

Conf. univ. dr. Valeriu MARINESCU

LITERATURA PENTRU COPII

Materialul de față există și în variantă tipărită, publicat la Editura *Ars Docendi* a Universității din București.

2017

INTRODUCERE

Notă de prezentare:

Manualul de *literatură pentru copii* se adresează, în mod deosebit, studenților din anul al II-lea de la forma de învățământ la distanță (ID) și este elaborat ținând cont de cerințele specifice privind resursele de învățământ destinate procesului de pregătire individuală. Astfel, manualul:

- are un preponderent caracter de sinteză, dar, în același timp, se prezintă într-o formă sugestivă, ajutând, astfel, la însușirea sistematică a cunoștințelor conținute în fiecare unitate de învățare;

- conține instrucțiuni care ghidează studentul asupra modalității de a parcurge tematica abordată, potrivit programei analitice;

- este divizat în unități de învățare, facilitându-se astfel învățarea graduală și structurată;

- face, la începutul fiecărei unități de învățare, o prezentare preliminară a rezultatelor așteptate / a competențelor ce urmează a fi dobândite prin însușirea conținutului;

- prezintă secvențial fiecare temă, pe baza informațiilor furnizate în temele anterioare și cu referire la acestea;

- include cu regularitate teme și teste de (auto)control.

Finalitățile cursului:

Cursul urmărește un scop practic, imediat, făcând – în cele patru unități de învățare – o prezentare generală și sistematică a problemelor ce țin de literatura pentru copii, într-o formă cât mai accesibilă (acesta este obiectivul general).

Obiectivele specifice urmărite sunt:

- folosirea corespunzătoare a elementelor de teorie literară în interpretarea textelor propuse;
- sublinierea specificului literaturii române pentru copii în ansamblul literaturii universale pentru copii;
- abordarea operelor literaturii pentru copii în procesul educațional la grădiniță și în clasele primare, cu exemple de activități de învățare.

Competențe:

Cursul de *Literatură pentru copii* le formează studenților următoarele competențe:

Cunoștințe

- cunoașterea importanței literaturii pentru copii în ansamblul literaturii;
- înțelegerea scopului studierii literaturii pentru copii;
- înțelegerea mijloacelor de realizare a textelor literare pentru copii;
- încadrarea corectă a textelor reprezentative într-un anumit gen literar, respectiv într-o anumită specie literară, pe baza particularităților acestora;
- cunoașterea particularităților de limbaj ale unor scriitori români (stil și artă literară).

Abilități

- stăpânirea formelor de interpretare a unor texte din creația literară orală (populară) pentru copii;
- stăpânirea formelor de interpretare a unor texte din creația literară cultă pentru copii;
- elaborarea unei argumentări scrise pe baza textelor literare studiate;
- identificarea și aplicarea principiilor și strategiilor didactice în proiectarea activităților instructiv-educative vizând textele literare pentru copii.

Atitudini

- asumarea modului de organizare a unui demers didactic.

INDICAȚII PENTRU PARCURGerea CURSULUI:

Unitățile de învățare sunt divizate în capitole, ușurându-se învățarea graduală și structurată.

Pentru a facilita reținerea informațiilor esențiale, propunem studenților următorul **timp mediu necesar pentru asimilarea conținuturilor** (recomandăm, astfel, un anumit ritm de studiu):

Unitatea de învățare nr. 1:	5 ore
Unitatea de învățare nr. 2:	5 ore
Unitatea de învățare nr. 3:	5 ore
Unitatea de învățare nr. 4:	6 ore
Reactualizarea principalelor concepte operaționale necesare studierii literaturii pentru copii	3 ore
Recapitulare, prin rezolvarea unor subiecte date la examenele de titularizare, definitivat și gradul didactic II	4 ore

TOTAL

28 ore

La sfârșitul fiecărei unități de învățare, se oferă sarcini de lucru / teste de autocontrol, pe care studenții sunt invitați să le parcurgă, pentru a își verifica modul de învățare. În

rezolvarea testelor, studenții vor apela și la referințele bibliografice menționate la începutul unităților de învățare. Studenții sunt sfătuiți să rezolve *toate sarcinile de lucru, temele de casă și exercițiile propuse*, pentru a își asigura o pregătire corespunzătoare.

În privința **evaluării**, în stabilirea notei finale, se va ține seama de:

- răspunsurile studentului la examenul scris (50%)

SI

- rezolvarea următoarei teme de control obligatorii (50%) → se va alege UNA dintre temele de mai jos:

Elaborați un eseu, de 4 – 5 pagini, în care să dezvoltați tema „Aspecte educative, prezentate în operele Căprioara, de Emil Gârleanu, și Puiul, de I. Al. Brătescu-Voinești”.

SAU

Elaborați un eseu, de 4 – 5 pagini, în care să dezvoltați tema „Universul copilăriei, oglindit în operele Amintiri din copilărie, de Ion Creangă, și Dumbrava minuantă, de Mihail Sadoveanu”.

FOARTE IMPORTANT: Pentru calcularea mediei aritmetice în vederea stabilirii notei finale (care se înscrie în catalog), studentul trebuie să obțină, la examenul scris, cel puțin nota 5!!!! Obținerea unei note mai mici de 5 la examenul scris atrage după sine NEPROMOVAREA EXAMENULUI, indiferent de nota obținută la tema de control obligatorie (eseu).

Mult succes!

Conf. univ. dr. Valeriu MARINESCU

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 1

Literatura pentru copii – parte integrantă a literaturii generale

La sfârșitul unității de învățare, studenții vor conștientiza importanța literaturii pentru copii în ansamblul literaturii, vor înțelege scopul studierii acesteia și se vor familiariza cu mijloacele de realizare a textelor literare pentru copii.

CUPRINS

- 1.1. Ce înțelegem prin *literatură pentru copii*?
- 1.2. Literatura pentru copii – specific; valențe instructive, etice și estetice.
- 1.3. Lectura literară suplimentară.
- 1.4. „Adversarii” literaturii pentru copii.

BIBLIOGRAFIE

- Bocoș, Mușata (2013). *Proiectarea, organizarea și realizarea activității didactice.*
- Casangiu, Larisa Ileana (2007). *Literatură română și literatură pentru copii. Note de curs și sugestii de lecturi plurale ale unor opere.*
- Ciortea, Marcela (2013). *Didactica limbii și literaturii române.*
- Marinescu, Valeriu (2004). *Didactica limbii și literaturii române în contextul actual al reformei în educație* (capitolul *Literatura pentru copii*).
- Marinescu, Valeriu (2009). *Din nou despre lectură, cu încredere.*
- Marinescu, Valeriu (2014). *Beginning Teachers “Facing” the Reader Formation Status in Primary School.*
- Marinescu, Valeriu (2015). *Literatura pentru copii – aspecte ale interpretării textuale.*
- Molan, Vasile (2015). *Comunicare în limba română și Limba și literatura română în învățământul primar* (capitolul *Lectura literară suplimentară*).

1.1. Ce înțelegem prin *literatură pentru copii*?

Prin Ordinul ministrului Educației Naționale nr. 3418 din 19.03.2013, se aprobă programele școlare pentru clasa pregătitoare, clasa I și clasa a II-a din învățământul primar, aceste programe urmând să se aplice, în sistemul de învățământ românesc, începând cu anul

școlar 2013-2014, pentru clasa pregătitoare și pentru clasa I, iar pentru clasa a II-a, începând cu anul școlar 2014-2015.

Pe 2 decembrie 2014, se emite Ordinul ministrului Educației Naționale nr. 5003 privind aprobarea programelor școlare pentru învățământul primar, clasele a III-a și a IV-a, noile programe intrând în vigoare începând cu anul școlar 2015-2016, pentru clasele a III-a, și începând cu anul școlar 2016-2017, pentru clasele a IV-a.

În notele de prezentare, autorii programelor precizează că acestea valorifică o serie de documente comunitare, precum *Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului din 2006 privind competențele cheie pentru educația și formarea pe tot parcursul vieții, Literary Framework for Teachers, PIRLS Assessment Framework* sau *Portofoliul european al limbilor*, documente pe baza cărora au fost formulate competențele de comunicare și de lectură și au fost structurate conținuturile.

În privința explorării textului literar, programele oferă „liste orientative de autori” și de opere, menționându-se că autorii de manuale și profesorii vor opera selecții „adecvate demersului propus”. **Alegerea textelor destinate copiilor ridică, însă, o serie de probleme, prima fiind chiar întrebarea Ce înțelegem prin literatură pentru copii?**

Făcând o trecere în revistă a răspunsurilor date de unii specialiști, conf. univ. dr. Larisa Casangiu de la Universitatea *Ovidius* din Constanța (Casangiu 2007) observă că acestea ajung să fie chiar contradictorii.

De reținut!

Profesorul universitar Dumitru Micu este de părere că, estetic vorbind, literatura pentru copii nu există, așa cum nu există o literatură pentru bătrâni sau pentru femei. Și, totuși, o literatură special destinată vârstelor mici, adecvată puterii de înțelegere a școlarelor și preșcolarelor, se scrie. Ea este un instrument al pedagogiei.

Dimpotrivă, prof. univ. dr. Olga Duțu de la Constanța crede cu tărie că există o literatură pentru copii, așa cum există muzică pentru copii, pictură și, mai ales, grafică de carte adresată copiilor.

La rândul său, criticul literar Nicolae Manolescu observă că separarea literaturii pentru copii de capodoperele literaturii pentru toate vârstele nu are sens, întrucât, și în cazul așa-numitei literaturi pentru copii, tot valoarea artistică și universală contează.

Larisa Casangiu amintește și opinia lui G. Călinescu: „ca să fie opere de artă, scrierile pentru copii și tineret trebuie să intereseze și pe oamenii maturi și instruiți. Copilăria nu dispare niciodată din noi, ea constituie izvorul permanent din care decurg toate meandrele vieții noastre [...]. Copilul se naște curios de lume și nerăbdător de a se orienta în ea. Literatura care îi satisface această pornire îl încântă”¹.

Putem spune cu siguranță că intră în sfera literaturii pentru copii acele texte care încep cu „a fost odată”, texte despre care Umberto Eco afirmă că lansează un semnal ce

¹ apud G. Călinescu, *J. Verne și literatura pentru copii*, în *Croniclele optimistului*, Editura pentru Literatură, București, 1964, pp. 274-276

imediat își selectează propriu-i cititor model, care ar trebui să fie un copil sau cineva dispus să accepte o poveste ce trece dincolo de înțelesul obișnuit².

Criticul și istoricul literar contemporan (totodată, publicist și realizator de emisiuni TV) Alex. Ștefănescu, în cartea *Mesaj către tineri: redescoperiți literatura!* (apărută la București, la Editura *Curtea Veche*, în anul 2014), afirmă că, „în timpul lecturii, cititorul trăiește acțiunea din carte, substituindu-se personajului principal. Uneori așază chiar cartea deoparte, închide ochii și se lasă în voia unor reverii. Este modul de lectură cel mai răspândit, acela care se practică spontan, de cei aflați la începutul carierei de cititori. [...] După trecerea anilor și parcurgerea a noi și noi cărți, ne detașăm de personaje și începem să ne întrebăm cum anume le-a construit autorul, cum a reușit să le portretizeze atât de bine încât par reale, de ce a preferat un final tragic când era atât de simplu să imagineze un happy-end etc. În această etapă a evoluției noastre de cititori nu ne mai substituim personajului principal, ci autorului. [...] Abia după ce ajunge la o maturizare intelectuală deplină, cititorul intră în rolul de cititor. El nu-și mai închipuie că este unul dintre personaje, nu mai ia, în imaginație, locul autorului, ci se mulțumește cu condiția de cititor și contemplă spectacolul de cuvinte care i se oferă”.

Tot Alex. Ștefănescu, în aceeași lucrare, își exprimă părerea că „adevărații autori de literatură pentru copii, de la Andersen la Saint-Exupéry, se exprimă clar și nuanțat, nu se chinuiesc să adopte stilul caraghios-peltic, prin care atâția veleitari de la noi își închipuie că se fac îndrăgiți de cei mici. **Există o butadă: adevărata literatură pentru copii seamănă cu literatura pentru maturi, doar că este mai bună**” (subl. n.).

De reținut!

În mod obișnuit, literatura pentru copii se împarte în patru grupe: literatura pentru preșcolari, literatura pentru cei de vârstă școlară mică (7-8 ani), literatura pentru copiii de vârstă mijlocie (9-12 ani) și literatura pentru copii mai mari (13-15 ani).

Întrucât materialul de față se adresează viitoarelor cadre didactice din învățământul preșcolar și primar, prin literatură pentru copii, vom înțelege, în primul rând, textele literare care se adresează copiilor de grădiniță și celor din clasele pregătitoare - IV.

Oricare ar fi poziția noastră față de răspunsurile la întrebarea *Ce înțelegem prin literatură pentru copii?*, este cert că, prin audierea sau prin citirea unor texte, obligatoriu adecvate particularităților de vârstă ale copiilor, trebuie să se stimuleze interesul, pasiunea lor pentru lectură, setea de cunoaștere, creativitatea.

Literatură pentru copii este, fără îndoială, o parte integrantă a literaturii generale și contribuie în primul rând la instruirea și la educarea estetică și etică a preșcolarilor și elevilor. Respectându-le particularitățile de vârstă și psihice, textele destinate lor cunosc aceleași „legi generale” ale subiectului, ale compoziției, ale genurilor și speciilor literare și ale imaginilor artistice ca și textele studiate în ciclul gimnazial și în cel liceal. Iată de ce tematica literaturii pentru copii este aceea a literaturii în general, ținându-se cont ca respectivele teme să corespundă scopului educației copiilor și particularităților psihologice ale lor.

Un text literar își revendică apartenența la literatura pentru copii încă din titlu. Se știe că titlul este primul element al operei cu care cititorul vine în contact, primul care îi spune

² apud Umberto Eco, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, Editura Pontica, 1997, Constanța, p.15

cititorului ceva despre operă. În general, niciun scriitor nu își numește opera la întâmplare sau în mod banal, existând puține texte literare cu titluri explicite, a căror semnificație nu pune probleme (de pildă, poezia *Iarna*, de Vasile Alecsandri). Cadrul didactic va trebui să le explice copiilor că, de cele mai multe ori, scriitorul, ca să îl determine pe cititor să se aplece asupra textului literar, își alege cu multă atenție titlul, având grijă ca acesta să fie interesant, incitant, să invite la lectură. Așadar, putem spune că titlul are un rol anticipativ, orientându-ne lectura. Subliniindu-se acest aspect, copiii vor avea grijă ca, atunci când, la școală, vor face compuneri, să le dea titluri cât mai frumoase.

În cazul poeziilor ce pot fi propuse copiilor, sunt situații în care o parte din primul vers sau chiar versul întreg se transformă în titlu: *Somnoroase păsărele*, *Ce te legeni* – poezii de Mihai Eminescu. Alteori, titlul scoate în evidență numele personajului principal întâlnit în respectiva operă literară (precum *D-l Goe...*, *Bubico*), pentru a-l determina pe cititor ca, pe parcursul textului, să se concentreze atât asupra însușirilor avute de personaj, cât și asupra întâmplărilor prin care trece acesta. În situația în care, prin titlul, autorul ne propune unele coordonate spațiale (*La mijloc de codru*, de Mihai Eminescu) sau temporale (*Iarna*, de Vasile Alecsandri), ne aflăm în fața unui text descriptiv, care poate fi un pastel. Cadrul didactic îi va conduce pe elevi să identifice principalele elemente ale tabloului / peisajului descris (imaginile artistice – vizuale, auditive etc. – și cele mai importante figuri de stil, cu semnificația lor).

Nu trebuie neglijat faptul că titlul se află într-o strânsă legătură cu textul literar, având rolul să sugereze conținutul respectivei opere și să susțină mesajul ei, reliefând și sentimentele pe care autorul vrea să ni le transmită (copiii vor fi ajutați să observe care sunt acestea). Există cazuri când titlul este o figură de stil, adică presupune un cuvânt sau un grup de cuvinte cu sens conotativ, figurat; micul cititor va fi invitat să decodeze acest înțeles, să ghicească oare ce se ascunde în spatele titlului, apropiindu-se astfel de textul literar propriu-zis.

Copiii doresc foarte mult să cunoască aspectele variate ale vieții, au o imaginație extrem de bogată, iar textele literare ce le sunt destinate folosesc mijloace artistice cu un puternic impact emoțional, dar și scopuri educative.

Trăsăturile generale ale literaturii pentru copii sunt, evident, în strânsă legătură cu specificul vârstei. Copiii manifestă o curiozitate nelimitată pentru lumea înconjurătoare (tradusă prin întrebările – adesea încuietoare, adresate adulților – care încep cu „de ce?”), au o mare forță a percepției, iar culorile, sunetele și mișcările ocupă primul plan. Copiii atribuie obiectelor și necuvântătoarelor însușiri omenești, motiv pentru care personajele textelor literare sunt alese și din rândul acelor elemente ale naturii care încântă simțurile copiilor: câțel, melc, găză, șoricel, arici ș.a.m.d. Tocmai de aceea, literatura cuprinde mici povestiri, istorioare despre lucrurile cele mai apropiate din lumea înconjurătoare, cu un material de percepție foarte viu. Totodată, copiii sunt bucuroși să vorbească, să își spună punctul de vedere, să își etaleze memoria și istețimea, să învețe ghicitori, manifestări pe care cadrul didactic trebuie să le încurajeze din plin.

Treptat, curiozitatea copilului dobândește un caracter activ; el nu se mai mulțumește cu observarea naturii, ci dorește să îi pătrundă tainele și chiar să o stăpânească, iar textele literare îi vor veni în ajutor. Astfel, cadrul didactic le va citi elevilor (și, ulterior, îi va pune pe ei singuri să citească) basme, unde calul năzdrăvan ce zboară „ca vântul și ca gândul” prin văzduh simbolizează dorința copilului de a străbate cu repeziciune distanțe mari. Toate obstacolele pot fi depășite dacă ești inteligent – vor fi ajutați cei mici să observe –, așa cum Făt-Frumos îl învinge pe zmeu sau pe balaurul cu șapte capete.

Introducerea orei obligatorii de lectură în curriculumul pentru învățământul primar a fost o mare izbândă, în condițiile în care testele internaționale au arătat că elevii noștri

întâmpină dificultăți serioase în interpretarea unui text. Dacă, în acest moment, ea nu mai apare în planul de învățământ, nu înseamnă că nu mai intră în atenția cadrului didactic. După cum apreciază profesorul universitar Vasile Molan, cititul cărților se va transforma în deprindere, se va realiza cu plăcere și va deveni o necesitate numai dacă școala acționează în această direcție de la vârstele corespunzătoare claselor mici. Un om care nu simte nevoia să citească până la maturitate nu se mai apropie ușor de carte, iar cultura lui este incompletă (Molan 2015: 247).

1.2. Literatura pentru copii – specific; valențe instructive, etice și estetice; reconsiderarea importanței lecturii literare

Pentru copii, lumea înconjurătoare este aceeași ca și pentru adulți, numai că ea trebuie înfățișată potrivit înțelegerii celor mici, iar literatura pentru copii face tocmai acest lucru. Ea le îmbogățește cunoștințele și îi ajută să înțeleagă realitatea, îi educă în dragostea pentru adevăr, pentru cinste, pentru frumos, pentru iubirea semenilor, îi învață să gândească, să ia decizii, îi formează ca oameni deplin.

Cărțile și textele pentru copii trebuie să corespundă, așadar, interesului celor mici de a cunoaște, dar, în același timp, să le trezească dorința de a se exprima cât mai corect și de a dobândi un limbaj cât mai bogat.

De reținut!

Literatura pentru copii trebuie să țină seama de cerințele, de așteptările micilor destinatari / cititori, să le vorbească „pe limba lor” și să nu fie excesiv didactică. Discuțiile prea lungi despre învățămintele morale desprinse dintr-un text duc la scăderea efectului artistic al operei. Literatura pentru copii, ca, de altfel, întreaga literatură, reprezintă – să nu uităm! – arta cuvântului, forma de cunoaștere a realității care se realizează cu ajutorul imaginilor artistice. Pe de altă parte, se impun alese texte vesele, distractive, care să îi atragă pe copii și să le dezvolte simțul umorului, texte „cu sare și piper”.

Mai trebuie subliniat că tot ce aparține științei trezește în copii un mare interes și, de aici, pasiunea lor pentru explorări, pentru călătoriile în ținuturi noi, mai ales pe alte planete (se poate apela și la romanele lui Jules Verne, în măsura în care se constată că nu pun probleme de receptare). Cărțile de aventuri le insuflă copiilor și elevilor dorința de a cunoaște, de a găsi soluții pentru a ieși din orice încurcătură, de a deveni eroi adevărați. Ei admiră personajele care luptă pentru o cauză dreaptă (gen Prâslea cel voinic, Greuceanu, Făt-Frumos), îi disprețuiesc pe cei inactivi (așa cum este omul leneș din cunoscuta poveste a lui Ion Creangă), dar manifestă o oarecare înțelegere față de comportamentul unor personaje precum Goe sau Ionel din *Vizită...* Desigur, cadrul didactic va face apel la acele texte literare care îl ajută pe elev să distingă binele de rău, fapta laudabilă de atitudinea lașă, nedemnă, injustă. În felul acesta, literatura îi învață pe copii să cunoască natura și firea oamenilor, spre a se putea călăuzi în viață.

Este o realitate faptul că tinerii de astăzi își parcurg anii de școală în condițiile unei explozii informaționale fără precedent. Dimensiunile schimbărilor care se petrec permanent în societatea contemporană reprezintă o provocare serioasă pentru dascăli, responsabili de

pregătirea copiilor și tinerilor din mileniul al treilea. Fostul ministru al Tineretului, Alexandru Mironov, într-un articol intitulat *E-book, carte electronică* (publicat în prestigioasa revistă *Tribuna învățământului*), referindu-se la concurența făcută cărții de computer și de internet, notează: „simt că pământul ne fuge de sub picioare celor învățați cu dulceața cărții, crescuți în respectul pentru cel mai important monument al civilizației umane”. Același cunoscut realizator de emisiuni de radio și de televiziune pomenește un articol intitulat *Viitorul lecturii?* și publicat în *The New York Times*, constatând: „și ei, americanii, au aceleași probleme ca și noi, europenii: copiii le sunt din ce în ce mai puțin atrași de carte”.

Ce poziție ar trebui să adopte, într-o asemenea situație, cadrele didactice, confruntate cu provocarea de a-i pregăti pe elevi cât mai bine pentru a reuși într-un viitor care nu poate fi prevăzut în detaliu? Fiecare cadru didactic încearcă să anticipeze ce vor face actualii săi elevi când vor avea propriul loc de muncă, în condițiile în care apar în permanență ocupații noi în cele mai diverse domenii de activitate.

Dascălului îi revine o misiune mai grea ca oricând: aceea de a găsi calea prin care elevii săi să fie pregătiți să folosească multitudinea de informații din jur, bazându-se pe o gândire critică formată în școală, dar care să nu-i îndepărteze de lectură, văzută ca un „eveniment al cunoașterii”, chiar dacă obiectivele ce trebuie atinse pot fi obținute și prin mijloace mult mai facile. Așa cum citeam undeva, într-o lume a roboților și a informatizării, trebuie să nu uităm că literatura este, în fond, o artă (ca și muzica, pictura, sculptura, arhitectura) și că, oricât de multe informații se pot obține printr-o simplă apăsare de taste, nimic nu poate egala parfumul desuet și prietenos ce se ridică dintre filele unei cărți adevărate.

Criticul literar Alex. Ștefănescu, în cartea *Mesaj către tineri: redescoperiți literatura!*, își aduce aminte: „Uneori întrerupeam lectura și închideam ochii, ca să-mi reprezint ceea ce descria autorul. Proza (povești, legende, povestiri, schițe, nuvele, romane) mă captiva, mă făcea să uit de mine însumi. Intram complet în universul fictiv și când reveneam la realitate totul mi se părea decolorat și plictisitor”.

Viitorii profesori pentru învățământul preșcolar și primar sunt chemați să găsească un nou echilibru între scop și mijloace, să stabilească noi repere în procesul de reconsiderare a importanței lecturii. Cadrele didactice cu experiență stăpânesc, desigur, o serie de tehnici (unele foarte ingenioase, altele foarte practice) pentru stimularea interesului copiilor față de lectură în perioada preșcolară și a școlarității mici; pe de altă parte, profesorii aflați la începutul carierei au nevoie de sprijin în această „bătălie” pentru lectură.

Orice demers se impune adaptat la școlarii de astăzi, pentru că, dacă elevii de anul trecut sau dintr-o generație anterioară au citit mai mult ori au agreat un anumit tip de scriitură, nu înseamnă că și elevii de acum sau cei de anul viitor vor face la fel. Are, astfel, dreptate profesoara Marcela Ciorrea, de la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, atunci când spune că demersul didactic trebuie să se plieze pe evoluția socială firească a elevului din zilele noastre, iar acesta este bine să intre în contact cu literatura potrivită vârstei sale prin diversele mijloace de informare la care poate accede (Ciorrea 2013: 47).

Pregătindu-se în vederea „bătăliei” pentru lectură, profesorul debutant ar trebui să pornească de la *Standardele de evaluare la limba română la sfârșitul ciclului primar*, document din care va afla că învățăcelul său va trebui condus astfel încât, la intrarea în gimnaziu, să poată citi corect, fluent și expresiv un text, să formuleze ideile principale dintr-un asemenea text, să identifice secvențele narative, descriptive și dialogate dintr-un text citit, să desprindă trăsăturile fizice și morale avute de personajele dintr-un text citit, să rezume un text narativ cunoscut. Pentru a avea sorți de izbândă în „bătălia” (deloc ușoară) despre care vorbim, profesorul nu trebuie să își uite „armele”: înclinația spre literatură, capacitatea de a-

și reprezenta gradul de dezvoltare a gândirii, memoriei și imaginației copiilor, puterea de a anticipa reacțiile lor emotive în raport cu textul prezentat / studiat, capacitatea de a se face înțeles, disponibilitatea de a participa la manifestări științifice dedicate lecturii. Folosind cu pricepere aceste „arme” în abordarea unui text literar, debutantul nostru își va putea ajuta învățacelul să gândească și să se exprime corect și fluent, atât oral cât și în scris, și îl va feri de pericolul citirii mecanice, prin accentuarea laturii estetice, stilistice, dar mai ales practice a conținuturilor selectate (punându-și mereu, cu extrem de mare sinceritate, întrebarea: „la ce îi folosește acum și, mai ales, la ce îi va folosi mai târziu cu adevărat elevului meu acest text?”). Se va accentua reflecția personală a elevului, acesta fiind încurajat să spună ce crede, ce gândește, desigur, cu argumente. Așa cum elevul trebuie învățat cum să învețe, tot astfel, el trebuie învățat cum să citească.

Dirijarea, de către cadrul didactic, a interpretării unui text literar (prin care urmărim dezvoltarea capacității elevului de receptare a mesajului scris) are un rol major, chiar hotărâtor în atragerea către sau, dimpotrivă, în îndepărtarea de lectură a învățăceilor. Este extrem de important pentru tinerii profesori din învățământul primar să respecte „primii pași”, mai ales în *explorarea textului versificat*. Întrucât acești „pași” sunt prezentați în cadrul cursurilor de didactica limbii și literaturii române și puși în practică la seminar, ne mulțumim să punctăm cele mai importante etape, folosindu-ne tot de materialul pus la dispoziție de doamna profesoară Marcela Ciortea (Ciortea 2013: 57–60):

- *lectura model* – în această etapă, menită să sensibilizeze elevul la întâlnirea cu textul, cadrul didactic trebuie să adopte tonul fundamental avut de text, reconstituind astfel valorile sale acustice și atrăgând atenția asupra segmentelor sugestive;
- *explicarea cuvintelor necunoscute* – sub nicio formă nu se face în timpul lecturii model, ci după aceasta și nu se explică doar sensul din text al unui cuvânt, ci toate sensurile sau cât mai multe dintre ele; recomandăm scrierea pe tablă și în caiete a cuvintelor noi, pronunțarea lor cu voce tare – atât de cadrul didactic, cât și de elevi –, eventuala despărțire a lor în silabe, dar și exerciții de vocabular care să urmărească, după caz, polisemia cuvintelor, antonimia, sinonimia, omonimia, dar și introducerea lor în enunțuri potrivite;
- *explorarea primară a textului* – selectarea de expresii sau de versuri care i-au impresionat pe elevi, cu justificarea selecțiilor făcute – desigur că se admit opinii diverse, lăsându-se elevilor libertate deplină;
- *explicația titlului* – titlul este primul element al textului cu care cititorul intră în contact;
- *prezentarea trăsăturilor obiectelor descrise în text și observarea traiectoriei privirii* – în clasele primare, textele în versuri sunt, în general, descriptive etc.

1.3. Lectura literară suplimentară

Privită din perspectiva educației permanente, lectura constituie un eveniment al cunoașterii, orientând gândirea și sensibilitatea elevilor asupra operei literare. După cum arată profesorul universitar Vasile Molan, prin lectură literară suplimentară, înțelegem textele literare citite de elevi din proprie inițiativă, la sugestia părinților sau la recomandarea cadrelor didactice.

Disciplina „Limba și literatura română” ocupă un loc aparte în planurile de învățământ, ca o consecință a specificului său, a contribuției pe care o are la îndeplinirea obiectivelor generale instructiv-educative ale școlii românești. Disciplina pune accentul pe modelul comunicativ-funcțional, pe transmiterea unei culturi adaptate la realitățile societății contemporane și pe conștientizarea identității naționale ca premisă a dialogului intercultural

și a integrării europene.

În acest context, lectura poate deveni o modalitate de armonizare interculturală și interreligioasă, arătându-le copiilor și elevilor necesitatea viețuirii în pace, în înțelegere, în respect reciproc între persoane, indiferent de naționalitate sau de apartenență religioasă. Întrebările pe care și le pun elevii (și nu numai ei) acum, la început de mileniu, în legătură cu fundamentalismul islamic – de pildă – izvorăsc din tragedia însângerării, produsă de slaba capacitate de dialog interetnic și interreligios. O serie de răspunsuri la aceste întrebări se pot afla și prin intermediul textelor literare.

Încă din primele clase, elevii, prin intermediul textelor literare din manualele școlare sau din diferite antologii, află despre relațiile românilor cu turcii, numiți de unii scriitori ai noștri „necredincioși” și „păgâni”. Astfel, ei pot ajunge să perceapă islamul exclusiv prin incisivitatea lui. În aceste condiții, este datoria cadrului didactic să mediteze la observațiile făcute de marele specialist în istoria religiilor, prof. univ. dr. Remus Rus, în cartea domniei sale, *Istoria filosofiei islamice*: „Incisivitatea islamului nu este deloc surprinzătoare, mai ales dacă ne gândim că, luat ca fenomen, el moștenește și preia coordonatele de acțiune ale marilor imperii care l-au precedat: asiropabilonian, persan, elin, roman și bizantin. Totuși, islamul nu trebuie înțeles doar ca ideologie a unui imperiu care a zdruncinat din temelii omenirea, căci el nu poate și nici nu trebuie redus doar la o atare situație. De-a lungul veacurilor, islamul devine și un adevărat promotor de civilizație și de cultură”.

În acest scop, putem să le recomandăm elevilor spre lectură, printre alte titluri, romanul lui Gala Galaction *Papucii lui Mahmud*. Romanul are un fir epic limpede: dintr-un impuls de moment, Savu Pantofaru din Roșiorii de Vede ucide, în timpul Războiului din 1877 – 1878, un prizonier turc, lipsit de apărare. Urmează ispășirea religioasă: împlinind canonul prescris de sihastrul Silvestru, Savu Pantofaru va rătăci prin lume, împărțind săracilor, ca milostenie, o mie de perechi de încălțări făcute de mâna lui. Mesajul acestui roman este limpede: oricărei religii i-ar aparține, omul crede în viața veșnică și, pentru dobândirea acesteia, trebuie să își iubească aproapele.

În secolul al XIX-lea, fascinați de Orient, scriitorii noștri acceptă și aderă chiar la spiritul filo-islamic. Este cazul unor pașoptiști precum Vasile Alecsandri, Ion Ghica, Dimitrie Bolintineanu, Mihail Kogălniceanu, călători români în spațiul islamic, de la care ne-au rămas memorii și jurnale de călătorie. Acești scriitori se situează departe de amintirile negative ale oprimării otomane și ale invaziilor și ajung să fie observatori direcți ai lumii musulmane și ai legii islamice (prezentând, în scrierile lor, legăturile dintre legea islamică și viața religioasă, respectiv dintre legea islamică și viața socială).

În primăvara anului 1853, Dimitrie Bolintineanu pornește spre Palestina și spre Egipt. Volumul *Călătorii la Ierusalim și Egipt* a avut mare succes, dovedindu-se o adevărată istorie a ținuturilor străbătute. Începând cu cele mai vechi legende ale locurilor, urmând cu viețile sfinților și ale împăraților ce au trăit aici, scriitorul ne introduce în atmosfera acelor timpuri, făcându-ne să ne concentrăm atenția în mod deosebit asupra lumii islamice. Personalitățile musulmane întâlnite l-au impresionat pe Bolintineanu, însă cele mai multe cuvinte de laudă le are pelerinul român la adresa lui Chiamil-pașa: „Acest pașă este dintre turcii cei tineri, cu idei mai noi și generoase în privința creștinilor; niciun alt pașă înaintea lui, afară de Ibrahim, fiul lui Mohamet Ali, nu făcuse atâtea concesii pentru creștini. Ca să arate arabilor fanatici că nu trebuie să mai existe oarbele prejudecăți religioase și disprețul ce au pentru biserica creștină, acest pașă veni regulat, în toate serile din Săptămâna Mare a Paștelui, în biserica noastră”. Iată un musulman tolerant, care înțelege că oamenii sunt împreună călători prin viață. Precizând că acest pașă trimite cavaleri turci care să îi escorteze pe creștini în drumul lor spre Iordan, pentru a nu fi atacați de beduini, Bolintineanu își

exprimă satisfacția de a se afla în fața unui promotor al împăcării, în fața unui luptător pentru instaurarea unei armonii interetnice și interreligioase.

Profesorul de astăzi este pus în situația de a instrui și de a educa elevi care dispun de mijloace moderne de informare, au mai mult timp liber și utilizează un limbaj și mai liber. Din păcate, însă, mai mult timp liber nu înseamnă mai multă lectură, ci mai multă „distracție”, cu toate consecințele acestui fenomen. Elevii acordă tot mai puțin timp citirii unei cărți, iar sursele de inspirație utilizate în rezolvarea unor cerințe impuse la școală sunt, cel mai adesea, găsite prin intermediul internetului.

Există cercetări care arată, în urma unor sondaje, că, pe măsură ce cresc, elevii citesc din ce în ce mai puțin. În plus, dacă elevii din clasele mai mici parcurg lectura suplimentară dată la școală mai mult din plăcere, elevii mai mari o fac mai mult din obligație. Au profesorii din învățământul primar mai multă putere de convingere decât profesorii de gimnaziu? Ce strategii ar trebui adoptate, astfel încât elevii să fie atrași să redescopere cartea? Desigur, dacă vechile metode nu mai dau rezultate, trebuie să se caute altele noi, care răspund nevoilor imediate, oferă feedback, dezvoltă creativitatea și gândirea critică, independentă, au caracter activ-participativ, stimulează interdisciplinaritatea. Astfel, elevii vor înțelege că lectura îi ajută să își îmbogățească limbajul, să își dezvolte gândirea și să dobândească noi cunoștințe despre lumea care îi înconjoară, îi ajută să facă față unor situații concrete din viață, să devină mai înțelepți și chiar să diminueze stresul, prin starea de „relaxare totală” indusă prin lectură.

Din fericire, cei mai mulți profesori au înțeles că, în predare, nu trebuie să se limiteze la banala povestire a unui text epic sau dramatic, la inventarierea „contabilă” a figurilor de stil dintr-un text liric, la prezentarea formală, generală a temei sau a personajului literar.

Psihologii afirmă că intimitatea lecturii și memoria afectivă ce ne leagă de rafturile unei biblioteci ni se citesc pe chip, că unui om îi poți citi antecedentele lecturii pe expresia feței. La întrebarea „Cum îți alegi o carte?”, unii elevi afirmă că urmează recomandarea profesorilor, alții, pe cea a părinților sau a prietenilor. Sunt și elevi ce admit că își aleg cărțile la întâmplare, după titlu sau chiar după culoarea și după ilustrațiile de pe copertă. Din păcate, astăzi, mulți români copilăresc fără bibliotecă în casă sau au o bibliotecă doar de formă (pentru că așa se obișnuiește). Sorin Lavric, publicist în revista *Psychologies*, arată că, în felul acesta, unui om i se fură cel mai important mijloc de îmbogățire a imaginației și, totodată, cel mai eficient instrument de rafinare a psihicului: cuvântul. A nu fi de timpuriu în legătură cu cărțile mărește riscul de abrutizare prematură.

O metodă ce ajută la formarea statutului de cititor în clasele primare, încurajând lectura literară suplimentară, este „biblioteca”, ea presupunând ca fiecare elev să menționeze un titlu de carte și apoi, în două minute, să prezinte acea carte, astfel încât să-și convingă și colegii să o citească. După fiecare prezentare, se va stabili numărul elevilor convinși de vorbitor, iar în final va fi desemnat câștigătorul. Ulterior, fiecare elev își va imagina că este într-o bibliotecă, de unde trebuie să aleagă patru cărți dintre cele prezentate – două pentru el și două pentru prietenii cei mai buni. Alegerile se impun motivate. Orice demers ar îmbrățișa cadrul didactic, nu trebuie uitată empatia: să simți ce gândește copilul, ce simte el, ca să îl poți conduce către atingerea obiectivelor propuse.

Nu de puține ori, manualele școlare propun, atât pentru lecturile obligatorii, cât și pentru cele suplimentare, texte total neatractive, care, studiate la clasă, nu ajută deloc în formarea statutului de cititor. Ce ar trebui să facă, în această situație, cadrul didactic debutat? Să își aducă aminte că noua proiectare curriculară presupune trecerea de la o succesiune fixă a conținuturilor existente în manuale la demersuri didactice personalizate, la valorificarea personalizată a programei școlare și a manualelor, la selectarea și la structurarea conținuturilor de către profesor (prin adaptare, completare, înlocuire sau omitere a conținuturilor din manualele școlare), la realizarea transpoziției didactice interne. Din

perspectivă pragmatică, principala provocare a curriculumului o reprezintă transpunerea, „traducerea” temelor de studiat în experiențe de învățare și de formare relevante (Bocoș 2013: 140; 167). Așadar, deși aflat la început de drum, profesorul nostru trebuie să aibă curajul să creeze situații de învățare care să genereze experiențe de învățare pozitive, dezirabile. Relația didactică este una triangulară, stabilită între cadrul didactic, elev și conținutul de învățare, iar în această relație, se cer, din partea cadrului didactic, oferte de instruire atractive, care induc și dezvoltă la elevi o serie de atitudini dezirabile față de – în cazul nostru – textul literar studiat.

1.4. „Adversarii” literaturii pentru copii

Există voci care consideră că literatura pentru copii are, la ora actuală, doi adversari (foarte) de temut: televizorul (cu avalanșa de filme care îi învață că violența este sinonimă cu eroismul) și computerul (prin care înțelegem, mai ales, internetul).

Filme precum *Teroare în serie*, *Victime colaterale*, *Pirații aerului*, *Forțe dezlănțuite*, *Pădurea ucigașă*, *Atacul rechinilor* – și exemplele pot continua – le arată copiilor crime, cadavre, monștri cumpliți, vampiri, vizitatori din cosmos, scene și personaje pe care, a doua zi, copilul știe să le povestească la școală, chiar cu lux de amănunte.

Chiar și multe desene animate seamănă cu niște filme de război, prezentând personaje care, făcând ordine și restaurând dreptatea, „caftesc” la adversari în dreapta și în stânga, trăind și acționând într-o cu totul altă lume, întunecată, unde „gașca” eroilor se opune armatelor răului. Întâlnirea unor asemenea personaje îl „ajută” pe copil să se adapteze mai repede și să intre în lumea personajelor din filmele de război și a thriller-urilor pentru adulți. Abundența terifiantului tocește, în cele din urmă, sensibilitatea și, ca urmare, copilul (care nu distinge precis artificialul de realitate) vrea de-acum să guste senzații noi, mai tari. El reacționează în mod sincer și violent la imaginea cinematografică, nerecunoscând caracterul convențional al acesteia (informații oferite de preotul ortodox Alexandru, în cartea *Copilul în lumea televizorului și computerelor*).

În această situație, cadrul didactic va trebui să pună la îndemâna elevilor texte cu subiecte potrivite vârstei lor, texte care să propună eroi vrednici de a fi imitați, texte care să reprezinte un material instructiv bogat și o exprimare plastică. Tuturor acestor cerințe le răspunde literatura pentru copii, luată în ansamblul ei, formată din acele texte care îl iau pe micul cititor din existența lui reală, de zi cu zi, uneori plictisitoare și îl transpun în lumea iluziei, unde viața este mai interesantă și mai bogată în întâmplări. Totuși, aceste întâmplări nu îl învață pe copil să îl disprețuiască pe cel slab, care nu știe să se bată, nu îi sugerează să adopte, față de semenii, o atitudine obraznică, incompatibilă cu modestia, nu îi sugerează să își tragă pe sfoară competitorii.

Mulți adulți au devenit dependenți psihologic de televizor, în fața căruia își uită viața monotonă și grea, se relaxează în fotoliu, iar dacă televizorul se strică într-o zi, se produce o catastrofă – o nenorocire mai mare nu se poate imagina! Există familii în care televizorul este deschis încă din zorii zilei și viața acestor oameni (inclusiv a copiilor) se desfășoară „în umbra lui”. Telespectatorii își pierd, treptat, individualitatea, se nivelează, se depersonalizează. Unii sociologi chiar afirmă că, pe seama televiziunii, se formează un nou tip antropologic, cu un nivel intelectual și moral scăzut.

Desigur că, tot la televizor, se transmit filme și emisiuni care dezvoltă intelectul și stârnesc apetitul pentru cunoaștere, care „se ocupă” de istorie, de artă, de științele naturii. Copilul ar trebui îndrumat să știe că televizorul trebuie deschis numai pentru a se viziona ceva anume, nu pentru a se pierde vremea în fața lui.

Pe de altă parte, în secolul tehnologiei, copilul are (și este bine) la îndemână un computer, o tabletă, un telefon inteligent. Acestea ar trebui să îl ajute în dobândirea de noi cunoștințe, să îi faciliteze studiul, așa cum, mai târziu, îl vor ajuta în activitatea profesională. Tehnologia nu poate fi folosită doar pentru jocuri, pentru că, foarte ușor, școlarul va cădea într-o patimă a jocurilor.

Ca o concluzie, nu vom considera televizorul și computerul drept adversari ai literaturii pentru copii. În sprijinul acestei afirmații, vom aduce demonstrația făcută de lect. univ. dr. Marcela Ciortea, care arată cum, prin intermediul unui desen animat, *Tutenstein* – protagonist este faraonul-copil Tutankhamun, înviat accidental, în secolul XXI, de o fetiță în vârstă de 12 ani, Cleo Carter, și trebuind să se adapteze la condițiile de viață din acest veac, cu blocuri și cu mașini, pe care el le numește piramide și corăbii; pe de altă parte, fetița află de la micul faraon povestea lui Isis și a lui Horus, a lui Osiris și a altor zei egipteni –, copilul este pregătit pentru o nouă aventură, de data aceasta prin lectura oferită de cartea *În căutarea lui Tutankhamon*, cu imagini foarte bine realizate (imaginea ajută mult copilul de vârstă școlară mică) și cu detalii tridimensionale (ale faimoaselor piramide ori ale sarcofagului faraonului-copil). În continuare, profesoara Marcela Ciortea ilustrează cum un joc pe computer, *Medieval Total War* (care se bazează pe istoria politică și religioasă a Europei, Africii și a Orientului Mijlociu din timpul războaielor medievale), îl pregătește pe copil pentru cartea *Cum să devii cavaler. Ghid pentru scutieri*, din care micul cititor află despre regulile unui turnir, despre structura castelelor din Veacul de Mijloc, despre armele de asediu, dar și despre cavaleri celebri (Ciortea 2013: 44–46). Desigur, cadrul didactic va sublinia faptul că, într-un desen animat realizat după o poveste, anumite întâmplări sau personaje pot fi schimbate, astfel încât este bine să se citească și respectiva poveste, pentru a se vedea diferențele (în felul acesta, ne asigurăm că elevii nu se limitează la desenul animat).

Sunt voci care afirmă că tinerii din zilele noastre reprezintă o generație superficială. Și aceasta, întrucât ritmul vieții lor, impus de lumea computerelor și a internetului, este altfel. Elevii noștri formează o generație bine informată, dar mai puțin profundă. Față de generațiile anterioare, cea actuală a câștigat viteză (pentru că informația circulă cu o viteză uriașă), a câștigat rapiditate, dar a pierdut din profunzime.

De ce să (mai) citească elevii de astăzi? Putem propune unele răspunsuri la această întrebare, pornind de la *teoria vocațiilor*, prezentată de criticul literar contemporan Eugen Negrici în cartea sa, *Poezia medievală în limba română*.

În primul rând, elevii ar trebui să (mai) citească din nevoia de cunoaștere – este firesc să avem curiozitate față de nou, iar lectura ne poate împlini această nevoie: literatura de călătorie, unele jurnale, romanele istorice.

În al doilea rând, întrucât au vocația euristică – a descoperirii – ce le poate fi satisfăcută de romanele polițiste.

Apoi, fiindcă specia umană – o specie melioristă – are, după formula profesorului Eugen Negrici, vocația desăvârșirii. Avem nevoie de modele, de îndreptare de viață, deoarece ne putem desăvârși fie urmând un model de gândire, fie imitând conduita unui model, fie – foarte important – evitând modelele negative. Romanele de aventuri, operele satirice ne ajută să ne modelăm, să ne perfecționăm, să obținem performanțe. „Dacă suntem convinși că literatura și arta reflectă un chip de om și plămădesc un chip de om, atunci vom căuta în opere modelele de umanitate [...], care nu lipsesc din nicio cultură; ele ne permit să pătrundem în însăși construcția imaginarului, un ansamblu ce dirijează pe cititor sau pe ascultător spre desăvârșire. [...] Lumea are un centru care este locul de care omul se simte atașat, fie pentru că locul acela are o semnificație excepțională pentru viața lui și viața tuturor, fie pentru că este locul de care este organic legat, patria. Lumea are, apoi, o zonă în

care privitorul sau cititorul se simte la el acasă, fiind regiunea cu semne familiare, pe care omul comun o va considera *civilizată*, separând-o de regiunea în care locuiesc aceia care folosesc alte semne, *barbarii*. [...] Tot astfel, omul caută să-și ducă viața conformându-se la un model de umanitate, acela care-l atrage pe el și pe contemporanii lui, bineînțeles dacă nu vrea să trăiască la întâmplare” (Alexandru Duțu – *Literatura comparată și istoria mentalităților*).

Modelului de umanitate despre care vorbește Alexandru Duțu i se opune... modelul de succes, descris astfel într-un număr al revistei *Dilema*: „Modelul de succes pare o expresie pleonastică și totuși nu este deloc așa. Modelul de succes există și este kitsch-ul în raport cu modelul adevărat. [...] Orice individ care știe că nu are nicio importanță ce face și ce spune, dar care reușește să-i facă pe ceilalți să creadă că este foarte important tot ceea ce face și tot ceea ce spune este un model de succes. [...] Lumina puternică face să strălucească orice material, iar strălucirea împiedică transparența”.

Revenim la întrebarea inițială: de ce să (mai) citească elevii de astăzi?

Întrucât au tendința intensificării senzațiilor, a provocării și prelungirii stării de bine, ceea ce duce la vocația evaziunii, pe care ne-o satisfac nuvelele și romanele science-fiction, proza fantastică, romanele de dragoste, adică acele scrieri care ne fac să trăim – fie și doar pe durata receptării – altfel decât trăim zi de zi, pansându-ne rănilor, făcând să ne dispară frustrările.

De această tendință a intensificării senzațiilor ține și vocația ludicului și a divertismentului, împlinită de textele ce istorisesc întâmplări hazlii, de comedii, de parodii sau de literatura absurdului recreativ.

Esteticianul italian Benedetto Croce arată că ne place ceea ce operă pe care o recunoaștem ca fiind produsă după norma propriei noastre virtualități creatoare. Artistul are puterea să scoată din sine starea sufletească. Pe de altă parte, G. Călinescu socotește că „simțul critic este forma propriei noastre facultăți creatoare, sub unghiul căreia primim și valorificăm numai ceea ce ni se prezintă ca urmând normele de creație ale spiritului nostru. A înțelege înseamnă a recunoaște că, dacă am fi executat noi opera, am fi urmat norma însăși a artistului”.

SARCINĂ DE LUCRU:

**Într-un eseu de 3-5 pagini, prezentați avantajele și limitele folosirii computerului în învățământul primar. Aveți în vedere computerul ca mijloc de informare pentru elev și pentru profesor.
Mult succes!**

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 2

Incursiune în literatura română pentru copii: mari epoci și scriitori reprezentativi

La sfârșitul unității de învățare, studenții vor cunoaște o serie de creații de referință din literatura română, destinate / accesibile copiilor.

CUPRINS

- 1.1. Literatura română în secolul al XIX-lea.
- 1.2. Literatura română la sfârșitul veacului al XIX-lea și în secolul al XX-lea.

BIBLIOGRAFIE

- Casangiu, Larisa Ileana (2007). *Literatură română și literatură pentru copii. Note de curs și sugestii de lecturi plurale ale unor opere.*
- Marinescu, Valeriu (2004). *Didactica limbii și literaturii române în contextul actual al reformei în educație* (capitolul *Literatură pentru copii*).

2.1 Literatura română în secolul al XIX-lea

Cei mai mulți critici literari consideră că despre literatură română, în adevăratul sens al cuvântului (implicând conștiința faptului artistic, ideea de beletristică), putem vorbi doar începând cu secolul al XIX-lea. Abia acum putem considera, fără să greșim, autorul unui text drept scriitor, întrucât anterior apărea ceea ce profesorul universitar Eugen Negrici a numit *expresivitatea involuntară*. Toți specialiștii sunt de acord că, în comparație cu Europa începutului de veac XIX, noi ne aflăm mult în urmă, fapt demonstrat de abundența, în această perioadă, de imitații, de adaptări și de prelucrări, care au fost puse pe seama fie a unui *deficit de imaginație*, fie a *lipsei curajului creator*.

Generația pașoptistă a fost una foarte unitară, care a pus accent pe formarea și pe consolidarea unei puternice conștiințe naționale. Pașoptiștii sunt niște deschizători de drumuri, care au înțeles că dezvoltarea literaturii române nu se poate face prin imitarea Occidentului, ci prin asimilarea experiențelor și prin împământenirea unor valori culturale din Apus. În această perioadă, se continuă tradițiile culturale ale umanismului și ale iluminismului și se asimilează masiv influențele clasicismului, romantismului și realismului. Interferența aspectelor preromantice, romantice, clasice și realiste se observă la majoritatea scriitorilor pașoptiști (de exemplu, Grigore Alexandrescu este clasic în fabule și romantic în poeziile patriotice; Costache Negruzzi este clasic în ciclul *Negru pe alb – Scrisori la un prieten* și romantic în nuvela *Alexandru Lăpușneanul*). Însă, la o privire mai atentă, se constată că literatura pașoptistă se dezvoltă mai ales sub semnul romantismului european, care promova fantezia creatoare, aspirațiile spre absolut, eliberarea imaginației de diferite constrângeri, conflictul cu societatea. Romantismul românesc din secolul al XIX-lea presupune o literatură inspirată din realitățile naționale, din tradițiile folclorice, din istorie și chiar din legendele și din miturile unor popoare îndepărtate.

La noi, romantismul apare cu o întârziere de aproximativ un deceniu față de Franța, prima generație romantică (reprezentată de poeți precum Ion Heliade Rădulescu, Vasile Cârlova, Grigore Alexandrescu) afirmându-se în jurul anului 1830. Pe tărâm românesc,

romantismul se dezvoltă în plină epocă a luptelor pentru eliberare socială și națională, ceea ce explică puternicul caracter militant, patriotic, operele scrise acum abordând teme și motive precum idealul eliberării de sub stăpânirea străină, dorința de unire a celor trei provincii românești, prezentarea condiției țăranilor etc. Pentru noi, romantismul echivalează cu o redeştere a spiritului național și se prelungește, prin scriitori precum Nicolae Bălcescu, Alecu Russo, Dimitrie Bolintineanu, până la Mihai Eminescu, socotit ultimul mare poet romantic european.

Scriitorii de la 1848 au fost numiți oamenii „începutului de drum”, care ctioresc aproape toate speciile din literatura noastră. Astfel, se vor scrie pasteluri, idile, elegii (Vasile Cârlova), meditații (Grigore Alexandrescu – *Umbra lui Mircea. La Cozia*), lirică patriotică (Andrei Mureșanu – *Un răsunset*), satire (Ion Heliade Rădulescu – *Satiră. Duhului meu*), balade (Ion Heliade Rădulescu – *Zburătorul*), legende istorice (Dimitrie Bolintineanu), poeme eroice (Vasile Alecsandri – *Dan, căpitan de plai*), fabule (Grigore Alexandrescu, Anton Pann), nuvele (Costache Negruzzi), încercări de roman, comedii (Vasile Alecsandri – ciclul *Chirițelor*). Ca o concluzie, putem spune că scriitorii de la 1848 au pus bazele literaturii române moderne și au contribuit la dezvoltarea limbii literare.

Dintre operele scriitorilor pașoptiști, corespund puterii de înțelegere și sensibilității copiilor texte scrise de Anton Pann (*Povestea vorbeii, Fabule și istorioare, Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogeia*), Grigore Alexandrescu (fabule precum *Câinele și cățelul, Șoarecele și pisica* ș.a.), Dimitrie Bolintineanu (*Muma lui Ștefan cel Mare, Daniil Sihastru, Mircea cel Mare și solii*).

Vasile Alecsandri, sinteză a generației pașoptiste, omagiat de Mihai Eminescu în poezia *Epigonii* (unde îl numește *rege al poeziei vecinic tânăr și ferice*), ia contact foarte repede cu literatura populară, pe care o consideră o „avere națională demnă de a fi scoasă la lumină ca un titlu de glorie pentru nația română” și de aici își va trage seva o parte importantă a creației sale. Răspunzând, printre primii, îndemnurilor formulate de Mihail Kogălniceanu, în *Introducția la Dacia literară*, Alecsandri alcătuiește, în 1852, prima culegere de poezii populare românești: *Poezii populare. Balade (Cântice bătrânești) adunate și îndreptate*. Un an mai târziu, le va traduce în limba franceză, iar în 1866, va îmbogăți colecția cu piese din întregul spațiu românesc, publicate sub titlul *Poezii populare ale românilor*. Printre acestea, descoperim texte precum *Miorița, Meșterul Manole, Toma Alimoș*, pe care elevii le vor studia în gimnaziu.

Ca poet, Alecsandri a scris volumul *Doine și lăcrămioare* (în manieră populară), a scris legende (*Legenda ciocârliei, Legenda rândunicii*), poeme (*Dan, căpitan de plai, Dumbrava Roșie*), volumul *Ostașii noștri* (dedicat Războiului de Independență din 1877-1878) și cunoscutele pasteluri. Ca prozator, a scris nuvele (*Buchetiera de la Florența*), schițe (*Istoria unui galben și a unei parale*) și memorial de călătorie (*Balta Albă, Borsec*). În dramaturgie, el se impune prin drame (*Despot Vodă, Ovidiu*), dar mai ales prin comedii (*Iași în carnaval, Piatra din casă, ciclul Chirițelor – Chirița în Iași, Chirița în provincie* ș.a.).

Încă din ciclul primar, putem include, în lectura elevilor, baladele publicate de Alecsandri, în care, ca și în basme, se înfățișează lupta dintre bine și rău, frumusețea morală a omului din popor, chipuri de haiduci. De asemenea, recomandăm cadrelor didactice legendele apărute sub semnătura bardului de la Mircești, unele de inspirație istorică (*Dumbrava Roșie, Dan, căpitan de plai, Ana Doamna*), altele având un caracter fabulos (*Legenda ciocârliei, Legenda rândunicii, Gruii-Sânger, Răzbunarea lui Statu-Palmă*). În legenda *Răzbunarea lui Statu-Palmă*, micii consumatori de literatură se vor întâlni cu personaje fantastice, precum Sfarmă Piatră, Strâmbă Lemne, Statu-Palmă-Barbă-Cot, piticul care călărește pe un iepure șchiop și locuiește într-un vârf de plop, dar și cu Făt-Frumos, întruparea binelui, a adevărului, a frumosului. Poemul eroic *Dan, căpitan de plai* reprezintă

o evocare a trecutului de luptă a poporului nostru împotriva cotropitorilor tătari. Protagonistul întruchipează dragostea fierbinte de patrie, vitejia, hotărârea de a porni la luptă fără zăbavă, atunci când țara o cere, apărarea – cu prețul vieții – a religiei noastre ortodoxe strămoșești.

În același spirit, sunt scrise și poeziile în care Vasile Alecsandri descrie lupta ostașilor noștri în Războiul pentru Independența României din 1877-1878 (ciclul *Ostașii noștri*). În creații precum *Peneș Curcanul*, *Sergentul*, *Frații Jderi*, *Odă ostașilor români*, *Hora de la Plevna*, *Hora de la Grivița*, *Balcanul și Carpatul* etc., Alecsandri încearcă să contureze un portret moral al luptătorilor români, fiind impresionat de eroismul și de puterea lor de sacrificiu, dar și de simplitatea, de modestia lor. Ostașii apar mai puțin ca individualități și mai mult ca exponenți ai colectivității. Pe urmele lui Alecsandri, va merge George Coșbuc, ce va publica volumul *Cântece de vitejie* (la care ne vom referi ceva mai departe), însă versurile bardului de la Mircești le întrec pe cele ale poetului născut la Hordou prin ritm, prin cadența bine gândită.

Pastelurile sunt creații de maturitate, publicate mai întâi în prestigioasa revistă *Convorbiri literare*. Ele stârnesc admirația lui Titu Maiorescu, care vedea în aceste creații cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, dar și o podoabă a literaturii române în general. Alecsandri scrie vreo patruzeci de pasteluri, dintre care cam treizeci arată admirația sa pentru natura patriei, iar restul propun o atmosferă exotică (precum *Mandarinul* sau *Pastel chinez*). Poetul zugrăvește, în majoritatea pastelurilor, aspecte variate ale peisajului românesc, așa cum le-a putut surprinde primăvara (*Oaspeții primăverii*, *Dimineața*), vara (*Secerișul*, *Cositul*), toamna (*Sfârșit de toamnă*) sau iarna (*Iarna*, *Mezul iernei*, *La gura sobei*). Se observă echilibrul formal al acestor poezii, alcătuite, în majoritatea lor, din patru strofe a câte patru versuri fiecare. Acest echilibru formal, dar și faptul că accentul cade pe descriptiv, pe decorativ dovedesc că Vasile Alecsandri este un poet clasic. Tablourile sunt bogat colorate, motivul central al ciclului de pasteluri fiind lumina (clasicii sunt poeți diurni, solari, spre deosebire de poeții romantici, care sunt nocturni, selenari). Tehnica folosită de Alecsandri amintește de pictorii impresionisti, interesați de modul cum cade lumina pe diverse elemente, obiecte. Alecsandri este un colorist foarte fin, tablourile sale, mai ales cele de iarnă prezintă mai multe nuanțe de culori. În poezia *Iarna*, de pildă, se sugerează o nuanță puternică de alb, prin expresii precum „norii de zăpadă”, „troiene călătoare”, un alb metalic, strălucitor – prin metafora „zale argintie”, și un alb vag, fantomatic, fără contur – prin comparația „Ca fantasme albe plopii / Înșirați se pierd în zare”.

Deși accentul cade pe imaginea vizuală, în unele pasteluri, și elementul acustic este conturat discret. De exemplu, în finalul poeziei *Iarna*, ni se vorbește despre „clinetul de zurgălăi” de la o sanie, acesta răspândindu-se în văzduh și aducând voie bună. O altă trăsătură a pastelurilor apare în finalul fiecărei creații, prin conturarea unui element care dinamizează peisajul natural, de obicei static. Astfel, în poezia *Mezul iernei*, ni se prezintă un tablou al liniștii absolute, al neclintirii totale, care duce parcă la oprirea timpului. În final, însă, asistăm la o înviorare a atmosferei, prin surprinderea unui lup care aleargă după „prada spăimântată”. În pastelul *La gura sobei*, observăm atracția lui Alecsandri pentru folclor, deoarece „personajele” textului poetic sunt Feți-Frumoși, Pepelea, Ileana Cosânzeana.

Armonia naturii este, de multe ori, completată de prezența omului. Poetul laudă munca țăranului, în creații precum *Plugurile* sau *Secerișul*. Dar, spre deosebire de predecesorii săi (Vasile Cârlova, de pildă), care au văzut în natură un element asupra căruia își proiectau stările sufletești (un peisaj romantic), Alecsandri vede natura ca pe o entitate obiectivă, în afara omului. Altfel spus, omul face parte din natură, dar nu se confundă cu aceasta. Critica literară a mai observat că imaginea, în pastelurile lui Alecsandri, are un caracter de orizontalitate și că timpul verbal folosit este prezentul, „timpul concomitenței și

al eternității” (Paul Cornea). Prin pasteluri, Alecsandri creează o poezie a echilibrului, impunând această specie în literatura română și deschizând drum și altor pasteliști, precum George Coșbuc și Ion Pillat.

Opera marelui nostru clasic, **Ion Creangă**, (basmelor, povestirile și *Amintirile din copilărie*) reprezintă, fără îndoială, un element major în cadrul literaturii pentru copii. Micii „consumatori” de literatură află povestea *Caprei cu trei iezi*, peripețiile „cucoșului” din *Punguța cu doi bani* sau întâmplările cu cireșele, cu scăldatul sau cu pupăza din tei, povestite în *Amintiri din copilărie*.

Anii petrecuți la Iași, ca învățător, la școlile primare din Sărărie sau Păcurari, i-au dat marelui nostru scriitor prilejul să trăiască în mijlocul copiilor și să creeze pentru ei cele mai multe dintre poveștile sale. Se cunoaște, din amintirile foștilor lui elevi, că, pentru a le întreține atenția și interesul la lecții, le povestea câte o întâmplare auzită sau născocită. Mai toate poveștile, Creangă le-a citit, înainte de publicare, copiilor în clasă. Aceste adevărate capodopere ar fi rămas cunoscute numai în cercul restrâns al școlărilor săi dacă, așa cum se știe, scriitorul născut la Humulești nu l-ar fi cunoscut pe Mihai Eminescu, pe vremea când acesta din urmă era revizor școlar la Iași. Eminescu, printre primii, și-a dat seama de valoarea artistică a poveștilor și a intuit în Creangă geniul de povestitor (și nu doar un povestitor oral, care făcea delectarea fugară a junimiștilor). „Eminescu a găsit în Creangă un rezervor folcloric inepuizabil și un instrument de expresie original, puternic, nou în contextul unei literaturi sarbede cu destul de puține excepții” (Zoe Dumitrescu-Bușulenga).

În basme, Creangă ne prezintă viața satului, cu aspectele ei caracteristice, cu personajele tipice, cu grijile și cu munca de fiecare zi, cu obiceiuri și cu credințe, cu concepția omului din popor că satul lui reprezintă centrul Universului, că axa lumii trece chiar prin ograda lui. Deși personajele lui Creangă sunt mai ales fantastice, modul lor de comportare este țărănesc, humuleștean. Gesturile, atitudinile, mișcărilor nu aparțin hieratismului fabulos, toți eroii se comportă și se exprimă țărănește. O sursă esențială a comicului o constituie tratarea faptelor supranaturale, a fabulosului, în general, la dimensiuni subumane. Dracii, de exemplu, nu au înfățișări înspăimântătoare, nu sunt niște ființe malefice, ci drăguțe în felul lor, niște ființe becisnice, astfel încât Dănilă Prepeleac reușește să-l păcălească pe diavol, căruia i se adresează foarte direct – „Măi Michiduță” –, de parcă ar vorbi doi humuleșteni. Păcălirea diavolului de către un om foarte prost, foarte nevolnic ține de un mod popular de minimalizare a răului: dacă se poate râde de diavol și de moarte, atunci aceștia pot fi, oarecum, neutralizați.

Precum poveștile populare, basmele lui Creangă propun micilor cititori personaje pozitive și negative și contribuie la formarea unei bune conduite. Astfel, din *Capra cu trei iezi*, copiii înțeleg, pe de o parte, să aprecieze sacrificiile părinților, iar, pe de altă parte, să le asculte sfaturile. Coccoșul din *Punguța cu doi bani* ilustrează perseverența și curajul, care aduc o serie de satisfacții, spre dezamăgirea celor inactivi și răi la suflet – redăm un pasaj elocvent din cunoscutul basm:

- *Moșnege, zise ea, rușinată, dă-mi și mie niște galbeni!*

- *Ba pune-ți pofta-n cui, măi babă! Când ți-am cerut ouă, știi ce mi-ai răspuns? Bate acum și tu găina, să-ți aducă galbeni; c-așa am bătut și eu coccoșul... și uite ce mi-a adus!*

Soacra din *Soacra cu trei nurori* este, dimpotrivă, zgârcită („lega paraua cu zece noduri și tremura după ban”), egoistă (le cere nurorilor să muncească, în timp ce ea doarme), rea („rodea în nurori cum roade cariul în lemn”). Dănilă Prepeleac este personajul *anapoda*, „nechitit la minte și nehibzuit la trebi” și căruia „îi mâncau câinii din traistă”, dar care, până la urmă, capătă experiență și îl învinge pe Michiduță. Fata moșneagului, pentru că este „harnică, ascultătoare și bună la inimă”, va fi răsplătită în final, în timp ce fata babei, „leneșă, țâfnoasă și rea la inimă”, are parte numai de neplăceri în viață. Ivan Turbincă este omul

simplu, care, deși are numai două carboave, este vesel și gata să facă bine semenilor săi, ajungând să o înfricoșeze până și pe moarte. Personajele lui Creangă reprezintă, în genere, oameni din popor, buni sau răi, pe care scriitorul i-a cunoscut în ținuturile Neamțului. Dar, în comportamentul lor, în ființa lor întreagă, se recunosc oameni de la țară, de pretutindeni, se recunoaște întregul nostru popor.

Sub raportul bogăției imagistice și al diversității stilistice, al realismului fantastic și al viziunii epice atât de originale, *Povestea lui Harap Alb* constituie apogeul creației artistice a lui Ion Creangă. Deși este basm, prin înfățișarea atât de țărănească a lumii evocate, opera aceasta se prezintă ca un mic roman de aventuri cu subiect fabulos. Călătoria pe care o întreprinde protagonistul constituie axul central al compoziției basmului, iar la capătul ei, eroul devine altul. Scopul este limpede sintetizat de Sfânta Duminică: „Când vei ajunge și tu odată mare și tare, îi căuta să judeci lucrurile de-a fir-a-păr și vei crede celor asupriți și năcăjiți, pentru că știi acum ce e năcazul”. Opera este, deci, creată pentru a comenta un personaj în devenire. Când știi „ce e năcazul”, înseamnă că ai cunoscut toate greutățile vieții și, prin aceasta, ai devenit nu numai priceput, ci și moral. În viziunea populară, viața instruieste, educă, fiind o școală fără greș. Acesta este mesajul *Poveștii lui Harap Alb*, realizat din perspectiva umanismului popular și cu mijloacele folclorului românesc.

Cu sprijinul unor ființe fabuloase (calul ce mănâncă jărat, Gerilă, Setilă, Flămânzilă, Ochilă, Păsări-Lăți-Lungilă), care se asociază și se pun în slujba binelui, Harap Alb reușește să învingă toate greutățile ce i se așază în cale și să demaște, până la urmă, răutatea și minciunile pe care se întemeia acțiunea Spânului. Figura lui Harap Alb lasă urme adânci în sufletul copiilor, impresionați de peripețiile prin care acesta trece. Deși, inițial, este un adolescent lipsit de experiență – nu o miluiește pe bătrâna cerșetoare, îl suduie pe cal, fuge de ursul cu „salățile”, se ascunde de cerb –, abia în drumul spre Roșu-împărat va lua inițiativa, hotărând singur, învățând să nu se lase păcălit de aparențe (își ia tovarăși pe cei cinci giganti), învățând ce este mila (trece prin apă, fără să strice nunta furnicilor și face un adăpost pentru albine). Probele la care este supus au rolul de a contribui la maturizarea sa și, astfel, *Povestea lui Harap Alb* are un important rol educativ în formarea personalității copiilor, le prezintă acestora o serie de caractere puternice și tablouri desprinse din realitatea satului românesc, le deschide o poartă spre comoara înțelepciunii poporului, cristalizată în proverbe, în zicători și în numeroase expresii.

Dragostea lui Ion Creangă pentru copii s-a manifestat și prin grija pe care el a acordat-o scrierii unor manuale pentru învățământul primar, în colaborare cu alți institutori din Iași. Asemenea manuale – *Metoda nouă de scriere și citire, Învățătorul copiilor și Povățuitorul la citire prin scriere* – au avut o mare răspândire, iar pentru aceste manuale, a scris Ion Creangă texte precum *Inul și cămeșa, Acul și barosul, Judecata vulpii*, valoroase prin stil și prin scopurile educative urmărite.

Sarcină de lucru:

Elaborați un eseu de 300-600 de cuvinte (1-2 pagini) în care să caracterizați un personaj dintr-un basm scris de Ion Creangă.

În realizarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- **prezentarea a două trăsături (fizice/morale) ale personajului caracterizat;**
- **ilustrarea trăsăturilor prezentate, prin secvențe/episoade semnificative din textul selectat;**

- **menționarea a două procedee de caracterizare a personajului ales;**
- **exprimarea unei opinii asupra construcției personajului caracterizat.**

Mult succes!

Mihai Eminescu, poetul nostru național, deși nu și-a propus să scrie literatură pentru copii, are câteva creații de referință care interesează domeniul nostru de studiu: *Făt-Frumos din lacrimă*, *Călin Nebunul*, *Călin – File din poveste*, *Somnoroase păsărele*, *Ce te legeni*, *Revedere* și multe altele. Unele poezii sunt prevăzute în manualele școlare în vigoare și îi atrag pe elevi, aceștia memorându-le cu ușurință și cu plăcere.

Se poate vorbi despre un adevărat fond folcloric al sufletului eminescian, format încă din perioada copilăriei, petrecute la Ipotești. Încă de atunci, Eminescu a fost fascinat de „povești și doine, ghicitori, eresuri / Ce fruntea-mi de copil o-nseninară”. Dacă la această pasiune pentru folclor (considerat un „izvor curat ca lacrima și mai prețios ca aurul”), adăugăm o adâncă înțelegere a textelor vechi românești, precum și iubirea pentru „limba veche și-nțeleaptă”, înțelegem de ce Eminescu a considerat că un geniu național este cel mai bun rod al spiritualității poporului său: „Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor, cum soarbe soarele un nour de aur din marea de amar”. Introducând poezia populară în „laboratorul” său poetic, Mihai Eminescu nu a intervenit în creațiile folclorice, precum Vasile Alecsandri, ci a dat acestora o formă proprie și valențe noi.

În *Revedere* și în *Ce te legeni*, este subliniată puternica legătură dintre om și natură, legătură exprimată de toate creațiile populare. Basmul *Făt-Frumos din lacrimă* prezintă înfruntarea dintre bine și rău, personajele cu puteri miraculoase (Făt-Frumos, Muma Pădurii, Genarul) ajutându-i pe copii să își dezvolte imaginația, creativitatea. Ultima parte a poemului *Călin – File din poveste* este prevăzută de unele manuale școlare în vigoare a se studia în clasa a VII-a; este vorba despre descrierea cadrului natural de pe malul lacului din pădurea de argint (care încântă cititorul prin varietatea culorilor, prin mișcare și prin sunet), despre prezentarea nunții fetei de împărat cu „Zburătorul cu negre plete”, devenit acum Călin, și despre nunta găzelor (nunta fluturelui cu o floare, viorica), simbol al participării întregii naturi la bucuria oamenilor. Mobilul care declanșează acțiunea poemului este înțeles cu ușurință de elevi: o fată de împărat este împiedicată de părinți să se mărite cu cel pe care îl iubește. După șapte ani de suferință și de așteptare, aceasta are posibilitatea să-și realizeze visul. Fragmentul din manualul școlar se impune prin viziunea amplă a lui Eminescu asupra destinului uman, prin profunzimea semnificațiilor, prin inegalabilele metafore, elementul folcloric proiectându-se, astfel, în genialitatea cultă. Cu o tehnică desăvârșită, Eminescu își poartă cititorul atât în planul real, cât și în cel fantastic. „Lângă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate”, descoperim „o masă mare-ntinsă cu făclii prealuminate”, unde se așază „împărați și-mpărătese”, „Feți-Frumoși cu păr de aur, zmei cu solzii de oțete, / Cetitorii cei de zodii și șăgalnicul Pepele”. Îmbinând armonios elementele lirice cu cele epice, *Călin – File din poveste* reprezintă o culme a creației eminesciene, în care se exprimă dragostea poetului pentru natură și admirația pentru tradițiile populare. Să ne mai amintim câteva versuri, deosebit de frumoase:

*De treci codrii de aramă, de departe vezi albind
Ș-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint;
Acolo lângă izvoare iarba pare de omăt
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet.*

.....

*Iar prin mândrul întuneric al pădurii de argint
Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind;
Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic,
Când coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic.
Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace,
În cuibar rotind de ape peste care luna zace.*

Manualele școlare mai vechi, atât pentru învățământul primar, cât și pentru gimnaziu, prevedeau studiul fragmentului din *Scrisoarea III* care prezintă întâlnirea dintre Mircea cel Bătrân și Baiazid. Eminescu evocă aici un moment important din trecutul de luptă pentru libertatea țării și face, din figura lui Mircea, un simbol al iubirii de țară și al războiului drept, purtat pentru apărarea „sărăciei, a nevoilor și a neamului”.

Abordând cu copiii opere semnate de Mihai Eminescu, cadrul didactic îi ajută pe aceștia să își iubească patria și poporul, să îndrăgească frumusețile naturii, să își dezvolte sensibilitatea, să își îmbogățească vocabularul și să capete abilitatea unei exprimări clare și frumoase.

Contemporan cu Ion Creangă și cu Mihai Eminescu a fost **Ion Luca Caragiale**, cel care a ridicat dramaturgia românească la dimensiuni universale. În gimnaziu, elevii studiază obligatoriu câteva schițe de referință semnate de Caragiale, în clasa a VII-a, unele manuale propun nuvela *Două loturi*, în clasa a VIII-a, atunci când elevilor li se predau noțiunile de gen dramatic și de comedie, aceste noțiuni sunt exemplificate prin piesa *O scrisoare pierdută*, în timp ce, în liceu, opera lui Caragiale se studiază în profunzime, Caragiale fiind unul dintre autorii canonici prevăzuți în programa pentru examenul de bacalaureat.

Totuși, copiii iau contact de timpuriu cu excepționalele *Momente și schițe*. Cadrul didactic este cel care îi va ajuta pe micuții ascultători / cititori să observe cum, în aceste scrieri, Caragiale investighează familia (*D-l Goe...*, *Vizită...*), raporturile sociale, satirizează meschinăria, fățarnicia (*Mici economii*, *Tren de plăcere*, *High-life*), favoritismul din viața școlară (*Lanțul slăbiciunilor*, *Un pedagog de școală nouă*). Intenția lui Caragiale a fost surprinderea unui tip uman caracteristic timpului – *moftangiul* –, multiplicat în infinite ipostaze, iar definiția a ceea ce s-ar putea numi *moft*, definiție absentă din textele dramaturgului, o găsim, neașteptat, într-un manuscris eminescian: „Cea mai comică noțiune românească e moftul, antiteză neîmpăcată și-n sine atât de ridicolă dintre aparența exterioară și fondul intern”.

Momentele și schițele sunt, în esența lor, imagini obișnuite, dar semnificative din viața de zi cu zi, asupra cărora obiectivul scriitorului se oprește în aparență neutru, în realitate însă dirijat de intenția de a surprinde ridicolul, grotescul. Scenele sunt surprinse într-o cafenea, într-o berărie, la gară, în parc, în tren, pe stradă, la un ghișeu, la școală, în casele parveniților, iar realitatea este inventariată cu o putere unică de a percepe diversitatea și mișcarea. Cele mai multe schițe sunt realizate prin dialog, având un puternic caracter dramatic. Inițial, cititorul face cunoștință cu câțiva oameni care se mișcă și vorbesc, însă înregistrarea mișcării și a schimbului de replici nu este gratuită; ea constituie un mijloc de cunoaștere, dezvăluind moravuri, mentalități și având funcția de tipologizare. Se impun atenției câteva gesturi semnificative și, mai ales, replici-cheie ale personajelor. Elevii trebuie să observe că, întotdeauna, comicul rezultă din contrastul dintre esență și aparență, dintre ceea ce sunt în realitate și ceea ce vor să pară personajele. Prin acest contrast, se realizează comicul de situații și comicul de caracter.

TEXTE DE STUDIAT:

1. Vasile Alecsandri – Dan, căpitan de plai (fragment)

Bătrânul Dan trăiește ca șoimul singuratic
În peșteră de stâncă, pe-un munte păduratic
Vechi pustnic, rămas singur din timpul său afară,
Ca pe un gol de munte o stâncă solitară /.../
Și zice: „Timpul rece apasă-umărul meu
Și cât m-afund în zile, tot simt că e mai greu!
O! lege-a nimicirei, o! lege nemiloasă!
Când, când s-a toci oare a vremii lungă coasă?”
Apoi el pleacă fruntea și cade în visare,
Iar munții, albi ca dânsul, se-nclină-n depărtare.

.....
O! Doamne, Doamne sfînte, mai dă-mi zile de trai
Pân' ce-oi strivi toți lupii, toți șerpui de pe plai!
Fă tu să-mi pară numai atunci paloșul greu,
Când inima-nceta-va să bată-n pieptul meu!

2. Ion Luca Caragiale – D-l Goe... (fragment)

Ca să nu mai rămâie repetent și anul acesta, mam-mare, mamița și tanti Mița au promis tânărului Goe să-l ducă-n București de 10 mai. [...] foarte de dimineață, dumnealor, frumos gătite, împreună cu tânărul Goe, așteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat care trebuie să le ducă la București. [...] Trenul în care se vor sui ajunge în Gara de Nord la opt fără zece a.m. D-l Goe este foarte impacient și, cu un ton de comandă, zice încruntat:

- Mam-mare! de ce nu mai vine?... Eu vreau să vie!
 - Vine, vine acuma, puișorul mami! răspunde cucoana.
- Și sărută pe nepoțel; apoi îi potrivește pălăria.

Tânărul Goe poartă un frumos costum de marinar, pălărie de paie, cu inscripția pe pamblică: „le Formidable”, și sub pamblică biletul de călătorie înfipt de tanti Mița, că „așa țin bărbații biletul”.

- Vezi ce bine-i șade lui – zice mam-mare – cu costumul de marinel?
- Mamișo, nu ți-am spus că nu se zice marinel?
- Da cum?
- Marinal...
- Ei! ziceți voi cum știți; eu zic cum am apucat. Așa se zicea pe vremea mea, când a ieșit întâi moda asta la copiii – marinel.
- Vezi că sunteți proaste amândouă? întrerupe tânărul Goe. Nu se zice nici marinal, nici marinel...
- Da cum, procopsitule? întreabă tanti Mița cu un zâmbet simpatic.
- Mariner...
- Apoi de! n-a învățat toată lumea carte ca d-ta! zice mam-mare și iar sărută pe nepoțel și iar îi potrivește pălăria de mariner.

.....
Trenul este plin... Dar cu multă bunăvoință din partea unor tineri politicoși, care merg până la o stație apropiată, se fac locuri pentru dame. Trenul a plecat... Mam-mare își face cruce, apoi aprinde o țigară... Goe nu vrea să intre în cupeu; vrea să șadă în coridorul vagonului cu bărbații.

- *Nu!... nu e voie să scoți capul pe fereastră, mititelule! zice unul dintre tineri lui d. Goe, și-l trage puțin înapoi.*
 - *Ce treabă ai tu, urâtule? zice mititelul smucindu-se.*
- Și după ce se strâmbă la urâtul, se spânzură iar cu amândouă mâinile de vergeaua de alamă și scoate iar capul. Dar n-apucă să răspundă ceva urâtul și mititelul își retrage îngrozit capul gol înăuntru și-ncepe să zbiere:*
- *Mamițoo! mam-mare! tantii!*
 - *Ce e? Ce e? sar cucoanele.*
 - *Să oprească! zbiară și mai tare Goe, bătând cu picioarele. Mi-a zburat pălăria! să opreascăă!*

2.2 Literatura română la sfârșitul veacului al XIX-lea și în secolul al XX-lea

George Coșbuc se impune, în literatura noastră, mai ales prin volumele de versuri *Balade și idile, Fire de tort, Ziarul unui pierde-vară, Cântece de vitejie*, care au, ca teme principale, iubirea și natura, setea de dreptate socială și de libertate națională, istoria românilor.

Idila și pastelul constituie partea cea mai durabilă a operei scriitorului născut în zona Năsăudului. Idilele (*Rea de plată, Scara, Spinul, Cântecul fusului, fata morarului, Numai una*) prezintă dragostea de la primii fiori până la dezamăgire. Pastelurile lui Coșbuc se caracterizează, în primul rând, prin luminozitate (ca și Alecsandri, Coșbuc este un poet diurn).

George Coșbuc a dăruit copiilor versuri din care se desprinde dragostea pentru natură, pentru micile viețuitoare (precum *Poveștea găștelor*), pentru patrie, pentru vitejii ostași români. Bucuria jocurilor copilăriei este deosebit de sugestiv redată în cunoscuta poezie *Iarna pe uliță*, din care se reține larva copiilor gălăgioși și puși pe hârjoană. *Nunta în codru*, bazată pe personificare, îi introduce pe micii consumatori de literatură în lumea minunată a vietăților pădurii. Închipuind un ospăț de nuntă în crâng, poetul caracterizează păsările, prezentând copiilor, cu haz, specificul fiecăreia.

Pastelurile scrise de George Coșbuc se caracterizează prin luminozitate, prin seninătate, prin echilibru, prin bucuria de a trăi și de a munci, prin sensibilitate vizuală și auditivă. Coșbuc realizează tablouri ample, în centrul cărora se află omul: *Vestitorii primăverii, Concertul primăverii, Furtuna primăverii, Toamna, Faptul zilei, În miezul verii, Noapte de vară* ș.a. Poezia *Vara* echivalează cu un cântec de preamărire a pământului românesc, în care poetul se contopește cu meleagurile străbune, cu viața celor mulți, peste care se revarsă măreția Ceahlăului. Să ne aducem aminte câteva versuri din acest frumos pastel:

*Și ca o taină călătoare,
Un nor cu muntele vecin
Plutea-ntr-acest imens senin
Și n-avea aripi să mai zboare !
Și tot văzduhul era plin
De cântece ciripitoare.*

Istoria s-a dovedit o excelentă sursă de inspirație pentru Coșbuc, iar poeziile precum *Sus inima, români!* – din care vom reda un fragment semnificativ – pot fi folosite pentru educația civică și patriotică a copiilor:

<i>Avem o țară mândră –</i>	<i>O lege-avem străbună -</i>
<i>Prin timpuri de jale-amară</i>	<i>Prin veacuri de furtună</i>
<i>Strămoșii se luptară</i>	<i>Ea n-a putut s-apună</i>
<i>S-o scape de stăpâni.</i>	<i>Strivită de păgâni.</i>
<i>Azi singuri noi, români,</i>	<i>Ne-a fost Cel-Sfânt tărie</i>
<i>Suntem în ea stăpâni,</i>	<i>Și-n veci o să ne fie:</i>
<i>Sus inima, români !</i>	<i>Sus inima, români !</i>

Lupta pentru apărarea patriei apare ca o jertfă firească, în poeziile care aduc în prim-plan figuri de mari conducători: Gelu (*Moartea lui Gelu*), Mihai Viteazul (*Pașa Hassan*), Tudor Vladimirescu (*Ostașii lui Tudor*), Ștefan cel Mare (*Mortul de la Putna*), dar și pe regele dac Decebal (*Decebal către popor*).

Balada cultă *Pașa Hassan* prezintă un episod cu adânci semnificații în istoria noastră: înfrângerea armatelor turcești la Călugăreni de către oastea română, condusă de Mihai Viteazul. Construită cu ajutorul antitezei, poezia ne amintește de poemul eminescian *Scrisoarea III*, în care trufașul Baiazid era înfrânt de „moșneagul” Mircea. La Coșbuc, realizarea opoziției este deosebit de vie, deoarece personajele sunt văzute în plină mișcare. Mihai este vijelios, impunător, hotărât, gata de orice sacrificiu, pe când Hassan se dovedește laș, înspăimântat, fuge cuprins de disperare („Aleargă de groaza pieirii bătut / Mănâncă pământul”). Aduși față în față, cei doi par a fi Uriașul (Titanul) și Nimicul. Conținutul baladei este foarte simplu, iar mesajul – foarte clar. Copiilor le este prezentată o întâmplare scurtă, la care participă câteva personaje cu caractere opuse, dar care, prin comportament, impresionează puternic. Chipul luminos al lui Mihai domină figura îngrozită a pașei, iar poezia se încheie cu niște versuri care exprimă satisfacția autorului și, implicit, a cititorului: „Văzut-au și beii că fuga e bună / Și bietului pașă dreptate i-au dat / Căci vodă ghiaurul în toți a băgat / O groază nebună”.

În poeziile din ciclul *Cântece de vitejie*, George Coșbuc reînvie, cu talent, scene și episoade din luptele purtate la Plevna, la Grivița sau la Smârdan pentru Independența României. Recomandăm poeziile precum *Dorobanțul*, *Cântecul redutei*, *Pe drumul Plevnei*, *La Smârdan*, *Povestea căprarului*, *Coloana de atac*, texte în care sunt elogiata curajul, demnitatea, disprețul față de moarte, fireasca jertfă pentru patrie, hotărârea.

Baladele *Nunta Zamfirei* și *Moartea lui Fulger* se opresc asupra unor mari evenimente din viața satului care antrenează întreaga colectivitate rurală: sărbătoarea nunții și trecerea în necunoscutul de „dincolo”. *Nunta Zamfirei*, primul mare succes literar al lui Coșbuc, se dovedește un amplu tablou etnografic, plasat însă într-o atmosferă de basm (ne aflăm la curtea celui mai bogat împărat de pe pământ, Săgeată, tatăl celei mai frumoase fete, la a cărei nuntă sosesc împărați și regi din „nouăzeci de țări”, alături de personaje ce trimit la eroi legendari: bătrânul Grui, Ținteș, Bardeș). Poetul reface artistic ceremonialul unei nunți românești, ale cărui evenimente sunt pețitul, invitarea nuntașilor, sosirea și primirea lor, apariția mirilor și a nașilor, petrecerea, jocul, urările, toate exprimând dragostea de viață. La polul opus, se află balada *Moartea lui Fulger*, prin care Coșbuc transpune artistic viziunea românească asupra morții, potrivit căreia moartea înseamnă trecerea într-o altă formă de existență: „El nu e mort! Trăiește-n veci! / E numai dus”. Identificăm obiceiurile de îngropăciune: merindea pentru drum (colacul de grâu), făclia menită să lumineze calea și banul ce reprezintă „vamă peste râu”.

Poezia lui **Ștefan Octavian Iosif** este plină de amintirile vieții petrecute la țară, în vremea copilăriei. Poetul ne propune imaginea suavă a bunicii: îmbrăcată în portul ei simplu,

țărănesc, cu furca în brâu, bunica toarce neobosită din zori și până-n seară. Cântecul de leagăn, cu care mamele își adorm copiii, revine deseori în poeziile lui Șt. O. Iosif. Deosebit de emoționant este textul intitulat *Cântec sfânt*, ce se referă la doină, cântecul specific românilor. Alte poezii ce pot fi recomandate copiilor sunt epice, pline de imagini din basmele populare sau cu eroi cunoscuți din folclor: *Pintea cel năzdrăvan*, *Gruia lui Novac*, *Corbea*, *Smeoaița*. Micuții cititori își întâlnesc „vechii prieteni” din basme, eroi plini de virtuți care își înving adversarii.

Și **Barbu Ștefănescu Delavrancea** putem spune că a contribuit, prin scrisul lui, la îmbogățirea literaturii pentru copii. Schițele *Bunicul*, *Bunica*, *Sorcova* reprezintă lecturi dragi copiilor. Chipurile celor doi bătrâni simpli, sfătoși, înțelegători față de copii, îndrumându-i pe aceștia din urmă cu duioșie și cu răbdare, sunt privite cu dragoste de micii consumatori de literatură. O altă lucrare a lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, care vorbește direct despre viața copiilor, este nuvela *Domnul Vucea*, o povestire autobiografică.

Unul dintre cei mai originali și, totodată, cei mai dificili poeți ai secolului al XX-lea, **Tudor Arghezi** este socotit de unii comentatori cel mai mare poet român de după Mihai Eminescu. El descrie foarte frumos lumea găzelor și a plantelor, catifeaua bondarilor, gingășia albinelor, universul suav al copilăriei, candoarea lumii minuscule (în *Hore*, *Ce-ai cu mine*, *vântule?*, *Versuri de seară*, *Cartea cu jucării*). Poezia este înțeleasă ca joc, ca act ludic și pur, asemenea jocului pentru copii. Arghezi „se copilărește”, adoptând, în mod voluntar, deliberat, acea uimire inocentă în fața minunilor din jurul său.

Poetului îi place jocul, atât în forma infantilă de joacă (*Fă-te, suflete, copil / Și strecoară-te tiptil / Prin porumb cu moș și ciucuri, / Ca să poți să te mai bucuri*), dar și în accepția filozofică de bucurie pură a spiritului. Lumea însăși pare un joc, în care Tatăl Ceresc se joacă de-a creația, lucrând universul cu pensule și cu vopsea, aidoma copilului care *știe-atât: numai să facă. / Ia o leacă, pune-o leacă. / Face oameni și lumină / Din pușin scuiat și tină, / Și dintr-un aluat mai lung / Scoate luna ca din strung* (poezia *Abece*). Ca să se poată copilări, poetul recurge adesea la parodie: *Din slove am ales micile / Și din înțelesuri furnicile. / Am voit să umplu celule / Cu suflete de molecule.*

Farmecul unei opere precum *Cartea cu jucării* provine tocmai din observarea și transcrierea atentă a acțiunilor și a limbajului copiilor: *Tătușule, te iubesc... Dă-mi un chion și o hetie... sau Așa noză și rotundă... cu flori?... De auh și cu măhțișoh?... Vreau...* Un loc important îl ocupă diminutivele (precum *tătușu*, *măicuța*, *pălmică*, *năsuc*) sau diminutivarea ca mod de adecvare la universul și la sentimentele copilăriei: *poveste mică*, *oameni mici de tot și vii*, *Păcălă și Păcălița*, *Nataloi și Natalița* etc.

Din volumul *Prisaca* (publicat în 1954), reținem poezii deosebit de frumoase și captivante pentru copii, precum *Stupul lor*, *Tâlharul pedepsit*, *Zdreanță*, *Paza bună*, *Ghicitoare*, *Arici, arici, bogorici*, *Inimă de câine*, *Mâța*, *Gări-Gări*.

Mihail Sadoveanu este unul dintre cei mai mari prozatori români din prima jumătate a secolului al XX-lea, el debutând în anul 1904 (cu volumele *Povestiri*, *Dureri înăbușite*, *Crâșma lui moș Precu*, *Șoimii*), publicând opere valoroase de-a lungul perioadei interbelice, dar și după cel de-al doilea război mondial (operele *Nada florilor*, *Nicoară Potcoavă* și *Aventură în Lunca Dunării* au apărut începând cu anul 1950). Personajul principal, în cele mai multe dintre povestirile și romanele sadoveniene, este țăranul, Sadoveanu însuși mărturisind acest lucru, precum și faptul că poporul român i-a fost adevăratul părinte literar.

În vremuri de liniște, eroii lui Sadoveanu știu să iubească, să petreacă, să povestească, așa cum demonstrează culegerea de povestiri *Hanu Ancuței*, volum ce configurează, în ansamblul lui, un portret moral al țăranului sadovenian. Cele nouă povestiri, neinteresante prin conținut, sunt valoroase prin frumusețea deosebită a limbii și a stilului, prin dezvăluirea unor taine sufletești, dar și prin atmosferă. Personajele se întâlnesc „într-o toamnă aurie”, în

„vremea petrecerilor și a poveștilor”, la Hanu Ancuței de pe Valea Moldovei, la întretărirea drumurilor spre Roman și spre Iași. Descrierea hanului (hanul acesta „era cetate”) și întâmplările care se petrec în vreme veche, în timp mitic românesc situează opera la granița dintre real și fabulos, mai mult în fabulos. Importantă este atmosfera de belșug, de prosperitate și, în același timp, de ceremonie, care atestă faptul că eroii sadovenieni trăiesc conform unui ritual, unei „rânduiei”. Oamenii au răgaz să se asculte unul pe celălalt, fiecare fiind povestitor și ascultător, se adresează ceremonios unul altuia, pentru că, în primitivismul lor, sunt niște rafinați. Tocmai de aceea, G. Călinescu numește romanul *Hanu Ancuței* „o capodoperă a idilicului barbar”. Cele nouă povestiri au teme diverse, sunt relativ independente și reprezintă diferite specii literare: snoava (*Iapa lui Vodă*), povestirea fantastică (*Balaurul*), idila (*Fântâna dintre plopi*), legenda (*Județ al sârmanilor*) etc. și au titluri sugestive.

Opere precum *Țara de dincolo de negură*, *Împărăția apelor*, *Valea Frumoasei*, *Istorisiri de vânatoare*, *Poveștile de la Bradu Strâmb*, *Nada florilor* prezintă viziunea lui Mihail Sadoveanu asupra naturii: romantică și folclorică. Spațiul este unul sacru, magic și misterios (ca la Mihai Eminescu), în care acționează niște legi înțelese doar de inițiați, ca în *Dumbrava minunată*. Adeseori, oamenii sunt comparați cu elementele naturii: în *Baltagul*, „munteanul are rădăcini la locul lui, ca și bradul”, „este iute și nestatornic ca apele” și „vine la bârlogul lui ca fiara de codru”; în *Țara de dincolo de negură*, oamenii au „ochii rotunzi ca ai păsărilor de baltă”.

Pentru copii, Sadoveanu a scris povestiri cu păsări și cu animale, în care intră și numeroase elemente de basm: *Sticletele*, *Povestea cu bobocii*, *Puica*, *Ianoș năzdrăvan*. *Făt-Frumos-Măzărean* și *Dumbrava minunată* – iată câteva lecturi potrivite pentru sensibilitatea copiilor și apropiate înțelegerii lor. În studierea operei *Dumbrava minunată*, copiii vor fi îndrumați să pună în contrast viața dusă de Lizuca în casa mamei vitrege cu viața din casa bunicilor, după ce au însoțit-o pe aceasta cu imaginația prin dumbrava fermecată. Și povestirea *Domnu Trandafir* are un rol educativ, cultivând în micuții cititori admirația pentru învățătorii adevărați, care, mai presus de gramatică și de aritmetică, pun „învățătura sufletească”, în sensul că le cultivă copiilor acele trăsături valabile pentru întreaga viață: dragostea de țară, plăcerea de a citi, prețuirea trecutului glorios și a înaintașilor, respectul pentru religie, pasiunea pentru frumos.

Bun cunoscător al trecutului neamului nostru, Mihail Sadoveanu își propune și scrierea unei întregi serii de povestiri și de romane istorice. Cu *Neamul Șoimăreștilor*, pătrundem în substanța ireconciliabilului conflict dintre țărani liberi (reprezentați de răzeșul Tudor Șoimaru) și boierii hrăpăreți (avându-l ca exponent pe Stroie Orheianu). Într-o epocă tulbură, de decadență a Moldovei, numai răzeșii au rămas păstrători ai adevăratelor virtuți strămoșești. *Șoimii* și *Nicoară Potcoavă* amintesc de scurta domnie a lui Ion Vodă, iar *Nunta domniței Ruxandra* surprinde câteva secvențe din îndelungata domnie a lui Vasile Lupu.

Pentru Ștefan cel Mare, Mihail Sadoveanu a avut, ca și Eminescu, un adevărat cult și, din acest motiv, trilogia epopeică *Frații Jderi* (formată din volumele *Ucenicia lui Ionuț*, *Izvorul Alb* și *Oamenii Măriei Sale*) deține, în ansamblul creației sadoveniene, o poziție privilegiată, cei șase ani în care se desfășoară acțiunea (1469-1475) nefiind aleși deloc întâmplător: ei reprezintă pregătirea Moldovei în vederea victoriei de la Vaslui. Identificăm, în roman, mai multe motive literare: motivul călătoriei inițiatice (pe care o întreprinde Ionuț în Imperiul Otoman), motivul nebunului înțelept (cuviosul Stratonice de la Mănăstirea Neamțului este folosit cu abilitate de către arhimandritul Amfilohie Șendrea ca informator despre tot ce se întâmplă în țară), motivul străinului (călugărul dominican Geronimo della Rovere vizitează Moldova și prezintă această țară într-o scrisoare adresată papei Sixt; deși țara i se pare frumoasă, părintele dominican nu înțelege de ce este așa de tristă).

Personajele individuale sunt, ca în epopee, purtătoare ale virtuților neamului: supunerea față de rânduială, trăirea în conformitate cu tradiția, devotamentul necondiționat față de voievod, curajul, vitejia, o anume inflexibilitate a caracterului. Avem de-a face, în acest roman, cu o supradimensionare a eroilor, ca în basme sau ca în baladele populare. Ionuț, de pildă, sfătuit de dascălul Pamfil, îi duce lui Catalan, în ziua de Sânziene, o tablă de jăratic, iar țigancă ghicitoare în ghioc ni-l arată ca pe un Făt-Frumos înzestrat cu puteri miraculoase. Fiii starostelui Căliman, Onofrei și Samoilă, sunt porecliți Strâmbă-Lemne și Sfarmă-Piatră.

Epoca lui Ștefan cel Mare este situată la granița dintre fantastic și real, între mit și istorie. „Suntem într-o eră idilică, de o fericire mitică, în care un voievod ca un semizeu călăuzește noroadele cu puteri în cer și pe pământ” (G. Călinescu). Ștefan reprezintă un simbol, un erou „ales”, un trimis al divinității, prezența sa este mitică și le apare răzeșilor „ca într-o lumină de sfințenie”. Există multe pasaje în care Ștefan, frământat, se întreabă dacă are dreptul să-și arunce țara într-un război cu păgânii. Adesea, îl întâlnim retras în camera sa de taină, cerând ajutor divinității, sau sfātuindu-se cu înțelepții neamului, cu cei care pot vedea dincolo de momentul istoric. Din această perspectivă, vânătoarea de la Izvorul Alb este una inițiativă, Ștefan având dorința de a-și confirma și capacitatea de a strânge toate forțele împotriva turcilor. Nu se știe bine cine este schivnicul stăpân al bourului alb, însă Vodă știe că trebuie să ajungă la el, pentru a-i cere sfaturi înțelepte. O trăsătură fundamentală a personalității lui Ștefan este gravitatea, ce derivă din cunoașterea țării și a lui însuși. Vorbirea sa este amplă, metaforică, exprimând o puternică legătură afectivă cu „Oamenii Măriei Sale” și semnificativ este discursul de adâncă durere ținut de domnitor după bătălia de la Vaslui. Scena are autenticitate, firesc prin trăirea emoțională, prin starea reală de jale a omului „dorit de morți și așteptat de vii”.

Prezentăm, în continuare, doar **sub formă de „tablă de materii”**, alți scriitori importanți în literatura română pentru copii, precum și titluri de opere semnificative, semnate de aceștia:

Ioan Alexandru Brătescu-Voinesti: *În lumea dreptății* (volum publicat în 1906), *Întuneric și lumină* (volum publicat în 1912)

Nuvele reprezentative: *Puiul*, *Privighetoarea*, *Nicușor*, *Moartea lui Castor* ș.a.

Reamintim, sub formă de plan simplu de idei, conținutul nuvelei *Puiul*:

1. *O prepeliță, întoarsă din țările calde, are șapte pui, pe care îi îngrijește cu dragoste.*
2. *Puiul cel mare, neascultător, este prins de un flăcău, dar apoi eliberat.*
3. *Cu timpul, prepelița începe să-și învețe puii să zboare.*
4. *Un vânător primejduiește viața puilor și îl rănește pe cel mare la o aripă.*
5. *Prepelița își dă seama că puiul cel mare este pierdut.*
6. *Prepelița decide să își salveze puii sănătoși, care sufereau din pricina frigului.*
7. *La marginea lăstarului, puiul moare.*

Emil Gârleanu: *Din lumea celor care nu cuvântă* → povestiri inspirate din lumea animalelor (precum *Căprioara*), insectelor (precum *Călătoare!...*, text având în centru o furnică) și plantelor.

Elena Farago: *Motanul pedepsit*, *Puișorul moțat*, *Cățelușul șchiop*

George Topârceanu ne-a lăsat „admirabile tablouri lirice de natură, imagini miniaturale ale viețuitoarelor mărunte, ale firului de iarbă sau ale bobului de rouă” (Larisa Casangiu). Este vorba despre cunoscutele *Rapsodii* (*Rapsodii de primăvară*, *Rapsodii de toamnă*), „poezii străbătute de umor, gingășie și rafinament, impresionând prin bogăția

imaginilor artistice”. La fel de cunoscută este *Balada unui greier mic*, însă noi redăm câteva versuri din poezia *Zi de vară*:

<i>Liniște. Căldură. Soare.</i>	<i>Și din vale abia vine</i>
<i>Sălciile plângătoare</i>	<i>Murmur slab, ca de albine,</i>
<i>Stau la aer, dormitând.</i>	<i>Somnoros și uniform:</i>
<i>Un vițel la râu s-adapă</i>	<i>Râul, strălucind în soare,</i>
<i>Și-o femeie, lângă apă,</i>	<i>Ceartă sălciile, care</i>
<i>Spală rufe, cântând.</i>	<i>Toată ziulica dorm.</i>

Cezar Petrescu: *Fram, ursul polar, Omul de zăpadă, Neghiniță*

Otilia Cazimir: „prin bogăția imaginilor artistice, duiosie și umor, versurile sale sunt accesibile copiilor. De altfel, poeta le-a dedicat creațiile sale din perioada postbelică, precum și volumul *Baba Iarna intră-n sat*” (Larisa Casangiu).

Victor Ion Popa: *Sfârlează cu fofează*

Ionel Teodoreanu: *Ulița copilăriei, La Medeleni*

Mihail Drumeș: *Elevul Dima dintr-a șaptea, Invitație la vals, Povestiri despre cutezători*

Grigore Băjenaru este un scriitor pentru adolescenți, cu romanul *Cișmigiu & comp.*, din care propunem un fragment:

Liceul Gh. Lazăr din București era în primul său an de funcționare, după războiul mondial din 1914-1918.

Profesorii ni se schimbau de la un trimestru la altul din diferite motive, pe care noi le înțelegeam foarte puțin. (...)

Și după primele noțiuni primite de la profesorii noștri(...) începură lecții din ce în ce mai grele (...).

Iar pe la începutul lunii decembrie, odată cu primii fulgi de zăpadă, începură să pice și tezele, una după alta! (...)

A sosit și ziua tezei la limba română. Un singur subiect: o amintire din viață.

M-am frământat vreun sfert de oră până să încep. Ce amintire să scriu, că aveam atâtea și atâtea?!(...)

Am scris două pagini impresionante și pline de duiosie.

Eram mulțumit de felul în care făcusem teza și de un lucru eram sigur: că o scrisesem cât se poate de corect ca punctuație și ortografie.

Am așteptat aducerea tezelor... Câtiva au luat trei, câtiva cinci, restul șase și șapte și unul singur, Constantinescu Dumitru, care făcea compuneri foarte frumoase, nouă!

Ah, cum l-am fericit pe Constantinescu, când am auzit că a luat nouă!

- *Popescu-Băjenaru Grigore!*

- *Prezent!*

- *Zece!*

Doamne Sfinte!... Visez sau e o glumă! Mă îndrept spre catedră, împleticindu-mă, și întind mâna tremurătoare să iau teza...

Eusebiu Camilar: *Povestiri la focuri de tabără, Istoria lui Ducipal, Stejarul din Borzești, Zâna cu ochi albaștri, Povestiri eroice*

Radu Tudoran: romanul de aventuri *Toate pânzele sus!*

Alexandru Mitru: *În țara legendelor, Povești cu tâlc, Povești despre Păcală, Povești despre Păcală și Tândală, Întoarcerea lui Neghiniță*

Călin Gruia: *Nuielușa de alun, Ciuboșele ogarului, Poveste mică cu cei mici, Povestea lăcrămioarelor*

Nina Cassian: *Nică fără frică, Ce-a văzut Oana, Prințul Miorlau, Botgros, cățel fricos, Aventurile lui Trompișor, Chipuri hazlii pentru copii, Întâmplări cu haz*

Constantin Chiriță este cunoscut în literatura pentru copii în special cu romanul *Cireșarii*, în cinci volume: vol. I: *Cavalerii florii de cireș*; vol. II: *Castelul fetei în alb*; vol. III: *Roata norocului*; vol. IV: *Aripi de zăpadă*; vol. V: *Drum bun, Cireșari!*. Rămân în mintea cititorilor personaje precum Tic, Maria, Lucia, Dan, Victor, Ionel sau Ursu.

Mircea Sântimbreanu: *Cu și fără ghiozdan, Lângă groapa cu furnici, Recreația mare, Să stăm de vorbă fără catalog*

Marin Sorescu: *Unde fugim de acasă, Ocolul infinitului mic pornind de la nimic*

Ana Blandiana: *Întâmplări din grădina mea, Cartea albă a lui Arpagic, Poeme fără Arpagic pentru cititorul cel mic, Alte întâmplări din grădina mea*

Temă de control:

Alegeți răspunsul corect:

1. Cum se numește basmul cult scris de Ion Creangă?

- a) Făt-Frumos, fiul iepei
- b) Greuceanu
- c) Povestea lui Harap Alb

Răspuns: c

2. De cine îl sfătuiește tatăl său pe Harap Alb să se ferească în drum?

- a) de omul fățarnic
- b) de omul spân
- c) de omul leneș

Răspuns: b

3. Cine a scris nuvela *Moș Nichifor Coțcariul*?

- a) Nicolae Filimon
- b) Ioan Slavici
- c) Ion Creangă
- d) I.L.Caragiale

Răspuns: c

4. Ce personaj din *Amintiri din copilărie* declară: „Dacă-i copil, să se joace, dacă-i cal, să tragă, dacă-i popă, să citească”?

- a) Smaranda Creangă
- b) Ștefan a Petrei Ciubotariul
- c) Nică Oșlobanul
- d) Dascălul Vasile

Răspuns: b

5. Ce procedeu artistic folosește Ion Creangă în vederea evocării copilăriei?

- a) descrierea
- b) amintirea
- c) observația realistă

Răspuns: b

6. Nică și fratele mai mic al mamei sale, duși la școală la Broșteni, se îmbolnăvesc de:

- a) tuberculoză

- b) gripă
- c) râie
- d) icter

Răspuns: c

7. Versurile *Eu vreau cu Fulger să rămân! / Ah, Dumnezeu, nedrept stăpân, / M-a dușmănit trăind mereu / Și-a pizmuit norocul meu! / E un păgân și Dumnezeu, / E un păgân.* au fost scrise de:

- a) Alexandru Macedonski
- b) George Coșbuc
- c) Octavian Goga
- d) G. Bacovia

Răspuns: b

8. Un volum de versuri inspirat de Războiul pentru Independența României a scris:

- a) Alexandru Macedonski
- b) George Coșbuc
- c) Octavian Goga
- d) G. Bacovia

Răspuns: b

9. *Vestitorii primăverii, Concertul primăverii, Furtuna primăverii* sunt poezii semnate de:

- a) Octavian Goga
- b) George Coșbuc
- c) G. Bacovia
- d) Alexandru Vlahuță

Răspuns: b

10. Pastelul lui Coșbuc:

- a) este o creație clasică
- b) se caracterizează prin luminozitate, prin seninătate, prin echilibru
- c) ambele variante de mai sus
- d) niciuna dintre variantele de mai sus

Răspuns: c

11. O serie de poezii scrise de Coșbuc au în centru figuri de conducători, simboluri ale luptei pentru Independență, precum:

- a) Gelu
- b) Mihai Viteazul
- c) Ștefan cel Mare
- d) toate variantele de mai sus

Răspuns: d

12. Schițele *Bunicul, Bunica, Sorcova* sunt scrise de:

- a) Barbu Ștefănescu Delavrancea
- b) Ion Creangă
- c) Ion Luca Caragiale

Răspuns: a

13. Volumele *În lumea dreptății și Întuneric și lumină* îl au ca autor pe:

- a) Ioan Alexandru Brătescu-Voinești
- b) Barbu Ștefănescu Delavrancea

- c) Emil Gârleanu
 - d) Constantin Chiriță
- Răspuns: a

14. Volumul *Din lumea celor care nu cuvântă* îl are ca autor pe:

- a) Ioan Alexandru Brătescu-Voinești
- b) Barbu Ștefănescu Delavrancea
- c) Emil Gârleanu
- d) Constantin Chiriță

Răspuns: c

15. Poeziile *Motanul pedepsit*, *Puișorul moțat*, *Cățelușul șchiop* o au ca autoare pe:

- a) Ana Blandiana
- b) Nina Cassian
- c) Elena Farago
- d) Otilia Cazimir

Răspuns: c

16. Romanul *Cireșarii* îl are ca autor pe:

- a) Ioan Alexandru Brătescu-Voinești
- b) Barbu Ștefănescu Delavrancea
- c) Emil Gârleanu
- d) Constantin Chiriță

Răspuns: d

17. Romanul *Toate pânzele sus!* îl are autor pe:

- a) Radu Tudoran
- b) Barbu Ștefănescu Delavrancea
- c) Emil Gârleanu
- d) Constantin Chiriță

Răspuns: a

18. Romanul *Fram, ursul polar* îl are autor pe:

- a) Radu Tudoran
- b) Cezar Petrescu
- c) Emil Gârleanu
- d) Constantin Chiriță

Răspuns: b

19. Romanele *Ulița copilăriei* și *La Medeleni* au fost scrise de:

- a) Radu Tudoran
- b) Cezar Petrescu
- c) Ionel Teodoreanu
- d) Constantin Chiriță

Răspuns: c

20. Textul *Stejarul din Borzești* a fost scris de:

- a) Călin Gruia
- b) Eusebiu Camilar
- c) Marin Sorescu
- d) Ana Blandiana

Răspuns: b

21. Textul *Întâmplări din grădina mea* a fost scris de:

- a) Călin Gruia
- b) Eusebiu Camilar

- c) Marin Sorescu
 - d) Ana Blandiana
- Răspuns: d

22. Textul *Ciuboșelele ogarului* a fost scris de:

- a) Călin Gruia
 - b) Eusebiu Camilar
 - c) Marin Sorescu
 - d) Ana Blandiana
- Răspuns: a

23. Textul *Unde fugim de acasă* a fost scris de:

- a) Călin Gruia
 - b) Eusebiu Camilar
 - c) Marin Sorescu
 - d) Ana Blandiana
- Răspuns: c

24. Textul *Prințul Miorlau* a fost scris de:

- a) Călin Gruia
 - b) Eusebiu Camilar
 - c) Nina Cassian
 - d) Ana Blandiana
- Răspuns: c

25. Textul *Baba Iarna intră-n sat* a fost scris de:

- a) Otilia Cazimir
 - b) Eusebiu Camilar
 - c) Marin Sorescu
 - d) Ana Blandiana
- Răspuns: a

Interpretarea răspunsurilor: 24-25 răspunsuri corecte → foarte bine
22-23 răspunsuri corecte → bine
20-21 răspunsuri corecte → acceptabil
sub 20 răspunsuri corecte → slab

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 3

Genul liric

La sfârșitul unității de învățare, studenții vor cunoaște și vor stăpâni o serie de forme de interpretare a unor texte din creația literară orală (populară) pentru copii, respectiv din creația literară cultă pentru copii, încadrabile în genul liric.

CUPRINS

3.1. Lirica populară.

3.2. Specii literare ale liricii culte.

BIBLIOGRAFIE

- Casangiu, Larisa Ileana (2007). *Literatură română și literatură pentru copii. Note de curs și sugestii de lecturi plurale ale unor opere.*
- Marinescu, Valeriu (2004). *Didactica limbii și literaturii române în contextul actual al reformei în educație* (capitolul *Literatura pentru copii*).
- Molan, Vasile (2015). *Comunicare în limba română și Limba și literatura română în învățământul primar.*
- Molan, Vasile (2017). *Didactica domeniului „Limbă și comunicare” din învățământul preșcolar.*
- Pop, Mihai, Ruxăndoiu, Pavel (1991). *Folclor literar românesc.*

3.1. Lirica populară

Literatura populară, acea „avuție națională demnă de a fi scoasă la lumină ca un titlu de glorie pentru nația română”, după cum o caracteriza Vasile Alecsandri, ține seama de particularitățile psihice ale copilului și îi prezintă, în imagini colorate și atrăgătoare, lumea cu care el face cunoștință. Există, așa cum știm, producții populare pentru copii, create cu scopul de a încânta, dar și de a instrui. În anumite poezioare (unele cântate) pe care copilul le învață încă din primii ani de viață, limbajul artistic pare să se contopească, încântând plăcut urechea și imaginația, cu însuși limbajul copiilor.

Textele populare în care se invocă anumite elemente ale naturii (soarele, luna, plante, vietăți etc.) poartă numele de *cântece-formulă*. Să ne amintim doar celebrul cântec al melcului:

*Melc, melc, codobelc,
Scoate coarne bourești
Și te du la București,
Și te du la baltă
Și bea apă caldă,
Și te du la Dunăre
Și bea apă turbure,
Și te suie pe buștean
Și mănâncă leuștean.*

Structura frazei micului cântec face ca, în ciuda simplității aparente, textul literar să aibă un efect puternic asupra receptorului, mai ales prin cadență.

Copiilor le place foarte mult imaginea creată prin aliterație (adică prin repetarea de consoane), prin repetiție, le place, de asemenea, rima sprintenă și sonoră:

*Ieși, papucule, de sub pat,
Ieși, papucule, ieși,
Să mănânci și tu cireși,
Ieși, papucule, ieși!*

Un alt exemplu:

*Din Oceanul Pacific
A ieșit un pește mic*

*Și pe coada lui scria
Ieși afară dumneata.*

Specialiștii consideră că există un **folclor al copiilor**, creat de ei și transmis prin ei. El constă mai ales din cântece zglobii, glumețe, în cadențe onomatopice:

*Ieși, fetiță, la portiță
Că te-așteaptă Talion,
Talion, fecior de domn,
Cu tichie de frânghie,
Cu pană de ciocârlie,
Cu căruța Radului,
Cu caii-mpăratului,
Cu biciul cumnatului,
În mijlocul satului,
Cranț, branț, dorobanț,
Cioc, boc, treci la loc!*

Multe dintre ele sunt mici glume dialogate:

– *Cum te cheamă?*
– *Soarbe zeamă.*
– *Cum te strigă?*
– *Mămăligă.*

Altele sunt folosite în jocuri (*Din Oceanul Pacific... în jocul De-a v-ați ascunselea, Ineluș învârtecuș / Ghici pe ce deget te-am pus / Ce să fie oare? Ghici!* în jocul *Uliul și porumbeii* etc.) sau sunt dedicate micilor vietăți pe care copilul vrea să le vadă sau vrea să le prindă, pentru a le cunoaște mai bine (vezi *Melc, melc, codobelc...*).

În unele jocuri de copii, apar *recitativele-numărători*, versuri rostite într-un ritm anume, cu scopul alegerii celor care vor îndeplini diferite roluri (sunt, mai exact, niște formule de eliminare sau de tragere la sorți):

*Unu, doi, trei, patru, cinci
Tata cumpără opinci,
Mama cumpără secară,
Dumneata să ieși afară!*

În folclorul copiilor, specialiștii includ și *ghicitorile*, considerate adevărate metafore poetice. În mediile populare, pentru ghicitori, se (mai) întâlnește și termenul *cimilituri*.

Ghicitorile reprezintă un fel de joc colectiv, menit să pună la încercare istețimea și abilitatea minții. Tocmai de aceea, ghicitorile / cimiliturile joacă un rol important în dezvoltarea inteligenței copiilor și a spiritului de observație. Cei mici le ascultă cu interes și sunt deosebit de bucuroși când le pot dezlega: *Pe un lujer – trei bujori / Semne-s pentru trecători – semaforul; De te uiți la mine / Te vezi și pe tine – oglinda* etc. Putem, astfel, afirma că ghicitorile constituie o probă a înțelepciunii, a perspicacității, dar și un joc distractiv.

Facem precizarea că este bine ca răspunsul la o ghicitoare să nu se lase așteptat extrem de mult; cu alte cuvinte, ghicitoarea trebuie să îl provoace pe copil, dar să nu îl dezamăgească – o ghicitoare de tipul *Vin oițe de la munte / Cu steluțe albe-n frunte* nu îl va conduce pe copil către răspunsul *fulgii de zăpadă*. Și aceasta, întrucât imaginile artistice care stau la baza ghicitorii izvorăsc dintr-o experiență de viață, dintr-un mod de trai etc. Dificultatea poate apărea și dacă, în text, apar regionalisme ori cuvinte populare cu o circulație restrânsă: *Chinuită / Și muncită, / Peste tot locul bortită; / Cine-o are îi bogat, / Cine nu, e om sărac – pâinea sau Cine n-are cap deloc, / Coadă deloc / Și se face dobitoc?*

– oul. În concluzie, cadrul didactic va alege termenul figurat în așa fel încât acesta să prezinte asemănări care să facă posibilă dezlegarea.

Desigur că le putem propune copiilor și ghicitori bazate pe jocul de cuvinte: *Doi oameni trecură podul / După ei trecu Rădoi. / Câți oameni trecură podul?* – copiii sunt tentați să răspundă: patru oameni (doi și încă doi), răspunsul corect fiind, dacă ar vedea textul scris, trei oameni.

Pe de altă parte, în dorința lor de a vorbi cât mai corect, de a învăța să rostească împerecheri de silabe oricât de grele, copiii îndrăgesc *frământările de limbă*, care constituie un bun mijloc de a se obișnui să rostească răspicat, clar cuvintele: *Șase sași în șase saci; Capra calcă piatra, piatra crapă-n patru capul caprei* etc.

Cântecul de leagăn este excelent prezentat de conf. univ. dr. Larisa Casangiu, în cartea sa (recomandată și studenților noștri), *Literatură română și literatură pentru copii. Note de curs și sugestii de lecturi plurale ale unor opere*. De aici aflăm cum cântecul de leagăn a apărut din necesitatea creării unei atmosfere de calm, favorabile adormirii copilului mic, dar și pentru a exprima sentimentul dragostei materne. Cântecul de leagăn are un caracter liric puternic, prin tematică și prin muzicalitate, apropiindu-se, din acest punct de vedere, de folclorul copiilor. Repetările unor silabe sau ale unor cuvinte, comparațiile, diminutivele, rimele interioare (care accentuează muzicalitatea), invocațiile, epitetele, exclamațiile constituie mijloace de expresie specifice acestei specii literare.

În cadrul cântecului de leagăn, apar, uneori imagini ale vieții de familie, dar și imagini animaliere, fiind invocate vietăți domestice pentru a-l dezmiarda, adormi sau crește pe copil. Uneori, sunt exprimate speranțele și urările mamei legate de viitorul copilului, dar și preocupările acesteia privitoare la diverse probleme casnice.

Și *poezia obiceiurilor calendaristice* poate intra în sfera literaturii pentru copii, putând fi luate în discuție creații legate de ciclul sărbătorilor de iarnă (poezii de urare precum colindele, Sorcova), creații legate de invocarea indirectă a ploii (scaloianul / caloianul, paparudele) etc.

Colindele de copii sunt urări scurte, în general enumerări, urmate de comparații hiperbolice:

*Sorcova vesela,
Să trăiți, să înfloriți
Ca un măr, ca un păr,
Ca un fir de trandafir,
Tare ca piatra,
Iute ca săgeata,
Tare ca fierul,
Iute ca oțelul.*

Urarea presupune, uneori, și o cerere de răsplată, cu eventuale amenințări comice pentru gazda care nu îi va da curs:

*Dați-ne câte-un covrig,
Că tremurăm de frig,
Dați-ne câte-un măr,
Că vă luăm de păr.*

Poezia caloianului și a paparudelor presupune o anumită structură compozițională: substantive în cazul vocativ, verbe la modul imperativ, repetiții obsesive de cuvinte sau de versuri ș.a.:

*Caloiene, iene,
Du-te-n cer și cere
Să deschiză porțile,*

*Să sloboază ploile.
Să curgă ca grâiele
Zilele și nopțile.*

Proverbele și zicătorile se caracterizează prin concizie (nu depășesc limitele unui enunț) și scot în evidență înțelepciunea omului, dar și experiența lui de viață: *Sănătatea e mai bună decât toate, Mâța blândă zgârie rău, Câinele care latră nu mușcă* etc. După unii specialiști, proverbele apar ca forme de însușire estetică a realității. Există și proverbe imperative: *Dacă nu știi ce-i apa, nu te sui în luntre.*

Intră în sfera literaturii pentru copii proverbele și zicătorile care presupun sfaturi de comportament, modele de urmat, prescripții morale: *Cine știe carte are patru ochi, Meseria este brățară de aur, Vulpea care doarme nu prinde găini, Tot începutul are și sfârșit, Graba strică treaba, Nemulțumitului i se ia darul* etc.

Cercetările făcute mai ales de psihologi relevă faptul că un copil poate trăi emoții și sentimente generate de textele lirice aproximativ după vârsta de cinci ani.

După cum subliniază domnul profesor universitar Vasile Molan (Molan 2017: 150 – 151), **în învățământul preșcolar**, mulți copii mai mici de cinci ani memorează și recită texte lirice, motiv pentru care vom face apel la asemenea producții, pentru exersarea pronunției corecte, dar și pentru dezvoltarea memoriei. Condiția este ca versurile să aibă dimensiuni mici, iar cuvintele să le fie cunoscute copiilor. Ca exemple, profesorul Molan propune una-două strofe din poezia *Somnoroase păsărele*, de Mihai Eminescu, respectiv din *Cântec de primăvară*, de Ștefan Octavian Iosif.

Despre înțelegerea și simțirea emoțiilor create de textele lirice putem vorbi abia la grupa mare, când este bine să ne oprim la pastelurile lui Vasile Alecsandri, la poezii precum *Revedere*, de Mihai Eminescu, *Zdreanță*, de Tudor Arghezi ș.a.

Fără a li se introduce, **în învățământul primar**, conceptele operaționale de *operă lirică* și *operă epică*, elevilor trebuie, totuși, să li se explice diferențele existente între cele două genuri literare.

Prezentăm, succint, cele mai importante caracteristici ale operei lirice:

1. nu are o acțiune care să poată fi povestită și nici personaje care să poată fi caracterizate
2. este construită pe baza unor secvențe lirice (strofe, tablouri, planuri);
3. are un caracter subiectiv, deoarece presupune exprimarea, în mod direct, a unor sentimente, a unor stări sufletești sau a unor idei / reflecții ale autorului; vocea care exprimă aceste sentimente, stări sufletești sau idei / reflecții se numește *eu liric*;
4. eul liric apare într-o anumită ipostază: este melancolic / îndrăgostit / contemplator / gânditor etc.;
5. în text se identifică mărci lexico-gramaticale specifice subiectivității: pronume și verbe folosite la persoana I singular; în situația în care apar și pronume și verbe la persoana a II-a singular, vorbim despre adresarea directă (eul liric încearcă să comunice cu un interlocutor absent sau imaginar – de pildă, cu persoana iubită, cu un element al naturii etc.);
6. dintre modurile de expunere, întâlnim descrierea sau monologul; monologul poate fi adresat (când apare persoana a II-a);
7. textul liric este deosebit de expresiv, ilustrând sensibilitatea autorului; textul conține figuri de stil numeroase, conotații, deoarece aspectele sunt prezentate dintr-o perspectivă individuală, a autorului, care își transmite, în mod direct, gândurile și sentimentele;

8. în cazul textului descriptiv / pastelului, imaginile vizuale se îmbină cu imaginile de mișcare și cu cele auditive.

Doina populară este creația lirică în versuri în care sunt exprimate sentimente puternice și variate: de tristețe, de dor, de regret, de revoltă.

Prezentăm, succint, cele mai importante caracteristici ale acestei specii literare:

1. doina are un caracter subiectiv, deoarece se prezintă mai ales sub forma unei confesiuni, unei mărturisiri făcute de eul liric; ea presupune exprimarea, în mod direct, a unor sentimente profunde, a unor stări sufletești puternice sau a unor idei / reflecții ale autorului, provocate de o experiență individuală;
2. stările sufletești sau reflecțiile exprimate capătă valoare general-umană, adică ajung să fie ale oricărui om aflat în acea situație, iar trăsăturile eului liric sunt, de fapt, trăsăturile românului în general;
3. eul liric apare într-o anumită ipostază: este melancolic / îndrăgostit / revoltat / gânditor; după sentimentul dominant pe care îl exprimă, doina poate fi de dor, de jale, de dragoste, de înstrăinare (de plecare de acasă), de cătănie (de plecare în armată ca soldat), de haiducie etc.;
4. apar mărci lexico-gramaticale specifice subiectivității: pronume și verbe folosite la persoana I; în situația în care apar și pronume și verbe la persoana a II-a, vorbim despre adresarea directă (eul liric încearcă să comunice cu un interlocutor absent sau imaginar – de pildă, cu mama, cu un element al naturii, cu persoana iubită etc.);
5. apare legătura puternică dintre om și natură (de pildă, individul este comparat cu elemente ale naturii sau eul liric se adresează elementelor naturii înconjurătoare: păsări, ape, flori, lună, stele și altele; astfel, natura ajunge să îi fie o adevărată casă și o adevărată familie);
6. se întâlnesc expresiile tipic populare *frunză verde* sau *foaie verde*, urmate de numele unei plante (de pildă, *foaie verde grâu mărunț*, *frunză verde magheran* ș.a.), dar și alte repetiții sintactice;
7. limbajul este unul popular (se întâlnesc frecvent cuvinte și forme populare);
8. apar numeroase figuri de stil și, în mod deosebit, exclamații retorice, interogații retorice sau invocații retorice;
9. fiind o operă populară, autorul doinei este anonim (ni se precizează doar cine a cules-o și a publicat-o);
10. versificația este specifică poeziei populare: versuri scurte, cu măsura de 5-6 sau 7-8 silabe, neîmpărțite în strofe (rar apar strofele); rimă împerecheată sau monorimă, ritmul trohaic.

3.2. Specii literare ale liricii culte

Pastelul este opera literară lirică în versuri în care se descrie un tablou din natură (o priveliște, un moment al unui anotimp, munci agricole, aspecte din lumea plantelor) sau un interior, prin intermediul căruia poetul își transmite sentimentele. Aceste sentimente (de uimire, de admirație, de încântare, dar și de teamă uneori), provocate de contemplarea tabloului din natură, pot fi transmise chiar de eul liric și astfel apar o serie de mărci lexico-gramaticale specifice subiectivității (pronume și verbe folosite la persoana I singular). Aspectele din natură sunt prezentate prin ochii poetului, adică așa cum le vede acesta.

Există, însă, și pasteluri (precum *Iarna*, de Vasile Alecsandri) în care nu identificăm mărcile subiectivității, întrucât poetul urmărește să realizeze o descriere care să dea impresia

realului. Dar și aceste pasteluri sunt tot opere lirice, deoarece se apelează la figuri de stil numeroase, la conotații, iar aspectele din natură sunt prezentate tot dintr-o perspectivă individuală, a autorului, care își transmite gândurile și sentimentele provocate de tabloul contemplat sau imaginat. Așadar, poetul își exprimă propriul punct de vedere față de elementele descrise.

Într-un pastel, modul de expunere care predomină este descrierea, motiv pentru care, dintre părțile de vorbire, abundă substantivele (care numesc elementele de peisaj) și adjectivele cu funcție sintactică de atribut sau de nume predicativ (care prezintă caracteristicile acelor elemente). Prin urmare, din punct de vedere morfologic, într-un pastel, predomină grupul nominal.

Tabloul descris este înfățișat pe mai multe planuri, ochiul cititorului fiind dirijat fie de la imaginea de ansamblu către detalii, fie invers. Descrierea se dovedește nuanțată, la realizarea ei contribuind imaginile artistice, rolul cel mai important avându-l imaginile vizuale. Cromatica este bine reprezentată într-un pastel, existând una sau două culori dominante. Imaginile vizuale predomină, dar se îmbină cu cele auditive, iar sunetele sugerate sunt, în general, delicate, plăcute auzului. Mai rar, apar și imaginile de mișcare, redată prin verbe folosite la modul indicativ timpul prezent, pentru o puternică implicare a cititorului, pentru a i se oferi acestuia senzația că tabloul descris se desfășoară chiar în fața sa.

Limbajul, într-un pastel, se dovedește deosebit de expresiv, datorită figurilor de stil care îi permit cititorului să contemple cu imaginația frumusețile naturii. Figura de stil specifică este epitetul cromatic.

IARNA

de Vasile Alecsandri

Iarna, de Vasile Alecsandri, este o poezie în care nu identificăm concret mărcile subiectivității, pentru că poetul urmărește să realizeze o descriere care să dea impresia realului. În ciuda acestui fapt, ne aflăm, categoric, în fața unei opere lirice, întrucât se apelează la figuri de stil numeroase, iar aspectele din natură sunt prezentate dintr-o perspectivă individuală, a autorului, care nu își ascunde gândurile și sentimentele provocate de priveliștea contemplată.

Tabloul de natură este prezentat în patru catrene și are drept coordonate esențiale cantitatea enormă de zăpadă și nemișcarea. Primele două strofe descriu ninsoarea, strofa a treia fixează dominantă cromatică (albul stăpânește totul), iar ultimul catren restabilește echilibrul și aduce o notă de optimism (prin versul final: *În văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi*).

Strofa I prezintă iarna ca pe un anotimp înfricoșător, fapt sugerat de epitetul personificator *cumplita iarnă*, unde accentul cade pe adjectivul plasat înaintea substantivului (așadar, întâlnim și inversiunea). Excesul de zăpadă este ilustrat prin epitetul dublu *lungi troiene călătoare*, dar și prin metafora *fiori de gheață*, aceasta din urmă accentuând ideea de spaimă, provocată poetului de cantitatea enormă, împovărătoare de zăpadă. Imaginilor vizuale li se alătură cele de mișcare, prin comparația din versul al treilea: *Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi*. Repetarea epitetului *alb* în forme diferite (*fluturi albi*, *umeri dalbi*) asociază culoarea și strălucirea cu ideea de puritate. Este de remarcat, între figurile de stil din prima strofă, și personificarea *ai țării umeri dalbi*.

Strofa a doua debutează cu o repetiție (*Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară*) care sugerează din nou excesul de zăpadă, dar și monotonia, ceea ce duce la exasperare, fapt ilustrat prin semnul exclamării de la sfârșitul primului vers. Pământul pare amortiț,

încătușat într-o *zale argintie* (epitet cromatic) care, totuși, împodobește *mândra țară* (inversiune și epitet personificator). Este momentul ca sentimentul să se schimbe (fapt anunțat prin semnul de punctuație *două puncte*), spaima transformându-se în admirație datorită soarelui: *Soarele rotund și palid se prevede pînre nori / Ca un vis de tinerețe pînre anii trecători*. Observăm folosirea epitetului dublu (*rotund și palid* – cel de-al doilea fiind și o personificare, ceea ce îl face mult mai expresiv decât primul) și a comparației. Imaginea naturii hibernale este asociată cu iarna vieții – bătrânețea –, astfel încât poezia, în afara caracterului descriptiv, transmite și stările sufletești ale autorului: melancolie, regret pentru trecerea ireversibilă a timpului. Soarele este palid, adică nu mai are puterea să încălzească atmosfera și să oprească, în acest mod, ninsoarea abundantă, așa cum poetul nu mai are puterea decât să viseze la primăvara vieții (tinerețea), pierdută odată cu trecerea anilor. Ideea este întărită de cele două epitete – *vis de tinerețe și anii trecători*.

Strofa a treia reia ideea zăpezii copleșitoare, prin intermediul unei alte figuri de stil: enumerația (*Tot e alb pe câmp, pe dealuri, împregiur, în depărtare*). Dacă, în strofa anterioară, ninsoarea era văzută ca stăpână atotputernică a timpului (prin enumerația *ziua..., noaptea..., dimineața*), acum, printr-o altă enumerație (*pe câmp, pe dealuri, împregiur, în depărtare*), ea apare ca dominantă a spațiului. Totul este acoperit de zăpadă, dând impresia unui peisaj fantastic: *Ca fantasme albe plopilor înșirați se perd în zare* (comparație și inversiune). Într-o asemenea situație, tabloul de natură este pustiu (epitetul triplu *întinderea pustie, fără urme, fără drum*). Privirea cititorului se rostogolește monoton și descoperă, la un moment dat, *satele pierdute* (epitet personificator), care așteaptă, parcă, să fie îngropate în zăpadă, găsindu-și astfel sfârșitul. Din acest motiv, putem spune că, în strofa a treia, Vasile Alecsandri conturează o imagine apocaliptică, de sfârșit de lume.

Strofa a patra aduce o schimbare și în peisaj, și în sufletul autorului, fapt sugerat, în plan gramatical, prin folosirea conjuncției adversative *dar*: *Dar ninsoarea încetează, norii fug, doritul soare / Strălucește și dismiardă oceanul de ninsoare*. Viziunea optimistă a poetului este ilustrată și prin enumerarea celor patru verbe, plasate în antiteză: *încetează, fug – strălucește, dismiardă*. Pe lângă enumerație, în aceste două versuri, ne rețin atenția personificarea (*norii fug, soarele...dismiardă*) și epitetul plasat într-o inversiune (*doritul soare*) ce semnifică bucuria oamenilor care au tânjit prea multă vreme după astrul zilei. Metafora *oceanul de ninsoare* se dovedește deosebit de plastică, ea întărind ideea de atotputernicie a iernii cu care soarele trebuie să lupte. De remarcat că imaginile vizuale se îmbină, în această strofă, cu imaginile de mișcare și cu cele auditive. Coșmarul se destramă, spaima și melancolia sunt învinse, veselia se răspândește repede, „molipsitor”: *În văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi* (accentul cade pe epitetul *voios*, plasat într-o inversiune). În plus, apare elementul uman, introdus prin interjecția predicativă *iată* (*Iată-o sanie ușoară care trece peste văi*). Omul se integrează firesc în natură și totul reintră în normal.

Citind poezia *Iarna*, de Vasile Alecsandri, vibrăm parcă, împreună cu poetul, la „vederea” spectacolului naturii în timpul iernii. Poezia se dovedește un veritabil pastel, pentru că ne prezintă un tablou din natură, prin intermediul căruia autorul își exprimă sentimentele, pe care izbutește să ni le transmită și nouă.

Imnul este specia genului liric, înrudită cu oda și cu marșul, în care autorul își exprimă, în mod direct, admirația puternică față de divinitate, față de patrie, față de eroi, față de anumite idei mărețe sau față de evenimente deosebite din viața unui popor.

În Antichitate, imnul reprezenta un poem cântat în onoarea unui zeu, la ceremoniile religioase. De asemenea, imnul se dedica eroilor victorioși în diferite războaie, cuvântul (ce provine din limba greacă) însemnând *cântec de biruință, de slavă*. În perioada formării națiunilor – în urma unor evenimente revoluționare –, imnul a ajuns să exprime idealurile de

unitate națională ale unui popor. Astăzi, imnurile sunt folosite în ceremoniile publice, fiind simboluri ale statelor (de aici, și denumirea de *imn de stat*). Ele se caracterizează prin notă solemnă, prin sobrietate și prin ton mobilizator.

În literatura română, imnul apare mai ales la scriitorii pașoptiști (Vasile Alecsandri – *Imn lui Ștefan cel Mare*, Andrei Mureșanu – *Un răsunet*), dar și la unii poeți postbelici (Ioan Alexandru – *Imnele Transilvaniei*).

Pentru elevi, cel mai cunoscut imn rămâne *Deșteaptă-te, române!*, al scriitorului transilvănean Andrei Mureșanu (participant la Revoluția de la 1848). Inițial, poezia s-a intitulat *Un răsunet* și a avut ca scop exprimarea dorinței de libertate și de unire a tuturor românilor. Poezia, devenită marșul revoluționarilor ardeleni, a devenit cunoscută în scurtă vreme în toate provinciile românești, iar după Revoluția din 1989, a devenit Imnul de Stat al României.

DEȘTEAPTĂ-TE, ROMÂNE!

de Andrei Mureșanu

De la prima citire, observăm că poezia *Deșteaptă-te, române!* aparține speciei literare a imnului prin tonul solemn, dar și profetic, prin folosirea substantivelor în cazul vocativ (*române, Români, Preoți*) și a verbelor la modul imperativ (*deșteaptă-te, înalță, uniți-vă*), prin invocații (*Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine*). Îndemnuri sunt transmise și prin verbe la conjunctiv cu nuanță de imperativ: *să dăm dovezi, să fim pururi frați, să trecem prin sabie și foc*. Folosirea persoanei I plural sugerează hotărârea poetului de a-și asuma destinul istoric al neamului din care face parte, de a se pune, cu toată ființa, în slujba patriei străbune.

Versul întâi al primei strofe (*Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte*) se bazează pe metafore, *somnul cel de moarte* sugerând traiul greu al poporului, popor subjugat de *barbarii de tirani*. Strofa se caracterizează prin antiteza trecut – prezent, românii fiind chemați să-și croiască *altă soarte*, să devină propriii lor stăpâni.

Strofa a doua evocă originea nobilă a neamului nostru, nepot al marelui împărat Traian. Comparația *stau ca brazi în munte voinici sute de mii* și enumerația *Bătrâni, bărbați, juni, tineri, din munți și din câmpii* din strofa a treia ilustrează convingerea poetului că românii de pretutindeni așteaptă chemarea la lupta pentru libertate și pentru unitatea națională. Îndemnul la unire este subînțeles și prin evocarea vremurilor eroice de odinioară, ale căror simboluri sunt Mihai (Viteazul), Ștefan (cel Mare) și (Matei) Corvin. Se face, astfel, legătura dintre generații, contemporanilor cerându-li-se să se ridice la înălțimea străbunilor, al căror *foc* îl moștenesc *în vine*. Aceștia sunt pregătiți să aleagă fie *viața în libertate*, fie *moartea* în loc să fie *sclavi iarăși în vechiul nost' pământ* (cum spune ultimul vers al poeziei). *A pizmei răutate și oarba neunire* (metafore) au despărțit frații de-a lungul veacurilor, însă aceștia sunt chemați să strângă rândurile și să lupte pentru *sânta libertate*.

Pe lângă bogăția de metafore, la nivelul limbajului artistic, înregistrăm personificări – de pildă, asemănarea țării cu *o mamă văduvită de la Mihai cel Mare* care își cheamă cu disperare fiii să o apere, decizându-se categoric de trădători. Un alt lucru sfânt care trebuie categoric apărat, cu prețul vieții, este limba strămoșească: *Acum se-ncearcă cruzii, în oarba lor trufie, / Să ne răpească limba, dar morți numai o dăm!*

Andrei Mureșanu își îndeamnă compatrioții, *români din patru unghiuri*, să se unească *acum ori niciodată* și să convingă *lumea largă* de injustețea dependenței statale,

dependență sugerată prin metafora *Dunărea furată*. Ultima strofă transmite noi îndemnuri înflăcărare la luptă pentru libertate.

IMN LUI ȘTEFAN CEL MARE

de Vasile Alecsandri

Poezia este scrisă cu prilejul solemnității organizate la Putna, în 1871, la împlinirea a 400 de ani de la construirea mănăstirii. Evident că manifestarea (și, totodată, poezia lui Alecsandri) se dedică memoriei domnitorului Ștefan cel Mare, ctitor al sfântului locaș.

Ca și în cazul textului analizat anterior (*Deșteaptă-te, române!*), observăm cu ușurință invocațiile, verbele la modul imperativ, interjecțiile, vocativele – toate constituind dovezi ale apartenenței operei la specia literară imn: *Dormi, erou al românilor; O! Ștefan, erou sfânt!; O! soare-nvingător; O! mare umbră-eroică, privește visul tău; O! Ștefane*. Poezia – formată din cinci octave – se dovedește (chiar din titlu) un veritabil elogiu adus de Alecsandri unei embleme a trecutului nostru istoric.

Invocația *O! Ștefan, erou sfânt* conferă solemnitate versurilor, epitetul *sfânt* surprinzând venerarea domnitorului, cinstirea lui ca o divinitate – fapt confirmat peste veacuri, întrucât, după cum știm, Biserica Ortodoxă Română l-a canonizat pe voievodul Moldovei și l-a trecut în calendar (Binecredinciosul Ștefan cel Mare și sfânt), cu prăznuire pe 2 iulie. Repetarea substantivului *erou* (*erou al românilor, erou sfânt*) reliefează vitejia deosebită a domnitorului, probată în numeroasele bătălii purtate pentru apărarea țării. Somnul de veci al lui Ștefan este vegheat de Munții Carpați, care sunt personificați: *Carpații te păzesc și șoptesc* despre *sublima glorie* (a voievodului moldovean). Epitetul antepus substantivului, *sublima*, evidențiază curajul și renumele domnitorului, dar și sentimentul pe care i-l poartă urmașii de-a lungul secolelor.

Strofa a doua conține verbe la timpul trecut, deoarece face referire la luptele purtate de voievodul creștin cu *aprigii păgâni* (epitet și inversiune) de care *tremurau popoarele*. Se face aluzie la bătălia de la Vaslui (Podul Înalt), când Ștefan a reușit să apere întreaga Europă creștină de turcii care ar fi silit-o să treacă la islam. Netemându-se de moarte, pe care o privea *cu dispreț*, Ștefan cel Mare dovedea spirit de sacrificiu și pune soarta țării mai presus de viața sa, aflându-se – în timpul bătăliilor – în fruntea *vitejilor români* (inversiune și epitet), oferindu-le pildă și conducându-i spre victorie: *Măreț în sânul luptelor*. Măreția se păstrează și în vremuri pașnice: *Cu drag privindu-ți patria ? Și-n pace-ai fost măreț*.

Strofa a treia, spre deosebire de cea precedentă, conține verbe la timpul prezent, deoarece domnitorul este nemuritor în conștiința și în sufletele românilor: *într-a noastre suflete / În veci tu nu apui*. Folosirea persoanei I plural sugerează identificarea lui Alecsandri cu poporul său, mândria de a aparține acestuia și nutrirea acelorași sentimente față de eroul de la Vaslui. Versurile *Lumini cu raze splendide / Prezent și viitor* subliniază legătura strânsă între generații (strămoșii – contemporanii – urmașii), precum și faptul că personalitatea voievodului a intrat pentru vecie în istoria neamului.

Strofa a patra face trimitere la unul dintre idealurile lui Ștefan cel Mare, exprimat prin epitetul antepus substantivului *sacru dor*, acela de a-i uni pe toți românii într-un singur stat, pe teritoriul vechii Dacii: *Visai unirea Daciei / Cu-o turmă ș-un păstor* (metaforă). Prin evocarea acestei dorințe, se subînțelege îndemnul la unitate națională adresat de Alecsandri contemporanilor săi. Urmașii marelui domn sunt chemați să se unească sub același steag,

deoarece au același cuget și aceeași religie: *Uniți suntem în cugete, / Uniți în Dumnezeu*. Repetarea participiului *uniți* semnifică nobilul ideal de unire pentru care au luptat revoluționarii pașoptiști, printre care s-a numărat și Vasile Alecsandri.

Ultima strofă debutează cu repetarea primelor două versuri ale poeziei: *În poalele Carpaților, / La vechiul tău mormânt*. Aceste meleaguri sunt sacralizate de amintirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, pe care românii (*românul popor*) îl venerază, așezându-se în genunchi înaintea locului său de veci și jurând să-și apere țara, să lupte pentru libertatea ei, așa cum a făcut eroul de la Putna.

Poezia *Imn lui Ștefan cel Mare* se dovedește o creație lirică, deoarece autorul își transmite, în mod direct, sentimentele de sinceră prețuire față de personalitatea domnitorului moldovean, model de patriotism pentru românii din toate timpurile. Se observă, pe tot parcursul textului, tonul solemn, precum și adresarea directă. Astfel, poezia analizată este, ca specie literară, un imn.

Temă de control:

Completați spațiile cu răspunsul corect:

1. Textele populare în care se invocă anumite elemente ale naturii (soarele, luna, plante, vietăți etc.) poartă numele de
2. Versurile rostite într-un ritm anume, cu scopul alegerii celor care vor îndeplini diferite roluri, se numesc
3. Ghicitorile se numesc, în mediile populare, și
4. Texte precum *Șase sași în șase saci; Capra calcă piatra, piatra crapă-n patru capul caprei* se numesc
5. Creații legate de invocarea indirectă a ploii sunt scaloianul / caloianul și
6. Poezia caloianului presupune, printre altele, substantive în cazul și verbe la modul
7. Cercetările făcute mai ales de psihologi relevă faptul că un copil poate trăi emoții și sentimente generate de textele lirice aproximativ după vârsta de ani.
8. Opera lirică presupune exprimarea, în mod, a unor sentimente, a unor stări sufletești sau a unor idei / reflecții ale autorului.
9. În opera lirică, dintre modurile de expunere, întâlnim și
10. Creația lirică populară în versuri în care sunt exprimate sentimente puternice și variate (de tristețe, de dor, de regret, de revoltă) se numește
11. Expresiile tipic populare *frunză verde* sau *foaie verde*, urmate de numele unei plante (de pildă, *foaie verde grâu mărunț* sau *frunză verde magheran*), apar cu precădere în specia literară numită populară.
12. Opera literară lirică în versuri în care se descrie un tablou din natură (o priveliște, un moment al unui anotimp, munci agricole, aspecte din lumea plantelor) sau un interior, prin intermediul căruia poetul își transmite sentimentele, se numește
13. Din punct de vedere morfologic, într-un pastel, predomină grupul
14. Figura de stil specifică pastelului este cromatic.
15. Specia genului liric, în care autorul își exprimă, în mod direct, admirația puternică față de divinitate, față de patrie, față de eroi, față de anumite idei mărețe sau față de evenimente deosebite din viața unui popor, se numește
16. Poezia *Un răsunet* a fost scrisă de

17. Poezia *Imn lui Ștefan cel Mare* a fost scrisă de
18. În doina populară, măsura versurilor este de silabe sau de silabe.

Răspunsuri:

1. cântece-formulă; 2. recitative-numărători; 3. cimilituri; 4. frământări de limbă; 5. paparudele; 6. vocativ; imperativ; 7. cinci; 8. direct, 9. descrierea; monologul; 10. doină; 11. doina; 12. pastel; 13. nominal; 14. epitetul; 15. imn; 16. Andrei Mureșanu; 17. Vasile Alecsandri; 18. 5-6; 7-8.

Interpretarea răspunsurilor: 17-18 răspunsuri corecte → foarte bine
15-16 răspunsuri corecte → bine
13-14 răspunsuri corecte → acceptabil
sub 13 răspunsuri corecte → slab

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE NR. 4

Genul epic

La sfârșitul unității de învățare, studenții vor cunoaște și vor stăpâni o serie de forme de interpretare a unor texte din creația literară orală (populară) pentru copii, respectiv din creația literară cultă pentru copii, încadrabile în genul epic.

CUPRINS

4.1. Specii ale genului epic: snoava, legenda, fabula, schița, povestirea, nuvela.

4.2. Basmul popular și basmul cult.

4.3. Romanul pentru copii și despre copii.

BIBLIOGRAFIE

- Casangiu, Larisa Ileana (2007). *Literatură română și literatură pentru copii. Note de curs și sugestii de lecturi plurale ale unor opere.*
- Marinescu, Valeriu (2004). *Didactica limbii și literaturii române în contextul actual al reformei în educație* (capitolul *Literatura pentru copii*).
- Molan, Vasile (2015). *Comunicare în limba română și Limba și literatura română în învățământul primar.*
- Molan, Vasile (2017). *Didactica domeniului „Limbă și comunicare” din învățământul preșcolar.*
- Pânișoară, Ion Ovidiu (2013). *Metoda interacțiunii observate (fishbowl) în Metode de formare în „Didactica specialității”* (coordonator: Ioan Neacșu).
- Pânișoară, Ion Ovidiu (2013). *Metoda mozaicului în Metode de formare în „Didactica specialității”* (coordonator: Ioan Neacșu).
- Pop, Mihai, Ruxăndoiu, Pavel (1991). *Folclor literar românesc.*
- Rafailă, Elena (2013). *Dezbaterea în Metode de formare în „Didactica specialității”* (coordonator: Ioan Neacșu)

4.1. Specii ale genului epic: snoava, legenda, fabula, schița, povestirea, nuvela.

Genul epic cuprinde totalitatea operelor în care autorul își exprimă, în mod indirect, sentimente, opinii, idei, prin intermediul personajelor și al acțiunii. Așadar, în cazul textului epic, mesajul transmis de autor este unul dedus.

Trăsături ale operei epice:

1. există un fir narativ (adică acțiune) care se desfășoară urmând momentele subiectului; acțiunea se poate povesti;
2. există personaje, instanțe narative care fac acțiunea; personajele se pot caracteriza; după importanța avută în acțiune, personajele pot fi principale, secundare și episodice, iar după modul în care gândesc și se comportă, pot fi pozitive și negative;
3. există narator, adică vocea care povestește întâmplările; relatarea se face, în general, la persoana a III-a; narațiunea la persoana a III-a indică faptul că naratorul este obiectiv, adică povestește faptele din exterior, fără a lua parte la acțiune; narațiunea la persoana I sugerează faptul că naratorul este subiectiv, participând la cele întâmplate / fiind martor la cele întâmplate;
4. modul de expunere predominant este narațiunea, mod folosit pentru relatarea faptelor; el se poate îmbina cu dialogul (folosit pentru redarea vorbirii directe dintre personaje, pentru caracterizarea personajelor și pentru dinamizarea acțiunii) sau cu descrierea (folosită pentru prezentarea caracteristicilor unor obiecte sau a trăsăturilor unui personaj);
5. apar indici de timp și de spațiu; acțiunea este plasată într-un anumit loc (sau în mai multe locuri) și într-un anumit timp (mai concentrat sau mai extins).

Narațiunea este modul de expunere care prezintă o succesiune de întâmplări desfășurate într-o anumită ordine temporală.

Textul literar narativ are cel puțin trei elemente caracteristice: narator, personaje și întâmplări desfășurate într-o anumită ordine temporală (acțiune).

Textul narativ:

- ❖ este, în general, în proză (deși există și narațiuni în versuri, precum fabula sau balada);
- ❖ se structurează în secvențe, părți, capitole etc.;
- ❖ are o acțiune care se poate povesti;
- ❖ presupune o succesiune de întâmplări care alcătuiesc firul narativ;
- ❖ implică o acțiune plasată într-un anumit loc (sau în mai multe locuri) și într-un anumit timp (mai concentrat sau mai extins);
- ❖ are personaje care se pot caracteriza.

După perspectiva avută asupra întâmplărilor relatate (discutăm, în această situație, despre punctul de vedere narativ sau despre viziunea narativă), naratorul poate fi:

➤ obiectiv – povestește întâmplările la persoana a III-a, cu detașare, fără să se implice în ele și fără să devină personaj al textului; în acest caz, naratorul este omniscient și omniprezent, adică, pe de o parte, știe și ne spune totul despre acțiune și despre personaje (ce simt, ce gândesc ele), iar, pe de altă parte, este prezent pe tot parcursul firului narativ ca o voce care „se aude” în fundalul textului;

➤ subiectiv – povestește întâmplările la persoana I, dintr-o perspectivă individuală, și se implică în ele, devenind personaj principal al textului; cititorul află chiar de la protagonist ce gânduri și ce sentimente îi provoacă evenimentele prin care trece;

➤ martor – observă întâmplările și le povestește la persoana a III-a, fiind personaj secundar al textului.

Snoava reprezintă specia epică de dimensiuni reduse, cu o acțiune simplă, în care sunt antrenate puține personaje, protagonistul întruchipând ideea de bine, de adevăr, de frumos. Frecvent, narațiunea se îmbină cu dialogul, ceea ce imprimă snoavei un caracter dramatic. Dacă la acestea, adăugăm elementele umoristico-satirice, înțelegem că snoava este o specie literară foarte atractivă pentru copii.

Snoava reprezintă „expresia înțelepciunii practice a omului simplu, a modului în care judecă el viața și lumea înconjurătoare, o înțelepciune manifestată însă prin glumă, prin vorba de duh, care adeseori capătă sensul unei ascuțite satire sociale și de moravuri” (Pop, Ruxăndoiu 1991: 217).

Snoavele, numite și povești „cu tâlc”, sunt bine reprezentate în folclor, cel mai cunoscut protagonist fiind Păcală (secondat, uneori, de Tândală). Isprăvile lui Păcală sunt deosebit de atrăgătoare pentru copii, nu numai prin hazul anecdotei, prin istețimea cu care eroul își ticluiește isprăvile, ci și prin felul în care personajul negativ este înfrânt și pedepsit. Unele snoave populare au fost prelucrate de Theodor Sperantia, Anton Pann, Ion Pop-Reteganul, Petre Dulfu ș.a.

Prezentăm, spre exemplificare, un pasaj din *Isprăvile lui Păcală*, de Petre Dulfu:

*Dete gerul și Păcală, rupt de drum, de neodihnă,
Într-un sat se așezase, iarna s-o petreacă-n tihnă.
Dar sătenii, hoți cu toții, spre fărădelegi porniți,
C-un așa om printre dânșii, nu puteau dormi tihniți.
Învârteau deci la șuruburi, doar din sat îl vor urni.
Când văzu așa Păcală, știți prin minte ce-i trăsni ?
„Mă voi face mort!” își zise. „Asta are să le placă !*

Vreau să văd când mort zăcea-voi ce vor spune ? Ce-au să facă? ”

Snoava se axează, în general, pe conflictul dintre bine și rău (ca și basmul), conflict ce implică fie relațiile sociale (bogat – sărac, stăpân – slugă), fie relațiile din familie (între soți, între părinți și copii, între frați). În aceste relații, copiii vor identifica ușor polarizări precum dreptate – nedreptate, hărnicie – lene, înțelepciune – prostie, frumusețe – urătenie, cinste – necinste, vitejie – lașitate, mărinimie – zgârcenie. În general, personajul principal dintr-o snoavă întrușchipează înțelepciunea populară, apărând în ipostaza de erou justițiar, împlinitor al dreptății. De aceea, snoava – precum fabula sau, mai ales, basmul – are un puternic rol educativ, moralizator.

Balada este poezia epică relativ mare ca întindere, uneori cu un pronunțat caracter liric, care prezintă întâmplări eroice, fapte istorice sau care evocă personalități legendare.

Balada are un caracter narativ și povestește, la persoana a III-a, fapte ieșite din comun, întâmplări senzaționale, realul împletindu-se cu fabulosul.

Personajele unei balade sunt puține la număr, iar protagonistul, prin comportament, ne emoționează puternic. El reprezintă un model de comportare umană și de aici se desprinde caracterul educativ al baladei.

Personajele au caractere opuse, deci, balada se construiește cu ajutorul antitezei. Este vorba despre conflictul dintre bine și rău, întâlnit și în basme.

Pe de altă parte, balada prezintă o legătură puternică între om și natură – de pildă:

- ❖ protagonistul este ajutat, în situații dificile, de un animal / de o pasăre;
- ❖ protagonistul trăiește în mijlocul naturii, unde se simte ocrotit, ca într-o familie;
- ❖ protagonistul este comparat cu elemente ale naturii;
- ❖ protagonistul vorbește cu unele elemente ale naturii, iar acestea îl înțeleg și îl ajută.

Balada ilustrează, uneori, mentalități, superstiții și obiceiuri populare.

Balada populară, spre deosebire de cea cultă (cum este *Pașa Hassan*, de George Coșbuc), are un caracter anonim (nu îi cunoaștem autorul), oral (s-a transmis, de-a lungul timpului, prin viu grai, de la un om la altul) și colectiv (fapt demonstrat de variantele ei).

Ca în alte opere folclorice, și în baladă, întâlnim, uneori, cifre simbolice: trei, șapte, nouă.

Limbajul, în balada populară, se caracterizează prin folosirea regionalismelor și a cuvintelor populare, a interjecțiilor și a unor forme gramaticale neacceptate de limba literară. Ca și în doine, în balade, se întâlnesc expresiile tipic populare *frunză verde* sau *foaie verde*, urmate de numele unei plante.

Pentru a introduce unele personaje sau pentru a reliefa întâmplările de mare tensiune, apar interogațiile retorice sau interjecțiile populare.

Pentru sublinierea unei idei sau pentru atenționarea cititorului / ascultătorului asupra unui moment dramatic, se pot repeta cuvinte, grupuri de cuvinte sau chiar versuri.

Legenda este specia epică, în versuri sau în proză, care oferă explicații în general fantastice, miraculoase pentru fenomene naturale sau pentru evenimente istorice. S-a apreciat că „legendele alcătuiesc mai mult o știință decât o literatură, dar nu o știință bazată pe cunoaștere reală și pe raționament, ci o pseudoștiință, fundamentată pe reprezentări imaginare” (Pop, Ruxăndoiu 1991: 214).

Foarte întâlnite sunt legendele etiologice, numite de Bogdan Petriceicu-Hasdeu *deceuri*, datorită caracterului lor explicativ – de pildă:

- soarele și luna nu se întâlnesc niciodată (unul luminează pământul ziua, iar celălalt

– noaptea), deoarece, deși erau frați, s-au îndrăgostit unul de altul, motiv pentru care au fost despărțiți, spre a se împiedica o relație incestuoasă;

- un hoț, pe nume Cucu, îi fură caii Sfântului Petru și este transformat de acesta în pasăre și blestemat să își strige singur numele;
- ciocârlia, cândva o fată de împărat, s-a îndrăgostit de soare, însă mama acestuia i-a pedepsit îndrăzneala și a blestemat-o să se transforme într-o pasăre mică și să zboare în înaltul cerului, către cel pe care l-a iubit atât de mult.

Legendele mitologice sunt povestiri despre ființe supranaturale, descoperite și în basme: zmei, balauri, Muma Pădurii etc. „Legendele mitologice sunt narativizări ale repertoriului de străvechi credințe populare în legătură cu aceste întrupări” (Pop, Ruxăndoiu 1991: 216). Deosebit de apreciate de copii sunt și legendele care povestesc întâmplări la care iau parte personaje fantastice din alte zone geografice – precum legendele Olimpului (miturile Greciei antice): Zeus, Prometeu ș.a.

Prezența elementelor miraculoase și a personajelor fantastice apropie legenda de basm, motiv pentru care Petre Ispirescu și-a intitulat cunoscuta culegere *Legendele sau basmele românilor*.

Legendele istorice, mai puțin numeroase, exprimă admirația poporului nostru față de personalități istorice (*Condeiele lui Vodă, Povestea Vrancei* – aceasta din urmă și legendă toponimică), față de evenimente mărețe din trecut sau față de eroi populari, în special haiduci (precum Pinteza Viteazul). *Legendele istorice* datorate lui Dimitrie Bolintineanu, care aduc în prim-plan eroi excepționali (*Mircea cel Mare și solii, Muma lui Ștefan cel Mare, Daniil Sihanstru, Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare*), sunt cunoscute și îndrăgite de copii.

Fabula este o scurtă operă epică, în versuri sau în proză, în care autorul, prin intermediul unor personaje precum animale, plante, lucruri (puse în situații omenești), satirizează greșeli și defecte, cu scopul de a le îndrepta.

Trăsături:

1. Este o operă epică, de dimensiuni reduse, cu o acțiune simplă. Apartenența la genul epic poate fi dovedită prin prezența personajelor, a naratorului, a succesiunii de întâmplări, a modului de expunere narațiunea, a indicilor de spațiu și de timp; totuși, locul și timpul întâmplării nu sunt precizate concret, ceea ce îi conferă fabulei un caracter de generalitate.

2. Este o povestire alegorică în care, ca figură de stil dominantă, întâlnim personificarea. Alături de personificare, apare alegoria, procedeul prin care trăsăturile de caracter umane sunt ascunse în spatele unor măști, purtate de animale, plante sau obiecte, care transmit, indirect, un adevăr general-valabil. Uneori, pe lângă personificare și alegorie, descoperim și antiteza.

3. Personajele, puține la număr, sunt selectate din rândul necuvântătoarelor. Ele sunt personificate, vorbind și comportându-se ca oamenii, deoarece reprezintă caractere umane.

4. Textul este fabulă și datorită structurării în două părți: narațiunea propriu-zisă și morala din final (învățătura, îndemnul, recomandarea). Uneori, morala nu apare la sfârșitul textului, ci este implicată, astfel încât cititorului îi revine sarcina de a o deduce din întâmplarea narată.

5. Narațiunea se poate îmbina cu dialogul, pentru a face acțiunea mai dinamică (acestea sunt cele două moduri de expunere specifice unei fabule).

6. Textul critică defecte omenești, fapte și atitudini, cu scopul de a le îndrepta – așadar, textul urmărește scopuri educative, moralizatoare.

Schița este opera literară epică în proză, de scurtă întindere, care înfățișează un moment semnificativ din viața unuia sau a câtorva personaje. Termenul „schiță”, preluat din artele plastice, sugerează simplitatea acțiunii.

Trăsături:

1. acțiunea este limitată la un singur episod caracteristic din viața personajului principal, dar, din acest episod, cititorul își poate forma o opinie în legătură cu viața de zi cu zi a sa;

2. numărul personajelor este mic; personajul principal este conturat în ansamblu, în linii mari, scoțându-se în evidență o trăsătură dominantă a sa, ceea ce îl transformă într-un tip uman;

3. spre deosebire de alte specii ale genului epic (nuvela și romanul), acțiunea este plasată într-un spațiu limitat, de regulă într-un singur loc; și timpul este limitat în comparație cu alte specii epice, acțiunea reducându-se la câteva ore (într-o nuvelă, ea durează câteva zile sau câteva luni, mai rar câțiva ani, în timp ce, în roman, acțiunea durează câteva luni sau câțiva ani);

4. predomină dialogul, ca mod de expunere, iar dialogul se îmbină cu narațiunea, ajutând acțiunea să înainteze mai repede;

5. scurta întindere a schiței este probată prin faptul că textul acoperă doar câteva pagini (în comparație cu nuvela, care poate avea părți sau capitole, și cu romanul, care poate avea capitole sau volume);

6. expozițiunea este redusă la maximum;

7. stilul se dovedește concis;

8. faptele sunt condensate și se desfășoară pe un singur plan (acțiunea este liniară), existând deci un singur fir epic, fără episoade laterale, cum se întâmplă în nuvelă și în roman;

9. acțiunea se orientează clar spre deznodământ, care ne demonstrează că personajele dintr-o schiță sunt statice, adică nu își modifică nici comportamentul, nici mentalitatea, indiferent de întâmplările prin care trec (spre deosebire de nuvelă și de roman, unde personajele principale sunt surprinse, în general, într-o evoluție, într-o schimbare);

10. spre deosebire de nuvelă și de roman, schița are personaje puține, pe care memoria cititorului le reține cu ușurință;

11. într-o schiță, sunt preferate personajele tipice și întâmplările veridice.

D-L GOE...

de Ion Luca Caragiale

Considerat de critica literară drept unul dintre cei mai mari scriitori români, Ion Luca Caragiale se înscrie în seria clasicilor literaturii noastre, alături de Mihai Eminescu, Ion Creangă și Ioan Slavici. Printre schițele sale, se numără *Vizită*, *Un pedagog de școală nouă*, *Bubico*, *D-l Goe...*, *Lanțul slăbiciunilor* etc., opere care încântă pe orice cititor.

D-l Goe... reprezintă una dintre cele mai reușite schițe ale lui Caragiale, ilustrând în primul rând marea lui putere de dramatizare.

Titlul presupune asocierea a două substantive: unul comun și altul propriu. Prin substantivul „domn”, de regulă, este numit un matur, care, în plus, este educat, civilizată, manierat. Aceasta este și pretenția lui Goe și a familiei sale: protagonistul este încurajat să se comporte ca un matur (poartă biletul de călătorie sub panglica de la pălărie, precum bărbății, și, după urcarea în tren, este lăsat să stea pe coridorul vagonului, cu maturii). Pe de altă parte, familia se consideră a face parte din înalta societate, îmbrăcându-se la modă și presărându-și exprimarea cu franțuzisme (precum cuvântul *parol*). În realitate, Goe se

comportă ca un copil (se strâmbă, urlă când se lovește la nas) și este tratat ca atare de familie (bunica îl numește *puișor*, îl sărută în vârful nasului, pentru a-i alina durerea, și hotărăște să îl păzească, după blocarea în compartimentul unde nu intră decât o persoană). Acest comportament este, parcă, înscris în numele personajului, nume care a devenit o emblemă a copiilor răsfățați excesiv și neastâmpărați. Punctele de suspensie subliniază tocmai contrastul dintre aparență și esență, avertizând cititorul în acest sens și lăsând locul pentru surprize.

Momentele subiectului

Expozițiunea:

De 10 mai, sărbătoare națională pe vremea aceea, Goe și familia sa așteaptă trenul spre București.

Intriga:

După urcarea în tren, Goe este lăsat să stea pe coridorul vagonului, cu bărbații.

Desfășurarea acțiunii:

1. Scoțând capul pe fereastra vagonului, protagonistul își pierde pălăria și biletul de călătorie.
2. În ciuda explicațiilor oferite, cele trei „dame” sunt obligate de controlor să cumpere pentru Goe un nou bilet.
3. Muștră de mamița și tras de mână de mam-mare, Goe se lovește cu nasul de clanța ușii compartimentului.
4. Mam-mare și mamița îl consolează pe „puișor”, care iese din nou pe coridor cu o bucată de „ciucalată”.
5. Goe se blochează în toaleta vagonului, pricinuind familiei sale o spaimă puternică.

Punctul culminant:

Urcându-se pe un geamantan străin, Goe trage semnalul de alarmă.

Deznodământul:

După o serie de peripeții, Goe și familia sa ajung la București și se îndreaptă spre „bulivar”.

Povestirea acțiunii

Ca să nu rămână repetent încă o dată, mam-mare, mamița și tanti Mița promit lui Goe o călătorie în Capitală. Ziua aleasă este una de sărbătoare (10 mai), motiv pentru care „dumnealor, frumos gătite, împreună cu tânărul Goe, așteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat care trebuie să le ducă la București”. Protagonistul poartă un costum de marinar și pălărie de paie, sub a cărei panglică tanti Mița a pus biletul de călătorie.

Așteptând trenul, cele trei „dame” admiră costumul lui Goe, dar se contrazic în privința pronunțării cuvântului „marinar”. „Puișorul” le muștră („Vezi că sunteți proaste amândouă?”) și le lămurește că forma corectă este „mariner”.

În ciuda aglomerației din tren, niște tineri politicoși oferă locuri „damelor”, însă Goe rămâne pe coridorul vagonului, cu bărbații. Scoțând capul pe fereastră, este dojenit cu blândețe de un călător, care, însă, „va primi” din partea puișorului un epitet („urătule”) și o strâmbătură. „Urătul”, însă, a avut dreptate, fiindcă imediat „mititelul își retrage îngrozit capul gol înăuntru”, cerând oprirea trenului, pentru că și-a pierdut pălăria. Din nefericire, chiar atunci sosește conductorul, căruia cucoanele îi arată biletele, explicându-i că Goe nu poate face același lucru, dat fiind că biletul s-a pierdut odată cu pălăria. Conductorul nu acceptă situația și amenință cu amendă și cu debarcarea „puișorului” la stația următoare. „Damele” plătesc biletul, iar Goe, tras de mână de bunică tocmai când trenul trecea la un

macaz, se lovește cu nasul de clanța ușii compartimentului. Situația va fi soluționată de mam-mare, care scoate din săculețul ei „un beret” și îl sărută pe nepoțel în vârful nasului.

Primind o bucată de „ciucalată” de la mamița, Goe iese din nou pe coridor și, după un timp, se blochează în compartimentul unde nu intră decât o persoană. „Damele”, negăsindu-l, ajung la concluzia că a căzut din tren, însă conductorul îl eliberează „pe captiv, pe care toate trei cucoanele îl sărută dulce, ca și cum l-ar revedea după o îndelungată absență”. Grijulie, mam-mare se hotărăște să stea pe coridor, așezându-se pe un geamantan străin ca să-și păzească nepotul. Acesta este atras de semnalul de alarmă, pe care îl trage, provocând oprirea bruscă a trenului și panică printre călători. În timp ce conductorii cercetează semnalele de alarmă din vagoane, „mam-mare doarme în fundul cupeului cu pușorul în brațe”.

Trenul este repus în mișcare și ajunge la București cu întârziere. Mam-mare așază frumos beretul lui Goe, îl scuipe să nu-l deoache, îl întreabă dacă îl mai doare nasul și-l sărută dulce. Apoi cu toții urcă într-o trăsură și pornesc „la bulivar”.

Caracterizarea personajului principal

După importanța în operă, Goe reprezintă personajul principal al schiței, realizat de Caragiale într-un mod realist. Întâmplările prin care trece demonstrează greșita educație primită, el fiind un personaj tipic, reprezentând copiii din familiile înstărite răsfățați excesiv de părinți. Trăsăturile personajului se desprind mai ales din comportament (din fapte, din gesturi, din atitudini), din raporturile cu celelalte personaje (atât apropiate lui, cât și străine), din ținută și din limbaj (din modul în care se exprimă). El este conturat în ansamblu, în linii mari, scoțându-se în evidență o trăsătură dominantă a sa, ceea ce îl transformă într-un tip uman.

Caracterizarea personajului este făcută în primul rând direct, de către autorul-narator, de la care aflăm că Goe este din nou amenințat să rămână repetent, ceea ce demonstrează dezinteresul total față de școală. Tot naratorul, la începutul schiței, face o referire la vestimentația lui Goe, care imită uniformele adulților: este îmbrăcat într-un costum de marinar, cu pălărie de paie, sub a cărei panglică tanti Mița a pus biletul de călătorie.

Alături de caracterizarea făcută de autor, există și cea făcută de alte personaje. Astfel, mam-mare îl admiră neîncetat („Apoi de! n-a învățat toată lumea carte ca d-ta!” sau „E lucru mare, cât e de deștept!”), iar tanti Mița îl numește „procopsit”, adică instruit, învățat. În purtarea față de copil, cele trei „dame” se dovedesc „solidare”, răsfățându-l, sărutându-l și luându-i apărarea („Ce e vinovat băiatul dacă i-a zburat pălăria? zice mam-mare”), chiar agresându-i pe ceilalți („Nu-i treaba dumitale! ce te-amesteci d-ta? zice tanti Mița urâtului...”).

Un rol mult mai important îl ocupă însă caracterizarea indirectă, desprinsă din comportamentul protagonistului. Acesta consideră permanent că totul i se cuvine, se dovedește autoritar și acționează numai după bunul plac. Astfel, în așteptarea trenului, „este foarte impacient” și vorbește „pe un ton de comandă”, iar în tren nu ascultă nici sfaturile familiei („Șezi binișor, pușorul! să nu strici ceva! zice mam-mare...”), nici de cele ale altor călători („nu e voie să scoți capul pe fereastră, mititelule! zice unul dintre tineri lui d. Goe”). Consecințele nu se lasă așteptate: Goe își pierde pălăria și biletul, se blochează în toaletă, trage semnalul de alarmă. Portretul moral îl prezintă, prin dialog și prin narațiune, ca pe un copil leneș (e repetent), obraznic (le numește „proaste” pe mătușă și pe bunică și „urât” pe străinul care îl sfătuiește să nu scoată capul pe fereastră).

În caracterizarea acestui personaj, un rol important îl joacă și numele. Astfel, substantivul „domn” desemnează o persoană matură, educată, civilizată (așa cum Goe este văzut de familia sa și chiar de sine însuși), în timp ce substantivul propriu – devenit simbolul

copiilor needucați – avertizează parcă cititorul asupra comportamentului negativ al „puișorului”.

În concluzie, personajul literar Goe se dovedește foarte autentic și are o semnificație socială, transmițând mesajul că acei copii cărora familia nu le acordă o educație corespunzătoare devin egoiști, neadaptați în societate și ajung să săvârșească fapte cu urmări neplăcute atât pentru ei, cât și pentru cei din jur. Atitudinea autorului față de cele prezentate este una ironică, vizibilă încă de la începutul schiței.

Demonstrația că opera D-l Goe... este o schiță

Schița este opera literară epică în proză, de scurtă întindere, care înfățișează un moment semnificativ din viața unuia sau a câtorva personaje.

D-l Goe... este o operă epică, deoarece gândurile și sentimentele autorului (condamnarea lipsei de educație, dezaprobară răsfățului excesiv al copiilor) se transmit indirect, prin intermediul acțiunii și al personajelor.

Scurta întindere a schiței este probată prin faptul că textul acoperă doar câteva pagini (în comparație cu nuvela, care poate avea părți sau capitole, și cu romanul, care poate avea capitole sau volume).

Acțiunea este limitată la un singur episod caracteristic din viața lui Goe și a familiei sale (călătoria cu trenul la București), dar, din acest episod, cititorul își poate forma o opinie în legătură cu viața de zi cu zi a personajelor. Spre deosebire de alte specii ale genului epic (nuvela și romanul), acțiunea este plasată într-un spațiu limitat, de regulă într-un singur loc (în cazul nostru, întâmplările se desfășoară în tren, pentru că, la început, pe peronul gării se poartă doar niște discuții). Și timpul este limitat în comparație cu alte specii epice, acțiunea reducându-se la câteva ore (într-o nuvelă, ea durează câteva zile sau câteva luni, mai rar câțiva ani, în timp ce, în roman, acțiunea durează câteva luni sau câțiva ani).

Alte trăsături ale schiței, descoperite și în narațiunea *D-l Goe...*, sunt următoarele: expozițiunea este redusă la maximum, predomină dialogul, ca mod de expunere, stilul se dovedește concis, faptele sunt condensate și se desfășoară pe un singur plan (acțiunea este liniară), existând deci un singur fir epic, fără episoade laterale, cum se întâmplă în nuvelă și în roman. În cazul textului în discuție, acțiunea se concentrează în jurul peripețiilor prin care trece Goe (pierderea pălăriei și a biletului, închiderea în toaletă, tragerea semnalului de alarmă) și se orientează clar spre deznodământ. Finalul ne demonstrează că personajele dintr-o schiță sunt statice, adică nu își modifică nici comportamentul, nici mentalitatea, indiferent de întâmplările prin care trec (spre deosebire de nuvelă și de roman, unde personajele principale, în general, sunt surprinse într-o evoluție, într-o schimbare).

O altă dovadă că opera *D-l Goe...* este o schiță se poate aduce în legătură cu personajele. Astfel, spre deosebire de nuvelă și de roman, schița are personaje puține, pe care memoria cititorului le reține cu ușurință – în cazul nostru Goe, cele trei „dame”, conductorul și urâtul. Într-o schiță, sunt preferate personajele tipice și întâmplările veridice, verosimile.

Povestirea se confundă, în sens larg, cu narațiunea.

În sens restrâns, povestirea reprezintă specia genului epic relatând faptele din punctul de vedere al unui narator care este martor sau participant direct la evenimentul povestit. Povestirea se limitează la relatarea unui singur fapt, interesul concentrându-se asupra lui. Relația dintre narator și cititor (ascultător) este mai directă și mai strânsă decât în cazul altor specii ale genului epic. Această relație se realizează prin oralitate (există un ceremonial care cuprinde prezentarea și apariția povestitorului, motivarea împrejurărilor care declanșează povestirea, formulele de adresare) și prin atmosfera povestirii (care stimulează atenția și

emoția cititorilor și menține suspansul). Timpul faptelor relatate este situat în trecut, iar mesajul poate să fie transmis de narator sau să se desprindă indirect, din desfășurarea evenimentelor.

Opera literară *Cealaltă Ancuță*, cuprinsă în volumul lui Mihail Sadoveanu, *Hanu Ancuței*, este o povestire în ramă sau o povestire în povestire și prezintă întâmplări neobișnuite. Narator este Ienache coropcarul, adică neguțator ambulant, care, „cuprins de sfială” după ascultarea poveștii anterioare a căpitanului Neculai Isac, își amintește cu nostalgie vremurile de odinioară, afirmând: „într-adevăr, în vremea veche s-au întâmplat lucruri care astăzi nu se mai văd. Acum, nici nu mai sunt oamenii care au fost. Acuma trăiește o lume nouă și becisnică”.

Naratorul îi introduce, astfel, pe ascultători într-un timp specific povestirii, care nu este acel fabulos „a fost odată” din basme, dar care, prin distanța față de prezent, lasă posibilitatea unor întâmplări extraordinare. Timpul narativ se situează într-un plan al trecutului, iar principala modalitate de expunere este evocarea. Ienache coropcarul povestește, în timpul prezent, o întâmplare din trecut legată de Hanu Ancuței, mai exact de „cealaltă Ancuță”, mama hanğiței de astăzi, „sprâncenată și vicleană, rumenă la obraji, împărțind vin și mâncări, răsese și vorbe bune”.

Până să aflăm întâmplarea propriu-zisă, este creată atmosfera povestirii: întunericul este străpuns de flăcările focului, peste oameni și peste han se așază „o negură ușoară de toamnă”, ascultătorii se apropie sufletește de povestitor. Natura participă și ea la crearea unei atmosfere de liniște tainică, favorabilă poveștilor, iar spunerea acestora necesită un ceremonial. Naratorul face o comparație între prezent și trecut, exprimându-și regretul că totul a cunoscut o degradare. În tinerețe, el se bucura de o altă viață, hălăduia fără grijă, avea chimirul bine captușit iar odată, pe când se pregătea să meargă la iarmaroc în Țara de Sus, „s-a întâmplat în târgul nostru la Ieși mare bocluc”.

După ce a fost anunțată istorisirea, nu se trece imediat la narațiunea propriu-zisă, deoarece este nevoie de a-i menține pe ascultători în tensiune și de a se asigura suspansul. De aceea, Ienache coropcarul le cere ascultătorilor îngăduința să potrivească în lulea o frunză de tutun, după care le povestește o întâmplare la care el însuși a fost mai întâi martor, iar apoi participant fără voie: evadarea răzeșului Todiriță Catană.

Răzeșul, de origine din ținutul Vasluiului, fusese slujbaș la un boier, vornicul Bobeică, și se îndrăgostise de sora boierului, duduca Varvara, cu care fugise noaptea pe ascuns. Dar boierul, care suspecta relația celor doi, pusese străji care, împreună cu arnăuții domnești, l-au prins pe Todiriță și l-au întemnițat, în timp ce duduca Varvara a fost trimisă, drept pedeapsă, la mănăstire. Naratorul Ienache coropcarul este martor la ducerea răzeșului spre temniță, prilej cu care îi face și un portret fizic (caracterizarea directă, făcută de narator): era un om înalt și voinic, subțire în mijloc și lat în spate, avea mustăți bălaie și ochii negri, iar îmbrăcămintea lui dovedea că era un răzeș bogat.

Portretul fizic al personajului se îmbină cu cel moral; astfel, deși era legat, păzit cu strășnicie de arnăuți și bătut peste fălci, răzeșul privește mândru în jurul său, în semn de sfidare, neregretând nimic din ceea ce a făcut. Apare, în acest moment al narațiunii, și un alt tip de caracterizare directă, aceea făcută de alte personaje. Astfel, unul dintre arnăuții care îl escortau pe răzeș, Costea Căruntu, îi mărturisește naratorului, prin dialog (naratorul devine, astfel, personaj implicat fără voie în evenimente) că Todiriță Catană e „un rău și-un mișel”, „un răzăș nebun”, neobrăzat, care și-a trădat stăpânul, dar și foarte puternic, pentru că, la prinderea lui, „a fost muncă și bătaie. Câți țigani și slujbași boierești îl ajungeau, pe toți îi stâlcea și-i doboră. Pân' ce nu l-au înconjurat arnăuții domnești cu hamgerele, n-a fost chip să-l supunem. Răcnea că el pentru duduca Varvara poate să-și deie și viața” (caracterizarea directă, făcută de personajul însuși sau autocaracterizarea).

În această povestire, *Cealaltă Ancuță*, interesul ascultătorilor este cu atât mai mare, cu cât participarea povestitorului este mai directă. Anumite informații le deține naratorul de la alte personaje. Astfel, el află de la Costea Căruntu și de la un alt slujitor al agiei că, deși aruncat în temniță și legat zdravăn, Todiriță Catană a ros funia ce îl imobiliza, a legat-o de o gratie, și-a făcut loc prin fereastră și a evadat. De aici rezultă că răzeșul este un personaj excepțional, acționând în împrejurări excepționale, deci un personaj romantic. Forța și vitejia sa sunt evidențiate atât prin caracterizarea indirectă (desprinsă din faptele săvârșite), cât și din cea directă, făcută de alte personaje. Astfel, slujbașul agiei afirmă despre Todiriță că poate sta în picioare în șa, în timp ce calul fuge în goană, că ridică sacul de orz numai într-o mână, că „bate ca un berbec cu capul și pe cine-l pălește, îl dă jos fără suflare”. De aici, rezultă că ne aflăm mai degrabă în fața unui personaj de basm sau de baladă populară, în a cărei realizare, se folosește foarte mult hiperbola.

Povestitorul este mai puțin interesat de psihologia personajului (aflăm despre el că iubește cu patimă, fiind gata să-și dea viața pentru duduca Varvara), contând mai mult aventurile prin care Todiriță trece, emoția ascultătorilor fiind întreținută de situații precum recunoașterea de către Ienache a lui Todiriță în persoana omului care l-a luat în căruță. Cu ajutorul Ancuței celei de demult, Todiriță Catană îi înșală pe oamenii stăpânirii, o răpește pe duduca Varvara și îl pedesește pe Costea Căruntu.

În această povestire, între narator și ascultători se stabilește o relație strânsă, accentuată prin formulele de adresare, care, alături de alte aspecte ale oralității stilului, îi dau cititorului impresia că este chiar unul dintre ascultătorii strânși în jurul focului la Hanu Ancuței. Formulele de adresare stimulează participarea afectivă a ascultătorilor și a cititorilor la cele povestite, făcând în același timp legătura între prezentul narațiunii și faptele relatate: „Ș-apoi să vă spun”, „după cum le vedeți și-n ziua de azi”. Alteori, adresarea este mai precisă: „Așa, cinstite căpitane Neculai și comise Ioniță”.

Naratorul nu se identifică deloc cu autorul. Sadoveanu adoptă modalitatea relatării de către un alt narator pentru a da mai multă culoare povestirii, dar Ienache coropcarul este el însuși un personaj de ficțiune. Diferența dintre narator și autor este vizibilă și în ceea ce privește atitudinea față de faptele relatate și față de eroul povestirii. Coropcarul dezaprobă faptele lui Todiriță Catană (pe care îl ajută numai de frică) și este un apărător al ordinii, nădăjduind că stăpânirea îl va prinde pe viclean. Dar, în ciuda atitudinii naratorului, din întreaga povestire, se desprinde o puternică simpatie (care este a scriitorului, a autorului) față de erou, un mesaj de revoltă împotriva a tot ceea ce îngreădește sentimentele umane (sentimentele nu trebuie să cunoască bariere sociale).

Arta de povestitor a lui Mihail Sadoveanu constă în îmbinarea epicului cu liricul. Așa cum afirma G. Călinescu, Sadoveanu a creat o limbă limpede, armonioasă și pură, în care arhaismele și regionalismele sunt folosite cu naturalețe pentru a se contura atmosfera vremurilor de demult: *coropcar*, *becisnic*, *agie*, *zălud*, *a cetlui*, *a pogorî* etc. Cuvintele și expresiile populare specifice limbii vorbite asigură oralitatea stilului, ca și la Ion Creangă. Figurile de stil apar cu moderație, dând astfel stilului sobrietate. Întâlnim mai ales epitetul, cu rol caracterizator (*vremea veche*, *lume becisnică*, *răzăș nebun*), personificarea (*un fior de vânt sosi între noi, apa rupea și fărma în solzi lumina*) și, mai rar, metafora. Este de remarcat, în mod deosebit, muzicalitatea frazelor.

Nuvela este o specie a genului epic în proză cu un singur fir narativ, cu un conflict bine conturat care implică un număr relativ redus de personaje prezentate în mediul lor de viață, accentul căzând mai mult pe caracterizare decât pe acțiune. Ca dimensiune, nuvela este mai mare decât schița și mai scurtă decât romanul.

Trăsături:

1. specie a genului epic în proză;
2. acțiunea se desfășoară pe un singur fir narativ, dar are un conflict bine conturat;
3. personajele sunt relativ reduse ca număr (dar mai multe decât în schiță) și sunt prezentate în mediul lor de viață;
4. accentul cade mai mult pe caracterizarea personajului principal decât pe acțiune;
5. timpul și spațiul de desfășurare a acțiunii sunt mai ample, în comparație cu schița;
6. ca dimensiune, nuvela este mai mare decât schița și mai scurtă decât romanul.

4.2. Basmul popular și basmul cult.

„Povestitul a fost răspândit în toate timpurile și în toate mediile sociale; în mediile populare, el a constituit una din formele principale de distracție și de manifestare spirituală în general; nu o distracție numai a copiilor, deși există obiceiul ca bunicii să povestească copiilor, ci mai ales a oamenilor maturi” (Pop, Ruxăndoiu 1991: 196).

Creații de referință ale literaturii pentru copii, basmele au o mare însemnătate în dezvoltarea cunoștințelor despre lume și, totodată, un pronunțat rol educativ. Este o realitate că, întotdeauna, copiii ascultă cu o relativă plăcere și – ulterior – citesc ei înșiși basme.

Basmele populare românești au toate caracteristicile folclorului: caracter tradițional, caracter anonim, oral, colectiv. Peste tot, asistăm la conflictul dintre bine și rău (personajele grupându-se în două tabere, potrivit cauzei pentru care luptă – personaje pozitive și personaje negative), dar în final, binele învinge răul, dreptatea se împlinește, adevărul triumfă, cei viteji și cinstiți trăiesc „fericiți până la adânci bătrâneți”, fiind astfel răsplătiți pentru faptele lor deosebite și pentru caracterul lor, ca simboluri ale valorilor morale ce trebuie să caracterizeze omul: cel din urmă devine cel dintâi, feciorul sărac trece toate probele la care este supus și primește jumătate din împărăție și pe fata suveranului de soție ș.a.m.d. Pe de altă parte, personajele negative sunt pedepsite, conform principiului „Rău faci, rău găsești”.

„Povestitorul nu reproduce niciodată un basm identic cu o actualizare anterioară, ci îl reconstituie, pornind de la tipare structurale și elemente de cod tradiționale, în forme dominate de personalitatea lui și condiționate, în egală măsură, de receptivitatea ascultătorilor” (Pop, Ruxăndoiu 1991: 196).

Trăsăturile basmului popular:

1. apar formule specifice:
 - inițiale – îl introduc pe cititor în lumea fantastică, imaginară (*A fost odată ca niciodată...*)
 - mediane – asigură legătura între episoadele acțiunii centrale și mențin trează atenția cititorului (*Căci cuvântul din poveste înainte mult mai este sau Când colo – ce să vezi dumneata?*)
 - finale – îl readuc pe cititor din planul ficțional, imaginar în cel real și, uneori, neagă veridicitatea celor povestite (*Și-am încălecat pe-o șa și v-am spus povestea așa. Și-am încălecat pe-o căpșună și v-am spus o mare minciună etc.*)
2. acțiunea basmului respectă o stereotipie, un șablon: situația inițială este tulburată, la un moment dat (apare un prejudiciu, o lipsă – cadrul didactic îi va ajuta pe copii să precizeze ce anume lipsește), iar protagonistul încearcă să restabilească echilibrul de la început; el întâmpină o serie de obstacole, dar reușește să le depășească și, în final, își atinge scopul;
3. se narează întâmplări în general fantastice, ceea ce demonstrează caracterul fabulos al narațiunii (copiii vor da exemple de asemenea întâmplări din textul ascultat / citit);

4. apare conflictul dintre bine și rău, personajele fiind grupate în două tabere, potrivit scopului urmărit (copiii vor preciza personajele pozitive și personajele negative din textul ascultat / citit); în final, binele învinge, pentru că personajele pozitive sunt răsplătite, iar personajele negative sunt pedepsite (copiii vor da exemple din textul ascultat / citit);
5. la acțiune, participă mai ales personaje imaginare, cu puteri supranaturale: balaurul, zmeul, zgripsoroaica, zâna etc.;
6. uneori, eroul are niște ajutoare în depășirea situațiilor dificile (calul înaripat, Sfânta Vineri, Sfânta Duminică, zâna etc.), așadar, apare personajul-ajutant și / sau personajul-donator (copiii vor da exemple din textul ascultat / citit);
7. apar obiecte miraculoase, care nu au destinația din realitate: biciul care transformă palatele în mere, bagheta fermecată, furca de aur care toarce singură etc. (copiii vor da exemple din textul ascultat / citit);
8. faptele se petrec în ținuturi îndepărtate, fabuloase, neidentificabile geografic; în general, acțiunea se petrece pe două tărâmurii: tărâmul locuit de personaje cu puteri naturale și tărâmul „celălalt”, locuit de personaje cu puteri supranaturale (copiii vor da exemple din textul ascultat / citit);
9. timpul acțiunii nu este precizat concret, singura informație temporală fiind dată de adverbul *odată*, determinat de comparația *ca niciodată* (care, de fapt, anulează ideea de timp);
10. întâlnim unele motive literare specifice basmelor: superioritatea mezinului, călătoria inițiatică, obstacolele, vicleșugul răufăcătorului, răsplătirea protagonistului ș.a.;
11. apar cifre simbolice, cifre care se regăsesc de-a lungul textului în numărul fiilor de împărat, al fiicelor de împărat, al probelor pe care eroul trebuie să le depășească etc. – 3, 7, 9, 12;
13. autorul este necunoscut, anonim (știm doar cine a cules și a publicat respectivul basm, nu și cine l-a realizat); probabil că mai mulți autori au contribuit la realizarea aceluiași basm, astfel încât el are și un caracter colectiv;
14. limbajul folosit într-un basm popular are un caracter oral, cea mai importantă însușire stilistică a sa fiind oralitatea, ceea ce înseamnă:
 - ❖ frază simplă, bazată pe raportul de coordonare;
 - ❖ folosirea dialogului dintre personaje;
 - ❖ utilizarea cuvintelor și a expresiilor populare;
 - ❖ folosirea verbelor mai ales la modul indicativ, timpul perfect simplu;
 - ❖ folosirea proverbelor și a zicătorilor.

Interpretarea eficientă la grupă / clasă a unui basm presupune interacțiuni numeroase și productive. Pentru aceasta, deosebit de importante sunt așezarea spațială a copiilor / elevilor (recomandăm așezarea în cerc sau așezarea sub formă de pătrat, punând învățăceii în poziție egalitară), ca și distanța dintre ei (relativ mică, asigurând libertatea exprimării și încurajând emiterea propriilor opinii). Cadrul didactic asigură coerența dezbaterii și, implicit, atingerea obiectivelor propuse. În acest sens, el informează, mobilizează, direcționează, stimulează reflecțiile, formulează întrebări, oferă feedback, previne și elimină comunicarea defensivă, dar și pe cea ofensivă, eliminând manifestările negative ale unor copii / elevi (dominarea discuțiilor, întreruperea colegilor, devierea discuției, neacceptarea opiniilor celorlalți), creează punți verbale, apreciază ideile noi, formulează concluzii (Rafailă 2013: 30).

În basmele populare, dar și în cele culte, eroul principal întruchipează idealul de dreptate, de cinste, de adevăr, el constituind o imagine a binelui și, de multe ori, fiind înzestrat nu numai cu frumusețe morală, ci și cu frumusețe fizică. Acest personaj nu cunoaște

îngrădiri și are o trecere ascendentă prin desfășurarea întâmplărilor. Iată de ce, pentru copii, basmele au un rol instructiv-educativ.

Cu toate că sunt ficțiuni (se știe că, în povești, elementele reale se împletesc cu cele fantastice), basmele îi ajută pe copii să descopere aspecte reale din jurul lor. Cadrul didactic trebuie să le atragă atenția asupra personajului principal, care captează atenția ascultătorilor (cititorilor) pe parcursul întregului fir epic, deoarece este prezent și participă activ la toate momentele acțiunii. Deși este un personaj imaginar, înzestrat adesea cu puteri fabuloase, protagonistul de basm are calități morale și un comportament demne de urmat de fiecare dintre noi: încrezător în sine, curajos, modest, perseverent, inteligent, iubitor de dreptate, milostiv, hotărât ș.a.m.d. Antiteza dintre el și personajele negative (zmei, balauri etc.) are rolul de a accentua însușirile pozitive ale protagonistului, iar admirația autorului pentru comportamentul lui se transmite și ascultătorului (cititorului), imprimându-i acestuia câteva norme esențiale de conduită.

În dezvoltarea competenței de caracterizare a personajelor literare (în general) și a personajului de basm (în special), considerăm că își dovedește utilitatea și metoda interacțiunii observate (*fishbowl* sau *metoda acvariului*). Aceasta, întrucât copiii / elevii din clasele primare, solicitați să își spună părerea despre personajele din textele narrative discutate, au percepții diferite: unii sunt atenți la faptele efective, în timp ce alții trec dincolo de faptele săvârșite de personaj, intuind finalitatea acestora; unii sunt reflexivi, obiectivi, în timp ce alții dau dovadă de subiectivitate în judecarea unui personaj, lăsându-se conduși de emoții, de sentimente; unii iau decizii repede, căutând elementele ferme și ignorând nuanțele, în timp ce alții urmăresc elementele de finețe și trag concluziile mai lent (Pânișoară 2013: 47).

Basmul popular (spre deosebire de cel cult) nu se pierde în amănunte neesențiale, ci se concentrează numai pe elementele esențiale. Cu excepția eroului principal, care este complex, celelalte personaje au, de obicei, o singură trăsătură caracteristică (numită dominantă caracterologică): istețime, curaj, hărnicie, altruism ori – dimpotrivă – șiretenie, răutate, prostie, lene, frică, lăcomie etc. Acest fel de a înfățișa un personaj literar este foarte potrivit pentru gândirea copiilor.

În învățământul primar, caracterizarea unui personaj se poate realiza și prin metoda mozaicului, când elevii vor forma echipe de 4-5 membri și fiecare membru al echipei va încerca să devină expert într-o anumită problemă: unul se va concentra pe trăsăturile fizice ale personajului, altul – pe faptele săvârșite de erou, alt elev va urmări relațiile dintre protagonist și celelalte personaje ale narațiunii etc. În continuare, fiecare membru merge în grupurile de experți special constituite, pentru a se „specializa” în problema avută în atenție, apoi se întoarce la echipa lui pentru a le „preda” colegilor cele învățate. Astfel, fiecare cursant devine un punct de referință pentru ceilalți în cadrul propriei învățări (Pânișoară 2013: 51).

Pe copiii de grădiniță, îi atrag poveștile mai ales prin jocul imaginației: pădurile care sunt când de smarald, când de argint, când de aur, munții înalți până la cer care, uneori, se bat în capete, obiectele magice cu ajutorul cărora protagonistul face minuni, animalele „năzdrăvane” (calul lui Făt-Frumos, cerbul cu stea în frunte etc.). Dincolo, însă, de reprezentările fantastice ale basmelor, trebuie observate aspecte precum nevoia experienței de viață (și, implicit, necesitatea ascultării sfaturilor date de maturi), importanța legăturilor armonioase din familie, superioritatea valorilor sufletești, spirituale în comparație cu cele materiale etc. Basmul, prin urmare, îi ajută pe copii să înțeleagă sufletul omenesc, să descopere principalele însușiri ale acestuia, să admire și să imite curajul, inteligența, cinstea, bunătatea și să disprețuiască prostia, lenea, frica, lăcomia, zgârcenia. Fata cea vrednică și ascultătoare, în ciuda tuturor suferințelor îndurate, scapă, în cele din urmă, prin răbdare, prin

istețime și prin hărnicie, de mama vitregă ori de Baba Cloanța; Făt-Frumos, inteligent și viteaz, trece prin numeroase peripeții la sfârșitul cărora învinge diferitele apariții monstruoase (balauri, zmei, căpcăuni ș.a.) și se face, astfel, drag copiilor.

Valoarea educativă a basmului constă și în faptul că morala reiese din însăși desfășurarea acțiunii și din conflictul povestirii și, astfel, se întipărește, cu claritate, în mintea și în sufletul celor mici. Basmelor trezesc în ei dorința de a săvârși fapte deosebite și, scoțând în evidență aspecte esențiale, complexe ale existenței, îi ajută să se descurce în viață. Cadrul didactic trebuie să le atragă atenția copiilor / elevilor că drumul urmat de protagonistul basmului este unul inițiativ, pe parcursul căruia acesta se formează ca om și își dovedește calitățile (tot așa se întâmplă și cu omul, de-a lungul vieții sale). Pe parcursul călătoriei, personajele evoluează, își demonstrează calitățile, trec prin tot felul de experiențe care maturizează, formează. Astfel de personaje sunt mezinul în care, la început, nimeni nu are încredere, Cenușăreasa pe care toți o disprețuiesc, fata moșneagului cea harnică, dar oropsită ș.a.m.d. Asemenea personaje devin familiare copiilor și îi ajută să capete încredere în propriile forțe, să fie prietenoși, sociabili, să se solidarizeze cu aceia care luptă pentru valorile morale.

Nu lipsite de importanță sunt elementele de oralitate, care mențin trează receptarea. Vorbirea indirectă se îmbină cu vorbirea directă, folosirea verbelor la indicativ perfect simplu sugerează că acțiunea s-a petrecut de curând, într-un trecut relativ apropiat (pentru o implicare mai mare a receptorului), inversiunile, repetițiile, cuvintele și expresiile populare sunt elemente specifice basmului. Îmbinarea armonioasă a celor trei moduri de expunere – narațiunea, descrierea și dialogul – conferă farmec poveștii.

De obicei, basmele se bazează pe o puternică dramatizare și pe gradată emoțională. Lupta eroului principal cu adversarii săi se dovedește foarte îndârjită, uneori, acesta chiar este ucis, dar este înviat cu ajutorul calului năzdrăvan sau prin alte mijloace (apa vie și apa moartă) și, în cele din urmă, îl răpune pe cel care întruchipează răul. Peripețiile prin care trece protagonistul îi captivează pe copii până la deznodământ și îi determină să se entuziasmeze de biruința binelui. Basmul – componentă majoră a literaturii pentru copii – înfrumusețează gândirea acestora (Ileana Cosânzeana are părul de aur, cutare erou este „un brad de flăcău”), imaginația lor (eroii urcă până la cer cu calul năzdrăvan, clădesc palate de aur doar bătând de trei ori din palme, readuc la viață pe cei uciși pe nedrept, zboară pe covoare fermecate, se încălță cu ciubote care îi ajută să călătorească într-o clipă peste nouă mări și nouă țări etc.), dar și modul de exprimare (basmelor reprezintă o sursă de îmbogățire a vocabularului). În cursul narațiunii, apar expresii deosebite, frământări de limbă, proverbe și zicători. Chiar formulele inițiale, mediane și finale îi încântă pe copii și sunt rostite de aceștia cu plăcere.

Pe preșcolari, îi atrag mai ales basmele (populare sau culte) cu animale, deoarece necuvântătoarele reprezintă întruparea tipică a unor caractere simplificate: lupul este întotdeauna crud, vulpea este vicleană, iepurele – fricos, oaia – blândă. Pe de altă parte, basmele cu animale, ca structură și ca stil, sunt, în general, scurte, uneori foarte simple, cuprinzând un singur motiv literar.

Există basme care vorbesc despre păsări măiestre, despre cerbi cu stele în frunte, despre albine și despre furnici cu puteri nebănuite, toate aceste personaje trecând prin întâmplări palpitate, care îi țin pe copii „cu sufletul la gură”, le creează emoții puternice, le stimulează curajul, îi îndeamnă la fapte mărețe, în numele binelui. Există basme cu copii născuți sau hrăniți de animale, basme în care animalele devin adjuvanți ori – dimpotrivă – adversari, dar și basme în care eroul-om este metamorfozat în animal când încalcă o interdicție, un tabu și trebuie să își aștepte eliberatorul.

Uneori, basmele au o coloratură satirică, semănând cu snoavele. Eroul principal vine de hac avarului, prostului, încăpățânatului, nedreptului, leneșului, mincinosului, lăudărosului etc. În asemenea basme, întâmplările nu se bazează pe elementul fantastic, ci pe exagerarea puternică a unor caractere.

Dintre autorii români de basme culte, ne referim la Ion Creangă și (mai puțin) la Mihai Eminescu, scriitori în ale căror povești fantasticul reprezintă mai degrabă un cadru foarte general.

Când a debutat la Junimea, Ion Creangă nu a fost considerat un artist cult în adevăratul sens al cuvântului, ci mai degrabă un culegător de folclor (aprecierea lui Creangă drept mare autor cult s-a produs destul de târziu, la începutul secolului al XX-lea – prin Garabet Ibrăileanu și, ulterior, prin G. Călinescu și prin Tudor Vianu). Așa cum am arătat și anterior, în lucrarea de față (a se revedea Unitatea de învățare nr. 2), ceea ce conferă originalitate basmelor lui Creangă și le deosebește de cele populare este deplasarea interesului de pe epic (de pe acțiune) pe modul de a gândi și de a vorbi al personajelor (așadar, pe monolog și pe dialog). Personajele au o mare plăcere de a discuta unele cu altele, conversația fiind, uneori, aproape interminabilă.

O altă diferență între basmul popular și cel cult este că, în acesta din urmă, faptele supranaturale, fabulosul în general sunt minimizezate. Prin detaliile realiste oferite, fantasticul coboară într-un plan existențial uman, în sensul că personajele din *Povestea lui Harap Alb* trimit, prin mentalități, prin gesturi și prin limbaj, la o lume concretă, humuleșteană. Împăratul își dojenește feciorii precum un simplu țăran, reproșându-le că nu sunt buni de nimic și că degeaba strică mâncarea. La rândul său, împăratul Roșu caută prin așternut să vadă ce l-a ciupit și se exprimă într-un limbaj popular:

Stăpânu-tău ca stăpânu-tău, ce ț-a face el, asta-i deosebit de bașca. Ieie-vă macar și pielea de pe cap, ce-am eu de-acolo?

Pe de altă parte, în basmul cult propus de Creangă, ne confruntăm, inițial, cu un anti-erou, total diferit de Făt-Frumos, de Prâslea sau de Greuceanu din basmele populare (personaje exclusiv pozitive, de la începutul și până la finalul narațiunii). Harap Alb plânge din cauza muștrării părintești, nu ascultă sfaturile tatălui (îl tocmește pe Spân ca slugă și, ulterior, va porni cu acesta spre țara lui Roșu-Împărat), își acoperă gura cu mâna de uimire când îl vede pe Ochilă și se transformă într-un erou – model pentru cititor – doar grație probelor la care este supus. Prima probă este trecerea podului de sub care iese „ursul”, când protagonistul învață ce este teama. Atunci când rătăcește prin pădure, Harap Alb trece proba labirintului; din pădure nu poate ieși decât cu ajutorul Spânului, ceea ce demonstrează lipsa lui de tenacitate. Coborârea în fântână echivalează cu proba grotei: eroul intră liber, fecior de împărat și iese „harap”, adică rob (al Spânului). Ultima probă – dar și cea mai importantă – este coborârea în Infern (tăierea capului de către Spân), când eroul învață ce reprezintă raportul dintre viață și moarte.

Reproducem, în continuare, câteva informații despre basmul *Făt-Frumos din lacrimă*, furnizate de doamna conf. univ. dr. Larisa Casangiu: „în basmul *Făt-Frumos din lacrimă*, Mihai Eminescu realizează o inedită sinteză a temelor, motivelor și a elementelor de structură compozițională specifice basmului românesc, oferind un model de prelucrare inspirată a folclorului. Eroii descind și ei din mitologia populară: Făt-Frumos, Genarul, mama pădurii, Ileana, calul cu șapte inimi etc. Secvențele (nașterea lui Făt-Frumos, hotărârea acestuia de a înfrânge singur dușmanul, lupta cu Muma-Pădurii și descoperirea iubirii, încercările de a o răpi pe fata Genarului și moartea lui Făt-Frumos, revenirea acestuia la viață, înfrângerea babei și obținerea calului năzdrăvan, răpirea fetei Genarului și nunta), chiar dacă sunt concepute original, respectă schema compozițională a basmului și stereotipia acestei specii literare. Abundă imaginile romantice, de vis, stilul eminescian recunoscându-

se în considerațiile și comparațiile personale ale autorului” (Casangiu 2007: 84).

În concluzie, basmele sau poveștile se impun ca unele dintre cele mai bune lecturi pentru copii, pentru că au un subiect clar și ușor de urmărit, au un mesaj limpede, ce reiese din desfășurarea acțiunii și din caracterele personajelor, pentru că faptele sunt prezentate în imagini vii, expresive. Evident, cadrul didactic din învățământul preșcolar și primar trebuie să țină seama de toate aceste aspecte.

Spre exemplificarea tuturor elementelor menționate în acest subcapitol, recomandăm:

- ❖ basme populare: *Greuceanu, Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte, Prâslea cel voinic și merele de aur*
- ❖ basme culte:
 - Ion Creangă: *Povestea lui Harap-Alb, Fata babei și fata moșneagului, Punguța cu doi bani*
 - Carlo Collodi: *Pinocchio*
 - Lyman Frank Baum: *Vrăjitorul din Oz*
 - Hans Christian Andersen: *Rățușca cea urâtă*
 - Frații Grimm: *Albă ca zăpada*
 - Charles Perault: *Scufița Roșie*.

4.3. Romanul pentru copii și despre copii.

Romanul este opera literară epică de mare întindere, cu o acțiune complexă, desfășurată pe mai multe planuri, cu multe personaje și care oferă o imagine amplă și profundă asupra vieții.

Trăsături:

1. este de mare întindere, având capitole sau volume;
2. propune o acțiune plasată în multe locuri, în medii diverse și desfășurată într-un interval mare de timp (câteva luni sau câțiva ani);
3. antrenează toate modurile de expunere; predomină narațiunea, alături de dialog și de descriere (descrierile oferă detalii și au un rol important în fixarea cadrului acțiunii, dar și în caracterizarea personajelor); pentru prezentarea frământărilor sufletești ale protagonistului, se recurge la monologul interior;
4. are multe personaje, ce se pot grupa în principale, secundare și episodice; memoria cititorului reține cu ușurință doar personajele principale și unele dintre personajele secundare; autorul prezintă o varietate de tipuri umane, urmărind destinul și experiența lor de viață;
5. se bazează pe o acțiune complexă și presupune o succesiune de episoade din viața personajului principal, acesta fiind surprins în mediul său de viață (în viața de zi cu zi);
6. în expozițiune, se fixează locul acțiunii, timpul ei și personajele importante;
7. în intrigă, se ilustrează conflicte prin care se evidențiază caracterul personajelor; personajul principal intră în conflicte puternice cu alte personaje, dar trăiește și conflicte interioare;
8. propune un personaj principal complex și puternic individualizat, surprins, în general, într-o evoluție, într-o schimbare (acțiunea este densă, palpitantă, iar desfășurarea ei urmărește destinul personajului principal).

Romanul reprezintă, pentru mulți copii, un tip dificil de lectură, deoarece acțiunea – amplă – este mai greu de urmărit, mai ales dacă ea presupune întreruperi și reluări. Și marea întindere poate să îl descurajeze pe micul cititor, astfel încât, în alegerea unui roman

(indiferent dacă selecția se face din literatura română sau din cea universală), cadrul didactic va trebui să țină cont ca respectiva operă:

- ✓ să aibă o dimensiune potrivită vârstei cititorului;
- ✓ să țină cont de particularitățile psiho-afective, de orizontul de așteptare și de bagajul de informații avute de micul „consumator” de literatură;
- ✓ să dezvolte o temă înțeleasă de copil / elev (de pildă, *școala, copilăria, istoria* ș.a.);
- ✓ să presupună întâmplări atractive, palpitate, care să mențină atenția cititorului până la final;
- ✓ să nu antreneze un număr prea mare de personaje;
- ✓ să recurgă la un limbaj accesibil copiilor / elevilor.

Receptarea romanului poate fi facilitată prin o serie de materiale didactice (mijloace de învățământ), precum ilustrații, desene, benzi desenate, CD-uri, DVD-uri (ecranizarea poate presupune un film artistic sau un film de animație). Se poate recurge la povestire, la repovestire, la studierea unor fragmente aparent autonome (dar care, ulterior, vor fi integrate în ansamblul operei) și, în final, la citirea integrală.

Foarte atractive sunt romanele care au ca temă copilăria, romanele de aventuri sau romanele științifico-fantastice.

Copilăria poate fi prezentată în aspectele ei pozitive (copilăria minunată, fericită), așa cum se întâmplă în *Amintiri din copilărie*, de Ion Creangă, ori în *La Medeleni*, de Ionel Teodoreanu, dar și în aspectele ei negative (copilăria nefericită), precum în romanele *David Copperfield*, de Charles Dickens, ori *Singur pe lume*, de Hector Malot. O situație aparte – din punctul de vedere al apartenenței la specia literară – are *Dumbrava minunată*, de Mihail Sadoveanu, text socotit de unii specialiști nuvelă, de alții – povestire, iar de alții – roman. Pe baza unor asemenea texte, se pot face exerciții de povestire scrisă și orală, exerciții de relevare a secvențelor narative în ordine logică, exerciții de prezentare a personajelor, prin raportare la acțiune, exerciții de transpunere a vorbirii directe în vorbire indirectă etc.

Pentru cititorii mai mari, se pot recomanda romanele de aventuri, precum *Cei trei mușchetari*, de Alexandre Dumas, *Robinson Crusoe*, de Daniel Defoe, *Copiii căpitanului Grant* și *Insula misterioasă*, de Jules Verne, *Toate pânzele sus!*, de Radu Tudoran, *Cireșarii*, de Constantin Chiriță ș.a. Pe baza unor asemenea romane, se pot propune elevilor exerciții de alegere a elementelor esențiale și a elementelor de detaliu, exerciții de interpretare, prin exprimarea unor păreri personale, exerciții de argumentare a afirmațiilor și a judecăților de valoare, exemplificate cu întâmplări relatate în text ș.a.m.d.

Literatura științifico-fantastică se caracterizează printr-o relație aparte între știință și ficțiune, relație identificabilă de-a lungul întregii acțiuni a unui roman de acest tip. Apar, de asemenea, elemente anticipative (pe baza cuceririlor științei și tehnicii, copiii li se prezintă invenții posibile), așa cum se observă în romanele scrise de Jules Verne, care poartă imaginația cititorilor în călătorii extraordinare, la mari adâncimi marine, în aer, în centrul Pământului etc.

După cum subliniază Larisa Casangiu, literatura de acest gen prezintă o serie de asemănări cu basmul, faptele narate depășind limitele realității, iar aventura fiind adesea de domeniul fantasticului. Cititorul este purtat, uneori, nu doar în locuri, ci și pe planete misterioase, unde întâlnește creaturi extraterestre, în general malefice (precum monștrii). Motivele literare întâlnite ar fi *călătoria interplanetară, războiul lumilor, invazia unor monștri, sfârșitul lumii, catastrofa, lumile ascunse, universul paralel* ș.a. În romanele științifico-fantastice, se descriu aparate, mașini ori mijloace de transport (deocamdată) utopice, iar viața oamenilor este proiectată într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat (peste zeci și chiar sute de ani), în condițiile unei civilizații superioare. Asemenea romane ajută cadrul didactic să le propună elevilor elaborarea de povestiri prin analogie,

imaginându-se situații în care ei să se plaseze ca personaje active sau ca simpli spectatori, elaborarea de povestiri prin contrast, în care să apară un personaj cu însușiri fizice și morale opuse celui negativ propus de textul literar studiat ș.a. De asemenea, se poate dezvolta inițiativa elevilor în comunicare, prin intervenție creatoare în derularea narațiunii sau prin exprimarea unei alte versiuni cu privire la deznodământ.

Interes, pentru copii, prezintă și romanele referitoare la universul animalier (precum *Fram, ursul polar*, de Cezar Petrescu), la joc și joacă (precum *Alice în țara minunilor*, de Lewis Carroll), la adolescență (precum *Romanul adolescentului miop*, de Mircea Eliade, ori *Cișmigiu & comp.*, de Grigore Băjenaru) etc. Tocmai de aceea, putem propune elevilor exerciții de alegere a lecturii în funcție de temele preferate, conversații de grup – formulare de întrebări și de răspunsuri pe marginea textelor citite, frecventarea bibliotecii școlii, procurarea de cărți, participarea elevilor la realizarea unor miniexpoziții, alcătuirea unor liste de cărți pentru lectura particulară, organizarea și desfășurarea unor jocuri literare, întocmirea fișelor de lectură ș.a.

Un roman pentru copii și despre copii este, desigur, *Amintiri din copilărie*, de Ion Creangă. *Amintirile din copilărie* reprezintă primul roman al copilăriei țărănești din literatura noastră (Zoe Dumitrescu-Bușulenga). Prezentând, prin personajul său, Nic'a lui Ștefan a Petrei, „copilăria copilului universal”, Creangă înfățișează nu numai copilăria ca spațiu magic, ci și ieșirea din copilărie. La sfârșitul fiecărei părți (în total, sunt – așa cum știm – patru), Nică pleacă din sat la școală și, cu fiecare plecare, el se depărtează tot mai mult de Humulești, loc al copilăriei și leagăn al *Amintirilor*, trecând într-o nouă vârstă. Cadrul didactic trebuie să le atragă atenția elevilor că acest roman al copilăriei țărănești este o operă de ficțiune, adică rod al fanteziei autorului. Creangă transfigurează realitatea, ca orice scriitor cult, o înfrumusețează, o înobilează, mai ales că această vârstă de aur, vârsta copilăriei, este privită retrospectiv, cu ochii maturului, învăluită într-o aură fie lirică, fie jovială, plină de umor, astfel încât, în *Amintiri*, există un erou central cu dublu rol, în dublă ipostază: copilul (Nică), tipul de *erou anapoda*, și naratorul, ce se regăsește în năzbâțiile copilului. Cu alte cuvinte, eroul principal este și trăitor al întâmplărilor, și povestitor al lor. Creangă se povestește pe sine, însă tot timpul transfigurează acea realitate.

Pornind de la propria copilărie, petrecută la Humulești, Creangă a analizat trăsăturile eterne ale acestei vârste, menite a încânta, prin farmecul lor, pe orice copil. Povestitorul s-a ridicat, astfel, de la particular la general și de la național la universal. Însă a vedea în *Amintiri din copilărie* biografia pură a autorului constituie o prejudecată la fel de neîndreptățită ca aceea de a-l considera pe Creangă un culegător de folclor. Prin acest roman liric, s-au făcut cunoscute în lume locurile dragi pe unde autorul și-a purtat pașii în primii ani de viață.

În partea întâi, aflăm despre Humulești că era „sat mare și vesel”, „sat vechiu răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvântului, cu gospodari tot unul și unul, cu flăcăi voinici și fete mândre, care știau a învăța și hora, dar și suveica, de vuia satul de vatale în toate părțile”. La începutul părții a doua, apare imaginea casei părintești, care provoacă o duioasă aducere-aminte. Copilăria este vârsta „cea fericită”, timpul de aur al fiecărui om, ea singură este „veselă și nevinovată”, când toate îți merg „după plac, fără leac de supărare, de parcă toată lumea” este a ta. Partea a treia a *Amintirilor* începe cu descrierea împrejurimilor Humuleștiului care „încă-s vrednice de amintire”, cu trimitere la unele locuri istorice, la unele sate bogate sau cu oameni foarte cinștiți, la mănăstirile ce au fost focare de cultură, spre care treceau domnitorii țării odinioară.

Ultima parte, a patra, înfățișează plecarea lui Nică la Socola, despărțirea definitivă de satul natal, de „Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cu măhnire Cetatea Neamțului de-atâtea veacuri”. Adolescentul răsărit în locul copilului de ieri este silit să părăsească această lume lipsită de griji, în care se petrec numai întâmplări

minunate. Humuleștiul reprezintă, pentru copil, un ținut al *tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte*, iar plecarea la Socola echivalează cu trecerea în *Valea Plângerii*. Din acel moment, totul se degradează. Nică (devenit, în partea a patra, Ion – schimbarea numelui sugerează maturizarea) ajunge la Socola noaptea; până atunci, la Creangă nu a existat întuneric, ci doar lumină, care înseamnă fericire. Lumina este chemată de surâsul copilului: „Ieși, copile cu părul bălan, afară și râde la soare, doar s-a îndrepta vremea, și vremea se îndrepta după râsul meu”. Când copilul devine adolescent, lumina dispare, pentru că dispare fericirea.

Deși documentele dovedesc că Humuleștiul din acea vreme era un sat mic, cu oameni destul de săraci, Creangă are o viziune idealistă asupra acestuia. Aflăm despre humuleșteni că mergeau la târg la Focșani, la Bacău, la Roman, la Târgu-Frumos și vindeau „sumane, ițari, cămeșoaie, lăicere, ștergare de burangic”. Îndeletnicirile se desfășoară în marea familie a satului, la clacă sau la șezători. Alături de țărani, preot și dascăl, sunt prezenți „doftorii” satului, în special moș Vasile Țandură. Cântecul și jocurile de sărbători, cântate din fluier, colorează timpul și locul. „Bodrângă, un moșneag fără căpătâiu, însă de tot hazul”, știa să cânte „Doina, care te umple de fiori, Corăbiasca, Măriuța, Horodincea, Alivencile, Țiitura”. Idealul de viață al humuleștenilor înseamnă bunăstarea și, de aici, dorința de a scăpa, cum spune moș Vasile, „deasupra nevoii”. Oamenii se străduiesc să-și caute un rost în afara satului și merg la șes, merg la pădure (Ștefan a Petrei, tatăl, lucra în pădure la Dumesnicu, de unde venea noaptea târziu „înghețat de frig și plin de promoroacă”), sunt harabagii (precum moș Luca), iar unii doresc să învețe carte.

Lumea *Amintirilor din copilărie* se împarte în două categorii: lumea activilor, a celor utili, și lumea răilor – bețivi, leneși, mândri, zgârciți. Cele două categorii umane se întrepătrund; printre cei care trăiesc muncind din zori și până în noapte (ca Smaranda – femeie harnică, stăruitoare și neclintită în îndeplinirea visului de a-și vedea fiul cel mare cărturar –, Ștefan a Petrei – om vrednic, muncitor, care „nu se întreba de ce trăiește” și era „mulțumit că are curechi în poloboc și brânză în puțină” –, bădița Vasile, preotul Ioan, popa Duhu, bunicul David din Pipirig – înțelept și foarte bun la suflet, dar și prețuitor al cărții –, bunica Nastasia – femeie miloasă din cale-afară –, moș Chiorpec), se învârt „melianii”, „haraminii”, „gliganii”, „coblizanii”, „hojmalăii”, ca niște uriași în țara piticilor. Mătușa Măriuța a lui moș Andrei „scoate mahmurul din om”, moș Vasile este „un cărpănos ș-un puiu de zgârie-brânză, ca și mătușa Mărioara”, consoarta sa, Trăsnea este „înaintat în vârstă, becher de frunte și tâmp la felul său”, Nică Oșlobanu este „prost-prost, dar să nu-l atingă cineva cu cât e negru sub unghie, că-și azvârle țărână după cap, ca buhaiul”, Ioan Mogorogea – „nătâng și sgârțit” etc.

Neuitate rămân pentru copii paginile din *Amintiri* cu colindul, cu caprele Irinucăi, cu „poștele” de la Fălticeni, pagini pline de haz, care le dezvoltă elevilor simțul umorului și dragostea de viață. De altfel, așa cum a subliniat critica literară, opera lui Creangă este, de la un capăt la altul – cu foarte mici excepții –, un hohot de râs, degajându-se un umor țărănesc, păstrând urmele originii sale folclorice. Râsul izvorăște, pe de o parte, din situațiile în care sunt puse personajele să evolueze, iar, pe de altă parte, din specificul talentului de povestitor al lui Creangă.

Un motiv în plus pentru care elevii agreează această operă literară îl constituie firul epic relativ simplu (deși gradat), narațiunea îmbinându-se mult cu dialogul. Tocmai de aceea, romanul poate fi valorificat pentru dezvoltarea capacității de receptare a conținutului de idei și a mesajului, pentru îmbunătățirea capacității elevilor de comunicare, dar și pentru dezvoltarea creativității literar-artistice. Ca activități de învățare, se pot realiza exerciții de delimitare a unităților logice (împărțirea textului epic pe fragmente), exerciții de identificare a momentelor principale ale acțiunii sub formă de enunțuri sau titluri ori sub formă de

povestire. Pe de altă parte, se pot propune exerciții de identificare a trăsăturilor fizice și morale ale personajelor, dar și grupări de personaje, în funcție de anumite caracteristici. Nu în ultimul rând, se pot efectua exerciții de identificare a sensului expresiilor artistice, exerciții de decodare a semnificației unor sintagme. Unele expresii artistice pot fi integrate de elevi în povestire, în comentarea întâmplărilor relatate în text și în caracterizarea personajelor.

Amintiri din copilărie, în concluzie, reprezintă o operă unică în literatura română, prin forța cu care autorul a reușit să comunice miracolul copilăriei, prin farmecul inegalabil al limbii și prin umor. Lucrarea demonstrează, așa cum a afirmat însuși creatorul ei, că „scrisul este treabă de gust, nu de silință”.

Încheiem discuția despre roman prin a aduce aminte că există o percepție subiectivă, la nivel individual, a frumosului, astfel încât nu îi putem forța pe elevi să citească și – mai ales – nu îi putem forța să le placă anumite romane. G. Călinescu, în *Principii de estetică*, nota: „Ceea ce pentru unul este capodoperă, pentru altul reprezintă un scandal”. În plus, sensul unei opere literare se modifică, pe măsura trecerii timpului, cel mai vizibil aspect fiind învechirea vocabularului. Pe de altă parte, experiența de viață a cititorului mediază receptarea estetică. Opera, așadar, trebuie văzută ca o structură deschisă, pe care experiența estetică a cititorului o completează cu propriile sale sensuri și trăiri. Opera cu adevărat valoroasă se pretează la mai multe interpretări, spre deosebire de operele „de mâna a doua”, care nu suportă decât o singură lectură, o singură interpretare. În concluzie, opera literară nu constituie un obiect ideal, precum figurile geometrice sau precum numerele, întrucât ea are viață: se naște, trăiește și poate muri (Gh. Crăciun).

TEXTE DE STUDIAT:

1. Ion Creangă – *Amintiri din copilărie* (fragment)

Stau câteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre, pe când începusem și eu, drăgăliță-Doamne, a mă ridica băiețuș la casa părinților mei, în satul Humulești, din târg drept peste apa Neamțului; sat mare și vesel, împărțit în trei părți, care se țin tot de una: Vatra Satului, Delenii și Bejenii....

În altă zi ne trezim că iar vine părintele la școală cu moș Fotea, cojocarul satului, care ne aduce dar de școală nouă un drăguț de biciușor de curele, împletit frumos, și părintele îi pune numele Sfântului Nicolai, după cum este și hramul bisericii din Humulești... Apoi pofteste pe moș Fotea, că dacă i-or mai pica ceva curele bune, să mai facă așa din când în când câte unul și mai grăsuț, dacă se poate... Bădița Vasile a zâmbit atunci iară și noi școlarii am rămas cu ochii holbați unii la alții. Și a pus părintele pravilă și a zis că în toată sâmbăta să se procitească băieții și fetele, adică să asculte dascălul pe fiecare de tot ce a învățat peste săptămână; și câte greșeli va face să i le însemne cu cărbune pe ceva, iar la urma urmelor, de fiecare greșeală să-i ardă școlarul câte un Sfânt Nicolai.

2. Mircea Eliade – *Romanul adolescentului miop* (fragment)

Pentru că am rămas singur, m-am hotărât chiar de astăzi să încep „Romanul adolescentului miop”. Voi lucra în fiecare după-amiază. Nu am nevoie de inspirație; trebuie să scriu doar viața mea, iar viața mi-o cunosc și la roman mă gândesc de mult. Dinu știe; păstrez caietele din clasa a IV-a, când aveam pistrui ca un ovrei și învățam chimie într-un laborator instalat în firida sobei. De câte ori mi se părea că trebuie să fiu întristat, scriam în „Jurnalul” meu. Și acel „Jurnal” de acum doi ani avea un „subiect”: trebuia să se vadească într-însul viața unui adolescent suferind de neînțelegerea celorlalți. Dar adevărul

era altul: „Jurnalul” mă măgulea și îmi alina dorul meu de răzbunare; răzbunare dreaptă împotriva celor care nu mă înțelegeau, credeam eu.

* * *

În finalul acestei unități de învățare, considerăm foarte potrivite câteva **exemple de bune practici**, oferite de participanții la diferite manifestări științifice dedicate lecturii (din lipsă de spațiu, vom apela doar la volumele simpoziunilor *Lectura – aventură didactică?!*, Târgoviște, Editura Transversal, 2008 și *Lectura – sub presiunea canonului?*, București, Editura Gabriel, 2010).

Prof. Monica Cristina Lăzărescu (Școala Nr. 112, București) recurge la portofoliul de lecturi suplimentare; elevii pot adăuga orice alt titlu al celor deja recomandate și au voie să „înnobileze” dosarul de lectură cu desene, cu fotografiile sau chiar cu creații literare proprii.

La rândul lor, prof. Cristina Bălașa și prof. Lavinia-Teodora Vasile-Ozunu (Școala Nr. 198, București) propun câteva jocuri, precum *Poveștile pe dos* (folosit după citirea textului *Căprioara*, de Emil Gârleanu, când elevii sunt puși să răstoarne tema textului, lupul devenind un personaj pozitiv), *Ipoteza fantastică* (un joc-întrebare care îi pune pe elevi să citească, pentru a răspunde la întrebări de tipul *Ce ați face dacă v-ați întâlni cu un extraterestru?* sau *Ce ați face dacă ați trăi pe o insulă pustie?*), *Povestirea în lanț* (se alege un text cunoscut de toți copiii; un copil începe să povestească, apoi continuă altul și așa mai departe, iar elevul care întâmpină dificultăți în povestire „rupe lanțul”).

Prof. Ana Cismaru (Școala Malu Mare, jud. Dolj) atrage atenția că obișnuința de a citi nu se moștenește, ci se formează, iar părinții trebuie să profite de faptul că, la vârste mici, copiii doresc să audă o poveste seara la culcare. Copilul este bine să fie lăsat să își aleagă singur povestea pe care vrea să o asculte și, de asemenea, este bine să se implice în lectură – dacă vârsta îi permite – cu pași mici: mama / tata citește o pagină, iar el, următoarea.

Pentru implicarea părinților, prof. Iuliana Chivereanu (Școala Nr. 4, Câmpulung, jud. Argeș) organizează, la sfârșitul fiecărui semestru, o lecție deschisă pentru părinți, în cadrul căreia copiii prezintă lecturile parcurse (povești, povestiri istorice, poezii pentru copii, fabule, opere literare accesibile vârstei).

Prof. Larisa Iuliana Micu (Școala Nr. 8, Mediaș, jud. Sibiu) prezintă diferite strategii pentru formarea statutului de cititor, precum inventarea, de către elevi, a altor finaluri decât cele propuse de text, lectura-puzzle (care presupune reordonarea secvențelor narative, schimbarea situației inițiale sau introducerea unor secvențe inexistente în textul propriu-zis) ori întrebări-problemă precum *Ce opțiuni ar avea personajul nostru în lumea de astăzi?* sau *Cum ai fi acționat tu dacă ai fi trăit în lumea personajului?*

La nivelul unităților de învățământ, se pot organiza numeroase activități extra-clasă și extra-școală în sprijinul formării și consolidării statutului de cititor: constituirea unei minibiblioteci a fiecărei clase; organizarea unui club al cititorilor; vizite la o bibliotecă, la un anticariat, la o librărie sau la o tipografie (elevii trebuie să învețe cum să aleagă o carte, cum să o împrumute de la bibliotecă, unde sunt dispuse cărțile pentru copii într-o librărie etc.); dramatizarea unor texte cunoscute (asumându-și diverse roluri, elevii vor exercita funcția emoțional-expresivă a limbajului: informația, ritmul, accentul, pauzele, intensitatea vocii, toate aceste aspecte având un puternic impact asupra lor); refacerea unor cărți deteriorate din biblioteca școlii; organizarea unor concursuri de povestitori (câștigătorii primind diplome, medalii, alte premii care să îi motiveze și pe ceilalți participanți, pentru concursuri viitoare).

Și părinții elevilor trebuie implicați în activitățile unității de învățământ și în crearea unui mediu adecvat pentru dezvoltarea copilului (ajutând, de pildă, la îmbogățirea fondului de carte al bibliotecii școlare sau participând la vizitele didactice efectuate la un anticariat, la o librărie, la o tipografie etc.). În felul acesta, ei vor fi conștientizați cu privire la rolul avut în dezvoltarea și în educația propriilor copii. Școala și familia au datoria să asigure mijloacele tehnice și materiale care să îi ajute pe copii să se bucure de lectură. Pe de altă parte, părinții sunt un model pentru copiii lor și la capitolul lectură: dacă părintele arată că citește cărți și face acest lucru cu plăcere, dacă îi vorbește copilului despre cărți care l-au încântat, dacă are răbdare să-și asculte copilul narând o poveste auzită ori inventată de el, cu siguranță acel părinte va avea în familie un mic cititor.

Grădinița și clasele primare reprezintă un element de noutate pentru copii, iar doamna educatoare / învățătoare constituie, pentru ei, centrul universului, astfel încât tot ce spune ea nu poate fi decât corect și bun. Este bine ca „doamna” să se folosească de această poziție privilegiată (pe care niciodată nu o vor avea profesorii din gimnaziu) și în formarea statutului de cititor.

SINTEZA PRINCIPALELOR CONCEPTE OPERAȚIONALE NECESARE STUDIERII LITERATURII PENTRU COPII

Pentru o însușire completă a cunoștințelor de literatură pentru copii, studenții de la specializarea *Pedagogia învățământului primar și preșcolar* trebuie să își actualizeze noțiunile elementare de teorie literară, noțiuni însușite mai ales în cadrul orelor de limba și literatura română din învățământul liceal.

Avem în vedere, în mod particular, o serie de concepte operaționale, care, de altfel, sunt solicitate și mai târziu, când absolvenții specializării PIPP intenționează să promoveze, cu succes, examenul național de definitivare în învățământ. Iată de ce am considerat ca foarte utilă o sinteză a acestor concepte și noțiuni de teorie literară, sinteză precedată de prezentarea subiectelor de literatură pentru copii, date, în 2017 și în 2016, la examenul național de definitivare în învățământ, specializarea învățământ preșcolar.

- Redactați un eseu, de 300 - 600 de cuvinte, în care să prezentați *elementele de compoziție și de limbaj* specifice unui *text liric*, inclus în programa de examen, având ca temă *natura și viețuitoarele*.

În elaborarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- prezentarea viziunii asupra temei textului liric selectat;
- numirea a două *elemente de compoziție și de limbaj* reprezentate în textul liric (de exemplu: *titlu, imaginar poetic, motiv literar, figuri de stil, elemente de prozodie, relații de simetrie /de opoziție etc.*);
- ilustrarea celor două *elemente de compoziție și de limbaj* numite;
- susținerea unei opinii cu privire la cele două *elemente de compoziție și de limbaj* ale textului liric ales.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere.

Pentru **conținutul** eseului, veți primi **20 puncte**, iar pentru **redactarea** eseului, veți primi **10 puncte** (*organizarea ideilor în scris – 2 puncte; utilizarea limbii literare – 2 puncte; abilități de analiză și de argumentare – 2 puncte; ortografie – 1 punct; punctuație – 1 punct; așezare în pagină și lizibilitate – 1 punct; încadrarea în numărul de cuvinte indicat – 1 punct*).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseu trebuie să aibă minimum 300 de cuvinte și să dezvolte subiectul propus.

- Redactați un eseu de 300-600 de cuvinte, în care să prezentați *un personaj* dintr-un text narativ inclus în programa de examen.

În elaborarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- prezentarea statutului social, psihologic, moral etc. al personajului ales, prin raportare la conflictul/conflictele din textul narativ selectat;

- ilustrarea a două modalități de caracterizare a personajului ales;
- evidențierea unei trăsături a personajului selectat, prin două secvențe/episoade comentate;
- susținerea unei opinii despre rolul personajului în desfășurarea acțiunii textului narativ selectat.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere. Pentru **conținutul** eseului, veți primi **10 puncte**, iar pentru **redactarea** eseului, veți primi **5 puncte** (*organizarea ideilor în scris – 1 punct; utilizarea limbii literare – 1 punct; abilități de analiză și de argumentare – 1 punct; ortografie, punctuație, așezare în pagină și lizibilitate – 1 punct; încadrarea în numărul de cuvinte indicat – 1 punct*). În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseul trebuie să aibă minimum 300 de cuvinte și să dezvolte subiectul propus.

CONCEPTE OPERAȚIONALE

- tema este sursa de inspirație pentru textul literar sau elementul în raport cu care autorul își exprimă, în textul literar, ideile, atitudinea, sentimentele (exemple de teme literare: natura, iubirea, condiția umană, copilăria, moartea, istoria, soarta omului de geniu etc.)

- motivul literar este un simbol, o imagine sau un element care se evidențiază insistent în text și care îl ajută pe autor să trateze tema (exemple de motive literare: visul, izvorul, apa, teiul, copacul, toamna, steaua, luna, amintirea, înserarea, cartea, ochii, inima, somnul, lacrima, părinții, suferința etc.)

- mărcile adresării directe sunt, în general, substantivele în cazul vocativ, verbele folosite la modul imperativ, interjecțiile de adresare (*măi, bre*), pronumele și verbele folosite la persoana a II-a etc.

- câmpul semantic / câmpul lexical cuprinde totalitatea cuvintelor care trimit la același referent / se referă la un anumit domeniu / aspect; exemple: cuvinte care aparțin câmpului semantic pentru *noapte: lună, stele, luceafăr*; cuvinte care aparțin câmpului semantic pentru *moarte: cavou, sicrie, „funerar vestmânt”*

- mărci lexico-gramaticale ale subiectivității sunt pronume și verbe la persoana I; în situația în care apar și pronume și verbe la persoana a II-a, vorbim despre adresarea directă (eul liric încearcă să comunice cu un interlocutor absent sau imaginar – de pildă, cu persoana iubită)

- modalități de caracterizare a unui personaj

a) caracterizarea directă (trăsăturile personajului sunt formulate în text în mod direct, concret):

- de către autor (prin portretul fizic și moral – figură, statură, îmbrăcăminte, caracter, calități deosebite etc.)
- de către alte personaje (părerile lor despre „obiectul” caracterizării)
- de către personajul însuși (autocaracterizarea), mai ales prin intermediul monologului interior
-

b) caracterizarea indirectă (trăsăturile personajului nu mai sunt formulate concret, dar se desprind din diferite aspecte):

- din onomastică (din numele personajului)
- din comportament (conduită, acțiuni, gesturi, gânduri)
- din raporturile cu celelalte personaje (din purtarea față de acestea)
- din gândurile și frământările interioare
- din aspectul fizic: înfățișare, îmbrăcăminte
- din descrierea mediului în care trăiește
- din limbaj (din felul în care se exprimă).

- titlul este primul element al operei literare cu care cititorul vine în contact, primul care îi „spune” cititorului ceva despre respectiva operă

- în general, niciun scriitor nu își numește opera la întâmplare sau în mod banal, existând puține texte literare cu titluri explicite, titluri a căror semnificație nu pune probleme de interpretare (de pildă, poezia *Iarna*, de Vasile Alecsandri);

- titlul are un rol anticipativ, orientându-ne lectura; el oferă primele informații legate de tema textului dat;

- de cele mai multe ori, scriitorul, ca să îl determine pe cititor să se aplece asupra textului literar, își alege cu multă atenție titlul, având grijă ca acesta să fie interesant, incitant, să invite la lectură;

- adesea, titlul se dovedește deosebit de sugestiv, adică presupune un cuvânt / un grup de cuvinte cu sens conotativ, iar cititorul este invitat să decodeze acest înțeles, să ghicească oare ce se ascunde în spatele titlului, apropiindu-se astfel de textul literar propriu-zis;

- titlul se află într-o strânsă legătură cu textul literar dat, având rolul să sugereze conținutul respectivei opere și să susțină mesajul ei, reliefând și sentimentele pe care autorul vrea să ni le transmită;

- în cazul poeziilor, sunt situații în care o parte din primul vers sau chiar versul întreg se transformă în titlu (de pildă, *Somnoroase păsărele*, de Mihai Eminescu);

- titlul poate scoate în evidență numele personajului principal întâlnit în respectiva operă literară (de pildă, *D-l Goe...*, de Ion Luca Caragiale), pentru a-l determina pe cititor ca, pe parcursul textului, să se concentreze atât asupra însușirilor avute de personaj, cât și asupra întâmplărilor prin care trece acesta;

- în situația în care, prin titlul, autorul ne propune unele coordonate spațiale (*Lacul*, de Mihai Eminescu) sau temporale (*Iarna*, de Vasile Alecsandri), ne aflăm în fața unui text descriptiv.

- epitetele sunt cuvinte (în general adjective) care exprimă însușiri deosebite ale obiectelor; nu orice adjectiv este epitet, ci doar acela care arată o însușire deosebită:

✓ *cer plumburiu* (în comparație cu *cer noros* care nu este epitet)

✓ *elev sclipitor* (în comparație cu *elev silitor* care nu este epitet)

✓ *copil dulce* (în comparație cu *copil frumos* care nu este epitet)

Există și epitete (adverbe) care arată însușiri deosebite ale acțiunilor: *tainic curge noaptea peste văi*.

Epitetele pot fi simple (*țară mândră*), duble (*țară mândră și binecuvântată*) sau triple (*munții erau blajini, dar semeți și colțuroși*).

Epitetele care se referă la culoare se numesc cromatice: *ai țării umeri dalbi*.

Epitetul se poate asocia cu alte figuri de stil, situații în care discutăm despre:

✓ epitetul personificator: *munți blajini; cumplita iarnă* (aici, plasat și într-o inversiune)

- ✓ epitetul hiperbolic: *gigantică poart-o cupolă pe frunte*
- ✓ epitetul metaforic: *codri de aramă.*

- comparația este procedeul prin care se alătură doi termeni (personaje, obiecte), pe baza unor însușiri comune, cu scopul de a se evidenția anumite trăsături ale primului termen; între cei doi termeni, apare unul dintre următoarele elemente de legătură: *ca, precum, asemenea, la fel ca:*

- ✓ *Bătrânul Dan trăiește ca șoimul singuratic [Dan...ca șoimul]*
- ✓ *Fața-i roșie ca mărul [fața...ca mărul]*
- ✓ *striga-mpăratul ca și leul în turbare [împăratul...ca leul]*

- personificarea este procedeul prin care se atribuie însușiri omenești necuvântătoarelor, lucrurilor sau fenomenelor naturii:

- ✓ *auzi mândra glăsuire a pădurii de argint*
- ✓ *norii fug*
- ✓ *voios răsună clinchete de zurgălăi*

- antiteza este procedeul prin care se alătură doi termeni (personaje, situații) cu scopul de a se reliefa opoziția dintre ei:

- ✓ *Mihai Viteazul – Pașa Hassan;*
- ✓ *Făt-Frumos – Zmeul cel mare*
- ✓ *Vreme trece, vreme vine, / Toate-s vechi și noi sunt toate.*

- metafora este procedeul artistic prin care se înlocuiește un cuvânt obișnuit (o exprimare banală) prin altul deosebit, expresiv, pe baza unor asemănări între cei doi termeni:

- ✓ *Pe vodă-l zărește călare trecând / Prin șiruri cu fulgeru-n mână (în loc de *Prin șiruri cu sabia-n mână*)*
- ✓ *Perișorul lui / Pana corbului (în loc de *Perișorul lui este negru*).*

- hiperbola este procedeul prin care se exagerează, în mod intenționat, trăsăturile unui personaj sau ale unui obiect pentru a-l impresiona pe cititor:

Sălbatecul vodă e-n zale și-n fier / Și zalele-i zuruie crunte / Gigantică poart-o cupolă pe frunte / Și vorba-i e tunet, răsuflatul ger, / Iar barda din stânga-i ajunge la cer / Și vodă-i un munte.

- alegoria este figura de stil care presupune transmiterea unei idei sau a unei atitudini prin intermediul unor elemente concrete (ființe, lucruri, întâmplări). Mai exact, alegoria presupune „ascunderea sub o mască” a unei idei sau a unor însușiri, iar cititorul trebuie să ghicească ce este sub mască, ce vrea autorul să ne spună în realitate.

Alegoria apare în fabule, unde trăsături de caracter umane (mândria, lăcomia, naivitatea, ipocrizia ș.a.) sunt ascunse în spatele unor măști, purtate de animale, plante sau obiecte.

Alegoria apare și în proverbe, unde se transmite o idee sau o atitudine prin intermediul unor elemente concrete: *Buturuga mică răstoarnă carul mare; Cine știe carte are patru ochi.*

- inversiunea este procedeul artistic prin care se schimbă ordinea obișnuită a cuvintelor într-un enunț, cu scopul de a se scoate în evidență cuvântul adus în prim-plan: *vesel cânt; mândru ciobănel; drăguță mioară; cumplita iarnă.*

- enumeratia este procedeul prin care se folosesc succesiv termeni de același fel, pentru a se atrage atenția asupra aspectelor descrise ori asupra faptelor narate:

- ✓ *Ca să nu mai rămâie repetent și anul acesta, mam-mare, mamițica și tanti Mița au promis tânărului Goe să-l ducă-n București de 10 mai.*
- ✓ *Soarele și luna / Mi-au ținut cununa. / Brazi și păltinași / I-am avut nuntași, / Preoți, munții mari, / Paseri, lăutari, / Păsărele mii / Și stele făclii!*

- invocația (retorică) este procedeul artistic de adresare către o ființă absentă sau imaginară:

- ✓ *Cât de frumoasă te-ai gătit / Naturo, tu!*
- ✓ *O! Doamne, Doamne sfînte, mai dă-mi zile de trai / Pân' ce-oi strivi toți lupii, toți șerpii de pe plai!*

- interogația retorică este procedeul artistic constând în formularea unei / unor întrebări la care nu se așteaptă un răspuns, dar cu ajutorul căreia / căroră se transmit sentimente precum uimirea, teama, indignarea etc.

- ✓ *Foaie verde bob mărunt / De ce, maică, m-ai făcut?*
- ✓ *Unde ești, copilărie, / Cu pădurea ta cu tot?*

- evocarea este procedeul prin care autorul readuce în mintea cititorului chipuri de oameni, fapte sau evenimente în strălucirea lor de altădată – de pildă, în *Amintiri din copilărie*, de Ion Creangă, se evocă familia (*Așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății*), casa părintească, satul Humulești (*sat mare și vesel, cu flăcăi voinici și fete mândre ce făceau mare cinste așezării lor*).

- repetiția este procedeul artistic prin care autorul folosește succesiv (unul după altul) un cuvânt sau un grup de cuvinte pentru a impune atenției cititorului o imagine semnificativă, o idee, un sentiment, o acțiune:

- ✓ *Vine, vine acuma, pușorul mamei! răspunde cucoana.*
- ✓ *Acum, vântul dimineții îl deștepta încet-încet.*
- ✓ *Mircea însuși mână-n luptă vijelia-ngrozitoare / Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare.*
Repetițiile sunetelor (vocale sau consoane) poartă denumiri speciale:
- ✓ asonanțe (repetarea vocalei accentuate în două sau în mai multe cuvinte succesive):
Apele plâng clar izvorând în fântâne
- ✓ aliterații (repetarea unor consoane): *Prin vulturi vântul viu vuia; Vâjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie.*

APLICAȚIE:

Identificați figurile de stil din textele următoare:

- ❖ *O lună strămbă se urcase în cumpăna cerului și plutea prin văzduhul gălbui ca o corabie de aur.*
- ❖ *Soarele se înălța precum un glob de aur arzător pe un cer clar, iar florile împrăspătate ridicau în soare cochetele capete copilăroase și ochii lor plini de reci și zadarnice lacrimi.*
- ❖ *De treci codrii de aramă, de departe vezi albind
Ș-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint;
Acolo lângă izvoare iarba pare de omăt*

Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet.

- versul este un rând dintr-o poezie; unul sau mai multe versuri formează o strofă; după numărul de versuri conținute, o strofă se numește:

- ✓ distih: este alcătuită din două versuri;
- ✓ terțină: este alcătuită din trei versuri;
- ✓ catren: este alcătuită din patru versuri.

- măsura reprezintă numărul de silabe dintr-un vers; într-o strofă, versurile pot avea aceeași măsură (măsură regulată) sau pot avea număr de silabe diferit (măsură variabilă)

- potrivirea ultimelor sunete de la sfârșitul versurilor se numește rimă, aceasta fiind de mai multe feluri:

- ✓ monorimă – toate versurile rimează între ele:

*Vine-mi dorul câteodată
Să mă sui în munți de piatră,
Să-mi fac ochii ca o roată,
Să mă uit la lumea toată.*

- ✓ rima împerecheată (pereche) – versurile rimează două câte două: versul 1 cu versul 2; versul 3 cu versul 4 etc.:

*Codrule cu râuri line,
Vreme trece, vreme vine,
Tu, din tânăr precum ești,
Tot mereu întinerești.*

- ✓ rima încrucișată – versul 1 rimează cu versul 3, iar versul 2 rimează cu versul 4:

*În vaduri ape repezi curg
Și vuiet dau în cale,
Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eterna jale.*

- ✓ rima îmbrățișată – versul 1 rimează cu versul 4, iar versul 2 rimează cu versul 3:

*Hai în codrul cu verdeață
Und-izvoare curg în vale,
Stânca stă să se prăvale
În prăpastia măreață.*

- ✓ rima variată – unele versuri rimează (se vor preciza care sunt), iar altele nu:

*Noi n-am lunecat peste nimeni
În turbure-al gloriei ceas;
Stă frunza în codri ciulită
Să dea, de-i primejdie, glas.*

- ✓ rima albă (versuri albe) – versurile nu rimează:

*Eu nu strivesc corola de minuni a lumii
și nu ucid*

*cu mintea tainele ce le-ntâlnesc
în calea mea
în flori, în ochi, pe buze ori morminte.*

- ritmul presupune repetarea regulată a silabelor accentuate și neaccentuate dintr-un vers; există mai multe tipuri de ritm:

- ✓ ritm trohaic – formăm grupuri (picioare metrice) din două silabe, iar accentul cade pe prima silabă:

Mes/te/rii/gră/bea,
Sfo/ri/le-n/tin/dea,
Dar/Ma/no/le/sta
Nici/că/mai/lu/cra.

- ✓ ritm iambic – formăm grupuri (picioare metrice) din două silabe, iar accentul cade pe a doua silabă:

În/va/duri/a/pe/re/pezi/curg
Și/vu/iet/dau/în/ca/le,
Iar/plopi/în/u/me/dul/a/murg
Doi/nesc/e/ter/na/ja/le.

- ✓ ritm amfibrahic – piciorul metric este format din trei silabe, iar accentul cade pe a doua silabă:

Și/toam/na/și/iar/na
Co/boa/ră-a/mân/do/uă
Și/plo/uă/și/nin/ge
Și/nin/ge/și/plo/uă.

În poezia modernă, regulile de versificație pot fi încălcate:

- ✓ nu este obligatoriu ca fiecare vers să fie scris cu inițială majusculă;
- ✓ nu este obligatoriu ca versurile să aibă o măsură regulată (unele versuri pot fi scurte, iar altele – lungi);
- ✓ nu este obligatoriu ca versurile să rimeze;
- ✓ nu este obligatoriu să apară unul dintre tipurile de ritm din poezia clasică.

*Eu nu strivesc corola de minuni a lumii
și nu ucid
cu mintea tainele ce le-ntâlnesc
în calea mea
în flori, în ochi, pe buze ori morminte.*

APLICAȚII:

Stabiliți tipul de măsură, rimă și ritm pentru următoarele secvențe poetice:

a) *Codrurile cu râuri line,
Vreme trece, vreme vine,
Tu, din tânăr precum ești,
Tot mereu întinerești.*

b) *Acolo unde-s nalți stejari*

*Și ca stejarii nalți îmi cresc
Flăcăi cu piepturile tari
Ce moartea-n față o privesc.*

c) *Hai în codrul cu verdeață
Und-izvoare curg în vale,
Stânca stă să se prăvale
În prăpastia măreață.*

d) *A fost odată ca-n povești,
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărătești,
O prea frumoasă fată.*

e) *Cu tine două fete stau
Și torc în rând cu tine,
Sunt încă mici și tată n-au
Și George nu mai vine.*

f) *Noi n-am lunecat peste nimeni
În tulbure-al gloriei ceas;
Stă frunza în codri ciulită
Să dea, de-i primejdie, glas.*

g) *Limba noastră-i o comoară
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară,
Pe moșie revărsată.*

h) *Pe vârful de deal, în largul de zăpadă,
Bătrân, stingher, stejarul e de pază,
Sub bolta lui vin corbii de s-așază
Când umbrele-nserării prind să cadă.*

i) *Sălbatecul vodă e-n zale și-n fier
Și zalele-i zuruie crunte
Gigantică poart-o cupolă pe frunte
Și vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Iar barda din stânga-i ajunge la cer
Și vodă-i un munte.*

j) *Tresărind scânteie lacul
Și se leagănă sub soare,
Eu ascult de la răcoare
Cum mai cântă pitpalacul.*

CONCLUZII

Predarea literaturii pentru copii implică, din partea cadrelor didactice din învățământul preșcolar și primar, îngemănarea demersului educațional cu cercetarea științifică. Mulți teoreticieni ai literaturii consideră că aceasta reprezintă totalitatea operelor scrise care au un caracter estetic, care au în vedere frumosul, și nu – cum se socotea în Antichitate și în Evul Mediu – tot ceea ce are legătură cu scrisul și cu cititul, deci cu utilizarea alfabetului. Spunem că literatura este o artă – arta cuvântului –, iar apariția ei ține de nevoia – străveche și fundamentală – a omului de frumos. Tocmai de aceea, prima datorie a operei de artă este de a fi frumoasă, deci vorbim despre obligația estetică a operei literare. O operă de artă înseamnă o frumusețe creată de om, adăugată frumuseții naturii. Din aceste considerente, profesorul are datoria să le formeze viitorilor cititori abilitatea de a deosebi literatura adevărată de pseudoliteratură.

Recomandăm cadrelor didactice să identifice motivele pentru care copiii și elevii de astăzi (mai) sunt atrași de textul literar, să găsească strategiile cele mai bune prin care să încurajeze pasiunea pentru lectură, ajungând să facă inclusiv marketing textelor propuse pentru lectură. Și toate acestea, pentru a ajunge, de fapt, la plăcerea de a citi, la lectură ca modalitate dorită de elevi (și nu impusă!) pentru petrecerea timpului liber.

În notele de prezentare ale noilor programe școlare pentru învățământul primar, autorii precizează că acestea valorifică o serie de documente comunitare, precum *Recomandarea Parlamentului European și a Consiliului din 2006 privind competențele cheie pentru educația și formarea pe tot parcursul vieții*, *Literary Framework for Teachers*, *PIRLS Assessment Framework* sau *Portofoliul european al limbilor*, documente pe baza cărora au fost formulate competențele de comunicare și de lectură și au fost structurate conținuturile.

Conținuturile propuse de noile programe, văzute ca bază de operare pentru structurarea competențelor, contribuie la familiarizarea elevilor cu texte literare și nonliterare adecvate nivelului de vârstă și la dezvoltarea capacităților de cunoaștere și de folosire corectă și expresivă a limbii române, atât oral, cât și în scris. Astfel, competențele generale vizează dezvoltarea abilităților care presupun codarea și decodarea mesajelor orale și scrise.

În privința explorării textului literar, autorii noilor programe școlare au găsit cu cale, în mod inspirat, să ofere câteva „practici de succes”, selectate dintr-un ghid realizat în cadrul unui proiect POSDRU vizând ameliorarea competențelor de lectură. La exemplele date, cred că se poate adăuga și metoda pedagogică activă EDA, pe care am cunoscut-o acum câțiva ani, cu ocazia unui stagiu de formare profesională în Franța, la Saint-Quentin-en-Yvelines (lângă Paris). [Mai multe despre această metodă am arătat în articolul meu, intitulat *L'approche pédagogique EDA* (Marinescu, 2014, pp. 327 – 338)]. Cele trei litere care, împreună, au dus la denumirea metodei desemnează, de fapt, cele trei momente ale ei: *E* de la *Éveil* („trezirea” elevilor sau „spargerea gheții”), *D* de la *Débat* (dezbaterea temei – în cazul nostru, textul literar) și *A* de la *Approfondissement* (aprofundarea temei). Metoda a fost concepută de Centrul Athéna, o asociație de educație al cărei președinte este directorul grupului francez Crysalis. Demersul pedagogic EDA este inspirat din maieutică – în filozofia socratică, arta de a-l face pe interlocutor să descopere, printr-o serie de întrebări, adevărurile

pe care el le poartă în sine. Această metodă activă îl plasează pe elev în situația de a face alegeri. Cadrul didactic nu-l judecă (pe elev) cu privire la alegerile făcute, ci îl ajută să reflecteze asupra sensurilor respectivelor alegeri și să le evalueze chiar el pertința. Iată, pe scurt, ce presupun cei trei pași pedagogici succesivi ai metodei:

- ❖ faza *Éveil* trebuie să provoace interesul, curiozitatea, deschiderea elevului spre tema tratată – în cazul nostru, textul literar ce urmează a fi explorat; mijloacele de învățământ folosite în acest moment pot fi imagini, un joc, un film ș.a.;

- ❖ faza *Débat* este etapa rațională, în cadrul căreia copiii sunt antrenați să reflecteze asupra temei tratate; ei sunt invitați să se exprime, să-și prezinte punctul de vedere și, totodată, cunoștințele cu privire la subiectul abordat; este faza în care opiniile elevilor se confruntă, prilej cu care ele se îmbogățesc;

- ❖ faza *Approfondissement* permite aprofundarea subiectului abordat, fiecare participant familiarizându-se, prin intermediul unor activități complementare, cu tema emergentă în faza *Débat*.

Prin metoda EDA, competența se dovedește mai degrabă de natură euristică (în acord cu pedagogia modernă) decât de natură algoritmică (după cum cerea pedagogia tradițională). În explorarea textului literar, copilul va fi condus să își etaleze acele structuri de personalitate pe care obișnuim să le numim atitudini, care sunt ghidate de valori și se manifestă ca poziții cu caracter polarizat, adică elevul se situează, în raport cu subiectul dezbătut, între favorabil și nefavorabil, între acord și dezacord.

Accentul se va pune pe strategiile de formare a competențelor comprehensive și de interpretare ale elevilor. Mai simplu spus, bucurându-ne că elevii noștri sunt dispuși să citească, vrem ca ei să înțeleagă ceea ce citesc și să fie capabili să interpreteze corespunzător respectivele texte. Valoarea unei opere literare se naște la întâlnirea dintre acea operă și receptor; valoarea este dată, în egală măsură, de opera în sine și de receptorul acelei opere. Opera există prin capacitatea ei de a fi receptată, întrucât orice scriitor, în momentul în care se apucă de lucru, are prezent în conștiință un destinatar, un public. Dar și opera își formează cititorii, iar gustul acestora evoluează și se educă, aspect esențial, de care profesorul trebuie să țină seama.

BIBLIOGRAFIE

1. Andrei, Maria, *Introducere în literatura pentru copii*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000.
2. *** *Antologie de texte literare pentru ciclul primar*, Editura Aramis, București, 2017.
3. Bocoș, Mușata, *Proiectarea, organizarea și realizarea activității didactice*. În Voiculescu, Florea (coord.), Bocoș, Mușata, Potolea, Dan, Cucos, Constantin, Cozma, Teodor, Manolescu, Marin – *Elaborarea programului de formare în domeniul didacticii specialității. Suport de curs. Modulul 1*, București, Editura Matrix Rom, 2013.
4. Buzași, Ion, *Literatura pentru copii*, Editura Fundației „România de Măine”, București, 1999.
5. Buzași, Ion, Chiscop, Liviu, *Literatura pentru copii*, Editura „Grigore Tăbăcaru”, Bacău, 2000.
6. Casangiu, Larisa Ileana, *Literatură română și literatură pentru copii. Note de curs și sugestii de lecturi plurale ale unor opere*, Constanța, Editura Nautica, 2007.
7. Ciorrea, Marcela, *Didactica limbii și literaturii române. Suport de curs pentru proiectul Calitate, inovare, comunicare în sistemul de formare continuă a didacticienilor din învățământul superior*, București, Editura Matrix Rom, 2013.
8. Costea, Octavia, *Literatura pentru copii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994.
9. Goia, Vistian, *Literatură pentru copii și tineret (pentru institutori, învățători și educatoare)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003.
10. Lăzărescu, Rodica, coord., *Lectura – aventură didactică?!*, Târgoviște, Editura Transversal, 2008.
11. Lăzărescu, Rodica, coord., *Lectura – sub presiunea canonului?*, București, Editura Gabriel, 2010.
12. Marinescu, Valeriu, *Beginning Teachers “Facing” the Reader Formation Status in Primary School*, pe CD-ul Conferinței internaționale *Modernity and competitiveness in Education*, București, 2014.
13. Marinescu, Valeriu, *De ce să (mai) citească tinerii de astăzi...*, în *Lectura – sub presiunea canonului?*, București, Editura Gabriel, 2010.
14. Marinescu, Valeriu, *Didactica limbii și literaturii române în contextul actual al reformei în educație*, Editura „Ars Docendi” a Universității din București, 2004 (capitolul *Literatura pentru copii*).
15. Marinescu, Valeriu, *Din nou despre lectură, cu încredere*, în *Cartea și lectura – azi*, București, Editura ErcPress, 2009.
16. Marinescu, Valeriu, *L’approche pédagogique EDA*, în volumul Colocviului științific internațional *Constructions identitaires. Réverbérations du modèle culturel français en contexte européen et universel*, vol. 3: *Linguistique et Didactique*, Editura Presa Universitară Bălțeană, Bălți & Editura Vasiliana’98, Iași, 2014.

17. Marinescu, Valeriu, *Limba și literatura română în învățământul primar – între cunoștințe și competențe*, în *Profesorul Florea Voiculescu la 65 de ani (volum aniversar)*. Studii de pedagogie, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2015.
18. Marinescu, Valeriu, *Literatura pentru copii – aspecte ale interpretării textuale*, în *La Francopolyphonie*, numărul 10/2015, vol. 1: *L'interculturalité et l'herméneutique à travers la linguistique, la littérature, la traduction et la communication*, Chișinău, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), 2015.
19. Marinescu, Valeriu, *Un canon util – lectura*, în *Reflecții despre lectură*, Focșani, Editura „Cartea vrânceană”, 2011.
20. Mitu, Florica, *Literatură pentru cei mici. Antologie de texte comentate, însoțite de sugestii metodice. Grădiniță – Clasele I–IV*, Editura Humanitas Educațional, Seria Didactica, București, 2005.
21. Molan, Vasile, *Comunicare în limba română și Limba și literatura română în învățământul primar*, Editura Miniped, București, 2014 (capitolul *Lectura literară suplimentară*).
22. Molan, Vasile, *Didactica domeniului „Limbă și comunicare” din învățământul preșcolar*, Editura Miniped, București, 2017.
23. Neacșu, Ioan (coordonator), *Metode de formare în „Didactica specialității”*, București, Editura Matrix Rom, 2013.
24. Negrilă, Iulian, *Literatura pentru copii*, Editura Multimedia, Arad, 1996.
25. Norel, Mariana, *Literatură română și literatură pentru copii (note de curs)*, Universitatea „Transilvania”, Brașov, 2014.
26. Pop, Mihai, Ruxăndoiu, Pavel, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1991.
27. Rogojinaru, Adela, *O introducere în literatura pentru copii*, Editura Oscar Print, București, 1999.
27. Stoica, Cornelia, Vasilescu, Eugenia, *Literatura pentru copii. Manual pentru școlile normale*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998.

SUBIECTE DE LITERATURĂ PENTRU COPII PROPUSE CANDIDAȚILOR LA EXAMENELE DE TITULARIZARE, DE OBȚINERE A DEFINITIVATULUI ȘI DE OBȚINERE A GRADULUI DIDACTIC II³

Ministerul Educației și Cercetării Științifice
Centrul Național de Evaluare și Examinare

CONCURSUL DE OCUPARE A POSTURILOR DIDACTICE / CATEDRELOR DECLARATE VACANTE / REZERVATE ÎN UNITĂȚILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT PREUNIVERSITAR

Specializarea: educatoare / institutor / profesor pentru învățământul preșcolar
SESIUNEA 2015

Redactați un eseu de 300-600 de cuvinte în care să prezentați *relația dintre două personaje* dintr-un *basnă cult* specificat în programa de concurs.

În elaborarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- prezentarea statutului social, psihologic, moral etc. al fiecăruia dintre personajele alese din basmul cult specificat în programa de concurs;
- evidențierea, prin două episoade/secvențe comentate, a modului în care evoluează relația dintre cele două personaje;
- ilustrarea a două elemente de construcție a discursului narativ specifice basmului cult menționat, semnificative pentru analiza relației dintre cele două personaje (de exemplu: *acțiune, conflict, relații temporale și spațiale, incipit, final, moduri de expunere, limbajul naratorului* etc.);
- susținerea unei opinii despre modul în care o idee sau tema basmului cult se reflectă în evoluția relației dintre cele două personaje.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere.

Pentru **conținutul** eseului, veți primi **10 puncte**.

Pentru **redactarea** eseului, veți primi **5 puncte** (*organizarea ideilor în scris* – 1 punct; *utilizarea limbii literare* – 1 punct; *abilități de analiză și de argumentare* – 1 punct; *ortografie și punctuație* – 1 punct; *așezare în pagină și lizibilitate* – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseu trebuie să aibă minimum 300 de cuvinte și să dezvolte subiectul propus.

³ Au fost selectate doar subiectele de literatură pentru copii, fiind excluse, prin urmare, componentele de limba română, de literatură română și de metodică predării limbii și literaturii române.

EXAMENUL NAȚIONAL DE DEFINITIVARE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNT
Specializarea: educatoare / institutori / profesori pentru învățământul preșcolar
SESIUNEA 2015

Redactați un eseu de 300-600 de cuvinte, în care să prezentați *tema naturii* reflectată într-un text liric inclus în programa de examen.

În elaborarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- prezentarea viziunii autorului asupra *temei naturii* în textul liric selectat;
- numirea a două imagini/idei artistice relevante pentru *tema naturii* reflectată în textul ales;
- explicarea rolului celor două imagini/idei artistice numite, prin secvențe semnificative;
- ilustrarea a două elemente de compoziție și de limbaj ale textului ales, semnificative pentru *tema naturii*;
- susținerea unei opinii despre modul în care *tema naturii* este prezentată în textul liric ales.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere.

Pentru **conținutul** eseului, veți primi **10 puncte** (câte două puncte pentru fiecare reper).

Pentru **redactarea** eseului, veți primi **5 puncte** (*organizarea ideilor în scris* – 1 punct; *utilizarea limbii literare* – 1 punct; *abilități de analiză și de argumentare* – 1 punct; *ortografie, punctuație, așezare în pagină și lizibilitate* – 1 punct; *încadrarea în numărul de cuvinte indicat* – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseu trebuie să aibă minimum 300 de cuvinte și să dezvolte subiectul propus.

EXAMENUL NAȚIONAL DE DEFINITIVARE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNT
Specializarea: învățători / institutori / profesori pentru învățământul primar
SESIUNEA 2015

Redactați un eseu de 1-2 pagini, în care să prezentați *evoluția relației dintre două personaje dintr-o operă epică* inclusă în programa de examen.

În elaborarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- prezentarea a două elemente de structură, de compoziție și de limbaj ale textului epic, semnificative pentru construcția personajelor (de exemplu: *acțiune, episod, scenă, conflict, momentele subiectului, instanțele comunicării narative, modalități de caracterizare a personajelor, limbaj* etc.);
- evidențierea relației dintre cele două personaje selectate, prin raportare la conflictul/conflictele operei epice alese;
- comentarea a două secvențe narative/episoade semnificative pentru evoluția relației dintre cele două personaje;

- susținerea unei opinii despre evoluția relației dintre personajele prezentate.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere.

Pentru **conținutul** eseului, veți primi **8 puncte** (câte două puncte pentru fiecare reper).

Pentru **redactarea** eseului, veți primi **2 puncte** (*organizarea ideilor în scris, abilități de analiză și de argumentare, utilizarea limbii literare – 1 punct; ortografia, punctuația, așezarea în pagină, lizibilitatea, respectarea limitei de spațiu – 1 punct*).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseul trebuie să aibă minimum o pagină și să dezvolte subiectul propus.

Ministerul Educației Naționale
Centrul Național de Evaluare și Examinare

EXAMENUL NAȚIONAL DE DEFINITIVARE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNT
Specializarea: educatoare / institutori / profesori pentru învățământul preșcolar
SESIUNEA 2014

Elaborați un eseu de 300-600 de cuvinte (1-2 pagini) despre *tema copilăriei*, reflectată într-o operă literară epică indicată în programa de examen.

În realizarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- prezentarea subiectului operei literare epice selectate;
- numirea a două aspecte/elemente referitoare la tema copilăriei prezentate în textul epic ales;
- ilustrarea celor două elemente/aspecte prezentate, prin secvențe/episoade semnificative;
- menționarea viziunii autorului asupra temei copilăriei;
- exprimarea unui punct de vedere propriu asupra temei copilăriei reflectate în textul selectat.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere.

Pentru **conținutul** eseului, veți primi **10 puncte** (câte două puncte pentru fiecare reper).

Pentru **redactarea** eseului, veți primi **5 puncte** (*organizarea ideilor în scris – 1 punct; utilizarea limbii literare – 1 punct; abilități de analiză și de argumentare – 1 punct; ortografie, punctuație, așezare în pagină și lizibilitate – 1 punct; încadrarea în limita de spațiu indicată – 1 punct*).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseul trebuie să aibă minimum 300 de cuvinte (o pagină).

EXAMENUL NAȚIONAL DE DEFINITIVARE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNT
Specializarea: educatoare / institutori / profesori pentru învățământul preșcolar
SESIUNEA 2013

Elaborați un eseu de 300-600 de cuvinte (1-2 pagini) în care să caracterizați un personaj dintr-o operă literară indicată în programa de examen.

În realizarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- precizarea a două caracteristici ale genului literar din care face parte textul selectat, semnificative pentru caracterizarea personajului ales;
- prezentarea a două trăsături (fizice/morale) ale personajului caracterizat;
- ilustrarea trăsăturilor prezentate, prin secvențe/episoade semnificative din textul selectat;
- menționarea a două procedee de caracterizare a personajului ales;
- exprimarea unei opinii asupra construcției personajului caracterizat.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere.

Pentru **conținutul** eseului, veți primi **10 puncte** (câte două puncte pentru fiecare reper).

Pentru **redactarea** eseului, veți primi **5 puncte** (*organizarea ideilor în scris* – 1 punct; *utilizarea limbii literare* – 1 punct; *abilități de analiză și de argumentare* – 1 punct; *ortografie, punctuație, așezare în pagină și lizibilitate* – 1 punct; *încadrarea în limita de spațiu indicată* – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseu trebuie să aibă minimum 300 de cuvinte (o pagină).

EXAMENUL NAȚIONAL DE DEFINITIVARE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNT
Specializarea: învățători / institutori / profesori pentru învățământul primar
SESIUNEA 2013

Redactați un eseu de 300-600 de cuvinte (una-două pagini), în care să prezentați *un roman*, prin referire la o operă literară inclusă în programa de examen.

În elaborarea eseului, veți avea în vedere următoarele cerințe/repere:

- evidențierea tipului de roman și încadrarea acestuia într-o tipologie / într-un curent literar/cultural;
- menționarea a două elemente ale textului narativ referitoare la construcția subiectului (de exemplu: *particularități de compoziție, perspectivă narativă, incipit, final, tehnici narrative, construcția personajelor, limbaj* etc.);
- prezentarea a două secvențe narative / episoade semnificative pentru construcția subiectului;
- exprimarea argumentată a unei opinii personale despre construcția subiectului romanului selectat.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere.

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseu trebuie să aibă minimum 300

de cuvinte (aproximativ o pagină) și să dezvolte subiectul propus.

Pentru **conținutul** lucrării se acordă **8 puncte** (câte două puncte pentru fiecare cerință).

Pentru **redactarea** eseului se acordă **2 puncte** (*organizarea ideilor în scris, utilizarea limbii literare, abilități de analiză și de argumentare – 1 punct; ortografie, punctuație, așezare în pagină, lizibilitate – 1 punct*).

Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului
Centrul Național de Evaluare și Examinare

EXAMENUL NAȚIONAL DE ACORDARE A DEFINITIVĂRII ÎN ÎNVĂȚĂMÂNT
Specializarea: educatoare / institutori / profesori pentru învățământul preșcolar
SESIUNEA 2012

Elaborați un eseu de 300-600 de cuvinte (1-2 pagini) cu tema *Viața micilor viețuitoare în literatură*, pornind de la opere literare indicate în programa de examen.

În elaborarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- exprimarea unui punct de vedere argumentat cu privire la modul în care viața micilor viețuitoare este surprinsă în operele literare selectate din programa școlară;
- evidențierea relației dintre conținut și mijloacele artistice de exprimare a acestuia.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere. Pentru **conținutul** eseului, veți primi **10 puncte** (câte 5 puncte pentru fiecare cerință/reper), iar pentru **redactarea** eseului, veți primi **5 puncte** (*organizarea ideilor în scris – 1 punct; utilizarea limbii literare – 1 punct; abilități de analiză și de argumentare – 1 punct; ortografie, punctuație, așezare în pagină și lizibilitate – 1 punct; încadrarea în limita de spațiu indicată – 1 punct*).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseul trebuie să aibă minimum 300 de cuvinte (o pagină).

Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului
Centrul Național de Evaluare și Examinare

EXAMENUL NAȚIONAL DE ACORDARE A DEFINITIVĂRII ÎN ÎNVĂȚĂMÂNT
Specializarea: învățători / institutori / profesori pentru învățământul primar
SESIUNEA 2012

Redactați un eseu de 600-900 de cuvinte (2-3 pagini), în care să prezentați *particularitățile de construcție a unui personaj* inclus în programa de examen.

În elaborarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- numirea a două elemente caracteristice textului epic semnificative pentru construcția personajului ales (de exemplu: *acțiune, episod, conflict, momentele subiectului, instanțele comunicării narrative – autor, narator, personaj – , modalități / procedee de caracterizare, limbaj etc.*);

- precizarea statutului social, moral, psihologic al personajului ales, prin raportare la conflict / conflicte;
- relevarea a două trăsături ale personajului ales, ilustrate prin două secvențe / episoade narative;
- exprimarea unui punct de vedere argumentat despre modul în care se reflectă o idee sau tema textului în construcția personajului ales.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul lucrării este la alegere. În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseu trebuie să aibă minimum 600 de cuvinte (2 pagini) și să dezvolte subiectul propus. Pentru **conținutul** lucrării veți primi **8 puncte** (câte două puncte pentru fiecare cerință), pentru **redactarea** eseului, **2 puncte** (*organizarea ideilor în scris, abilități de analiză și de argumentare, utilizarea limbii literare – 1 punct; ortografie, punctuație, așezare în pagină, lizibilitate – 1 punct*).

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
Facultatea de Psihologie și Științele Educației
Departamentul pentru Formarea Profesorilor

EXAMEN PENTRU OBTINEREA GRADULUI DIDACTIC II

Specializarea: învățători / institutori / profesori pentru învățământul primar
SESIUNEA 2012

- A) Elaborați un eseu structurat, de 2-3 pagini, în care să dezvoltați tema *Aspecte educative prezentate în lucrările „Căprioara”, de Emil Gârleanu și „Puiul”, de I. Al. Brătescu-Voinești*. Eseul va avea următoarea structură:
- încadrarea textului în genul și specia cărora le aparține;
 - stabilirea locului temei în structura compozițională a textului;
 - prezentarea aspectelor care aparțin temei date;
 - identificarea și explicarea apartenenței unor elemente de expresivitate la diferite niveluri ale limbajului;
 - prezentarea unor mijloace folosite pentru trezirea interesului elevilor față de textele literare menționate.

- B) Elaborați un eseu de o pagină în care să comentați versurile:

A trecut întâi o boare

Pe deasupra viilor,

Și-a furat de prin ponoare

Puful păpădiilor [...]

Florile-n grădini s-agită [...]

Trei petunii subțirele [...]

Stau de vorbă între ele:

Ce ne facem, fetelor?

(George Topârceanu, *Rapsodii de toamnă*, Manualul pentru clasa a IV-a)

Veți avea în vedere:

- integrarea fragmentului în poezia căreia îi aparține;

- identificarea ideii poetice;
- evidențierea mijloacelor artistice folosite în fragmentul dat;
- prezentarea unor procedee didactice folosite pentru trezirea interesului elevilor față de text.

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
 Facultatea de Psihologie și Științele Educației
 Departamentul pentru Formarea Profesorilor

EXAMEN PENTRU OBTINEREA GRADULUI DIDACTIC II

Specializarea: educatoare / institutoare / profesori pentru învățământul preșcolar
 SESIUNEA 2012

- A) Elaborați un eseu structurat, de 2-3 pagini, în care să dezvoltați tema *Universul copilăriei oglindit în opera „Amintiri din copilărie”, de Ion Creangă*. Eseul va avea următoarea structură:
- încadrarea textului în genul și specia cărora le aparține;
 - stabilirea locului temei în structura compozițională a textului din care face parte;
 - prezentarea aspectelor care aparțin temei date;
 - evidențierea mijloacelor artistice folosite de autor;
 - relevarea căilor și mijloacelor prin care apropiem copilul de textul literar;
 - stimularea creativității copiilor.

- B) Elaborați un eseu de 1-2 pagini în care să comentați versurile:

*Codrul, codruțule,
 Ce mai faci, drăguțule,
 Că de când nu ne-am văzut
 Multă vreme au trecut
 Și de când m-am depărtat,
 Multă lume am îmblat.*

(Mihai Eminescu, *Revedere*)

Veți avea în vedere:

- integrarea fragmentului în poezia căreia îi aparține;
- identificarea ideii poetice;
- recunoașterea mijloacelor artistice folosite de autor în fragmentul dat;
- prezentarea unui mijloc prin care puteți trezi interesul copiilor față de text.

Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului
 Centrul Național de Evaluare și Examinare

**CONCURSUL DE OCUPARE A POSTURILOR DIDACTICE / CATEDRELOR
DECLARATE VACANTE / REZERVATE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL
PREUNIVERSITAR**
Specializarea: educatoare
SESIUNEA 2010

Redactați un text de 2-4 pagini în care să caracterizați personajul principal al unui *basm popular*, prin referire la o operă literară specificată în programa de concurs (*Prâslea cel voinic și merele de aur*, *Greuceanu* sau *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte*).

În elaborarea textului, veți avea în vedere următoarele repere:

- prezentarea a două elemente ale *textului narativ*, semnificative pentru realizarea personajului ales (de exemplu: *temă, titlu, acțiune, conflict, construcția subiectului, modalități de caracterizare* etc.);
- menționarea a patru trăsături ale unui *personaj principal* din *basmul popular* ales;
- exemplificarea a două modalități de caracterizare a personajului literar ales, prin episoade/situații/ secvențe narrative semnificative sau prin citate comentate;
- evidențierea relațiilor dintre personajul/ un personaj principal și un alt personaj din textul narativ ales;
- exprimarea unui punct de vedere argumentat despre modul de reflectare a unei idei sau a temei textului narativ în construcția personajului ales.

Notă: Ordinea integrării reperelor în cuprinsul textului este la alegere.

Pentru **conținutul** textului se acordă **20 de puncte** (câte 4 puncte pentru fiecare cerință/reper), iar pentru **redactarea** textului, veți primi **10 puncte** (*organizarea ideilor în scris – 2 p.; utilizarea limbii literare – 2 p.; abilități de analiză și de argumentare – 2 p.; ortografie și punctuație – 2 p.; așezare în pagină și lizibilitate – 1 p.; încadrarea în limita de spațiu indicată – 1 p.*).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, textul trebuie să aibă minimum 2 pagini.

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
Facultatea de Psihologie și Științele Educației
Departamentul pentru Pedagogia Învățământului Primar și Preșcolar

EXAMEN PENTRU OBTINEREA GRADULUI DIDACTIC II

Specializarea: învățământ preșcolar
SESIUNEA 2008

a) Evocarea copilăriei în operele literare *Amintiri din copilărie*, de Ion Creangă și *Dumbrava minunată*, de Mihail Sadoveanu.

b) Comentați versurile:

Totul e în neclintire, fără viață, fără glas;

Niciun zbor în atmosferă, pe zăpadă – niciun pas;

Dar ce văd?... în raza lunii o fantasmă se arată...

E un lup ce se alungă după prada-i spăimântată.

(Vasile Alecsandri, *Mezul iernei*)

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
Facultatea de Psihologie și Științele Educației
Departamentul pentru Pedagogia Învățământului Primar și Preșcolar

EXAMEN PENTRU OBTINEREA GRADULUI DIDACTIC II

Specializarea: învățământ primar
SESIUNEA 2008

A) Basmul pentru copii. Prezentare generală.

B) Comentăți versurile:

*Gerul face cu-o suflare pod de gheață între maluri,
Pune streșinelor casei o ghirlandă de cristaluri,
Iar pe fețe de copile înflorește trandafiri
Să ne-aducă viu aminte de-ale verii înfloriri.*

(Vasile Alecsandri, *Gerul*)

Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului
Centrul Național pentru Curriculum și Evaluare în Învățământul Preuniversitar

CONCURS NAȚIONAL PENTRU OCUPAREA POSTURILOR DIDACTICE DECLARATE VACANTE TITULARIZABILE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR

Specializarea: educatoare
SESIUNEA 2008

Scrieți un eseu în care să evidențiați particularitățile unui *basm popular*, specificat în programa de concurs. În elaborarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- precizarea a două trăsături ale *basmului popular*, ca specie literară a *genului epic*;
- evidențierea semnificației titlului, în relație cu textul narativ ales;
- exemplificarea a două elemente de ordin structural ale textului narativ ales (de exemplu: *construcția subiectului, acțiune, conflict, momentele subiectului, moduri de expunere*);
- prezentarea personajului/ unui personaj principal din acest *basm popular* (trăsături, modalități de caracterizare, relațiile cu celelalte personaje);
- exprimarea argumentată a unui punct de vedere despre semnificațiile finalului operei sau despre mesajul transmis.

Notă: Se recomandă ca eseu să se încadreze în 2 – 4 pagini. Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere. Pentru **conținutul** eseului, se acordă **20 de puncte** (4 puncte pentru fiecare cerință/reper), iar pentru **redactarea** eseului, veți primi **10 puncte** (*organizarea ideilor în scris – 2 p.; utilizarea limbii literare – 2 p.; abilități de analiză și de argumentare – 2 p.; ortografie și punctuație – 2 p.; lizibilitate și așezare în pagină – 2 p.*)

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseu trebuie să aibă minimum 2 pagini.

Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului
Centrul Național pentru Curriculum și Evaluare în Învățământul Preuniversitar

**CONCURS NAȚIONAL PENTRU OCUPAREA POSTURILOR DIDACTICE
DECLARATE VACANTE TITULARIZABILE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL
PREUNIVERSITAR**
Specializarea: educatoare
SESIUNEA 2007

Scrieți un eseu în care să evidențiați particularitățile de ordin structural și de limbaj artistic ale unei poezii cu tema *anotimpurile*, prin referire la o operă literară specificată în programa de concurs. În elaborarea eseului, veți avea în vedere următoarele repere:

- precizarea a două trăsături ale *genului liric*, identificabile în opera aleasă;
- prezentarea a două elemente de ordin structural ale acestei opere (de exemplu: *titlu, secvențe poetice, motive literare, leitmotiv*);
- comentarea a două elemente de expresivitate artistică prezente în textul ales pentru exemplificare;
- exprimarea argumentată a unui punct de vedere despre semnificațiile textului sau despre mesajul transmis.

Notă: Se recomandă ca eseu să se încadreze în 2 – 4 pagini. Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere. Pentru **conținutul** eseului, se acordă **20 de puncte** (5 puncte pentru fiecare cerință/reper), iar pentru **redactarea** eseului, veți primi **10 puncte** (*organizarea ideilor în scris – 2 p.; utilizarea limbii literare – 2 p.; abilități de analiză și de argumentare – 2 p.; ortografie și punctuație – 2 p.; lizibilitate și așezare în pagină – 2 p.*)

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseu trebuie să aibă minimum 2 pagini.